

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ІЛЬНИЦЬКА НАДІРЯ ФАТЕХІВНА

УДК 342.9:[347.19:354](043.3)

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право
(081 – право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Н. Ф. Ільницька

Науковий керівник – **Омельченко Андрій Володимирович**, доктор
юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Льницька Н. Ф. Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. - Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, 2021.

В дисертації здійснено комплексне дослідження адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб. Обґрунтована актуальність теми; наведено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про їх апробацію і впровадження, також про публікації, в яких відображено основні результати дослідження.

Розглянуто природу юридичної особи, теорії її походження, характерні ознаки та класифікацію юридичних осіб за чинним законодавством України. Розкрито сутність створення юридичних осіб як предмета адміністративно-правового регулювання та його стадії, а також міжгалузевий характер інституту створення юридичних осіб. Представлено визначення поняття «створення юридичних осіб».

Досліджено історію формування та проаналізовано чинне законодавство України в сфері створення юридичних осіб. Розкрито сутність та елементи механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб; визначено систему суб'єктів, форми та методи адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб; проаналізовано адміністративно-правове регулювання процедури легітимації юридичних осіб.

Охарактеризовано юридичну відповідальність в сфері створення

юридичних осіб; здійснено аналіз досвіду зарубіжних країн в сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб; запропоновано шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб в Україні.

В дисертації запропоновано загальноправове визначення категорії «юридична особа» та ознаки, характерні для всіх юридичних осіб, – і приватного, і публічного права. Також здійснено загальну класифікацію юридичних осіб.

Встановлено, що створенням юридичної особи є процес її заснування, що полягає у виконанні певних дій та проходженні законодавчо визначених процедур, результатом яких стає виникнення юридичної особи, а також набуття нею права здійснювати свою діяльність. Зазначено, що процес створення юридичних осіб складається з відповідних стадій та проводиться із дотриманням необхідних умов. Запропоновано визначення поняття «адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб».

В результаті аналізу історії вітчизняного законодавства виділено окремі етапи розвитку законодавства про створення юридичних осіб. Також здійснено класифікацію сучасних нормативно-правових актів за різними критеріями.

Досліджено сутність механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб та визначено його елементи, до яких входять: адміністративно-правові норми; адміністративно-правові відносини в сфері створення юридичних осіб, у тому числі суб'єкти адміністративно-правового регулювання; акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків учасників процедури створення, зокрема, індивідуальні акти суб'єктів публічної адміністрації; форми та методи адміністративно-правового регулювання; процедура легітимації юридичних осіб.

В роботі доводиться, що набуття статусу юридичної особи та одержання нею права займатися необхідними видами діяльності передбачає проходження обов'язкових законодавчо регламентованих процедур:

державної реєстрації - обов'язкової для всіх юридичних осіб, а також ліцензування та дозвільних процедур – у випадках, прямо передбачених законом. Зазначені процедури направлені на узаконення як самої юридичної особи, так і її діяльності, і разом становлять процедуру легітимації юридичної особи.

Проаналізовано позитивний зарубіжний досвід в сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб (Іспанії, Великої Британії, Німеччини, США та ряду інших країн) та можливість його застосування в Україні. В результаті проведеного дослідження виявлено ряд проблем адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб та запропоновано шляхи їх вирішення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в адміністративно-правовій науці комплексних наукових досліджень адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб. Конкретний внесок у наукове розроблення положень адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб полягає в обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій, що містять елементи наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення.

Практичне значення одержаних результатів, полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції впроваджено та використовуються у правотворчій діяльності – для вдосконалення законодавства у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб; у правозастосовній діяльності – для практичної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб; науково-дослідній роботі – для продовження наукових досліджень у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб; навчальному процесі – при підготовці робочих навчальних програм, навчально-методичних матеріалів, курсів лекцій, практичних завдань з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Цивільне право»,

«Господарське право», «Корпоративне право», а також при підготовці підручників, навчальних посібників з відповідних дисциплін.

Наукові результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

***Ключові слова:** юридична особа, створення юридичних осіб, легітимація юридичних осіб, державна реєстрація, ліцензування, дозвільні процедури, адміністративно-правове регулювання, механізм адміністративно-правового регулювання, суб'єкти публічної адміністрації, юридична відповідальність.*

ABSTRACT

Ilnytska N. F. Administrative and legal regulation of the creation of legal entities. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 - Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law. – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, 2021.

The thesis is a comprehensive study that focuses on the administrative and legal regulation of the creation of legal entities. The author effectively substantiates the relevance of the topic, and the study is linked to the scientific programs, plans and topics. The paper defines the purpose, objectives, object, subject and methods of the research. It also presents the scientific novelty and the theoretical and practical significance of the findings. A list of the publications of the key findings is provided, as well as the information regarding their testing and implementation.

The study examines the nature of a legal entity, the theories of its origin, the specific features and classification of legal entities according to the current legislation of Ukraine. The author describes the essence of the process of creating legal entities as a subject of administrative and legal regulation, and its stages, as

well as the intersectoral nature of the institution of creation of legal entities. There is also a definition given for the concept of "creation of legal entities".

The paper explores the history of formation and the current legislation of Ukraine in the field of creating legal entities. The author describes the essence and the elements of the mechanism of administrative and legal regulation of the creation of legal entities, and specifies the system of subjects, forms and methods of this regulation. In addition, there is an analysis done on the administrative and legal regulation of the procedures of legitimation of legal entities.

The study characterizes the specific features of legal responsibility in the field of creating legal entities. It analyzes the international experience in the administrative and legal regulation of the creation of legal entities, and suggests ways to improve such regulation in Ukraine.

The author gives a general legal definition for the category of "legal entity", the common features of legal entities, – both of private and public law, and a general classification of legal entities. In addition, the paper defines the concept of "administrative and legal regulation of the creation of legal entities".

It was determined that creating a legal entity is the process of its foundation. This process requires performing certain actions and completion of the mandatory legal procedures, that result in the creation of a legal entity, as well as in acquiring the right to operate. It was noted that the process of creating legal entities includes certain stages and is carried out in compliance with the requirements. Following the historical analysis of the domestic legislation, the author identified the particular stages of development of the legislation on creating legal entities. Besides that, the current regulatory legal acts were categorized by various criteria.

The paper explores the essence of the mechanism of administrative and legal regulation of the creation of legal entities and defines its elements, such as: administrative rules; administrative and legal relations in the field of creating legal entities, including the subjects of administrative and legal regulation; acts of implementation of subjective rights and obligations of the participants of the creation procedure, including individual acts of the subjects of public

administration; forms and methods of administrative and legal regulation; procedures of legitimation of legal entities.

The study confirmed that acquiring the status of a legal entity and the right to operate requires completion of the mandatory legal procedures, such as the state registration which is mandatory for all legal entities, as well as the licensing and authorization procedures in cases stipulated by law. These procedures are aimed at validating both a legal entity and its activities, and together, they make up the procedure of legitimation of a legal entity.

Considering the best international practices in the administrative and legal regulation of the creation of legal entities (in Spain, Great Britain, Germany, USA and other countries) and their potential application in Ukraine, the author identified a number of problems in the administrative and legal regulation of the creation of legal entities and suggested ways to address them.

In the administrative and legal science, this study is one of the first comprehensive research of the administrative and legal regulation of the creation of legal entities; thus, it proves the scientific novelty of the findings. The author's substantiated proposals and recommendations, which include elements of novelty and have theoretical and practical significance, make a specific contribution to the scientific development of the provisions of the administrative and legal regulation of the creation of legal entities.

The practical significance of the findings is that the conclusions and recommendations of the thesis are implemented and used as follows: in law-making activities – for improving the legislation in the field of the administrative and legal regulation of the creation of legal entities; in law enforcement activities – for the work of public and local authorities in the field of the administrative and legal regulation of the creation of legal entities; in scientific researches – for further research in the field of the administrative and legal regulation of the creation of legal entities; in academic activities – for the development of course curriculum, training materials, lecture courses, practical assignments in the academic disciplines of Administrative Law, Civil Law, Commercial Law,

Corporate Law, as well as for the preparation of textbooks in the relevant disciplines.

The scientific findings of the thesis are incorporated into academic activities of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Keywords: *legal entity, creation of legal entities, legitimation of legal entities, state registration, licensing, authorization procedures, administrative and legal regulation, mechanism of administrative and legal regulation, subjects of public administration, legal responsibility.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Баторшина Н. Ф. Дочірні підприємства: деякі особливості порядку створення, функціонування та припинення за законодавством України. *Правове регулювання економіки: збірник наукових праць*. К, 2001. Вип. 2. С. 86–96.
2. Баторшина Н. Ф. Особливості порядку створення підприємницьких юридичних осіб. *Правове регулювання економіки: збірник наукових праць*. К, 2002. Вип. 3. С. 67–75.
3. Ільницька Н. Ф. Сутність державного регулювання діяльності юридичних осіб приватного права. *Юридична Україна*. 2012. № 10. С. 18-25.
4. Ільницька Н. Проблеми класифікації юридичних осіб за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 5-10.
5. Nadira Ilnytska. Termination of legal entities under the legislation of Ukraine: terms issues. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. 4 (volume 3). P. 96-102.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Баторшина Н. Ф. Роль парламенту України у здійсненні державного управління діяльністю юридичних осіб. *Парламентаризм в Україні: теорія та практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 черв. 2001 р.). Київ, 2001. С. 492-497.

7. Баторшина Н. Ф. Проблеми державного управління діяльністю комерційних юридичних осіб. *Сучасні проблеми управління*: збірник матеріалів першої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 лист. - 1 груд. 2001 р.). Київ, 2001. С. 113–115.

8. Ільницька Н. Ф. До проблем класифікації юридичних осіб за національним законодавством. *Римське право і сучасність (Шерешевські читання)*: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 4 груд. 2010р.). Одеса: Фенікс, 2010. С. 229-233.

9. Ільницька Н. Ф. Проблеми ефективності державного управління. *Розвиток України у XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми*: збірник тез допов. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 5 лист. 2010 р.). Тернопіль, 2010. С. 146-148.

10. Ільницька Н. Ф. Співвідношення понять «державне управління», «державне регулювання», «публічне адміністрування»: сучасні тенденції. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 28 лют. 2018 р.). Київ, 2018. С. 52-55.

11. Ільницька Н. Ф. Щодо поняття припинення суб'єктів господарювання за законодавством України. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 березня 2018 р.). Львів, 2018. С. 76-79.

12. Ільницька Н. Ф. Питання правового регулювання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку*: матеріали III Всеукр.

наук.-практ. конф. (м. Київ, 29-30 березня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С. 104-106.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

13. Ільницька Н. Ф. Правове регулювання діяльності акціонерних товариств: навч.- метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2005. 126 с.

14. Ільницька Н. Ф. Порядок створення та припинення суб'єктів господарювання. *Правове регулювання господарської діяльності*: навчальний посібник / За ред. О. С. Літошенко, І. А. Галіахметова. К.: КНЕУ, 2019. Розд. 2, підрозд. 2.2. С. 32-44.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	22
1.1. Поняття, ознаки та класифікація юридичних осіб.....	22
1.2. Створення юридичних осіб як предмет адміністративно-правового регулювання.....	55
1.3. Нормативно-правове регулювання створення юридичних осіб за законодавством України.....	75
Висновки до розділу 1.....	87
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	90
2.1. Сутність та елементи механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб.....	90
2.2. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб	105
2.3. Форми та методи адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб	125
2.4. Адміністративно-правове регулювання процедури легітимації юридичних осіб	142
Висновки до розділу 2.....	163
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	167
3.1. Юридична відповідальність у сфері створення юридичних осіб.....	167
3.2. Досвід зарубіжних країн у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб.....	178
3.3. Шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб в Україні	192
Висновки до розділу 3.....	209
ВИСНОВКИ	212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	217
ДОДАТКИ.....	247

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГК України – Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV

ДРС – Державна регуляторна служба України

Єдиний державний реєстр (ЄДР) – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

ЄС – Європейський Союз

Закон про державну реєстрацію – Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV

Закон про дозвільну систему – Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV

Закон про ліцензування – Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII

КК України – Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III

КМ України – Кабінет Міністрів України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X

Мін'юст – Міністерство юстиції України

НБУ – Національний банк України

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

ЦК УРСР – Цивільний кодекс УРСР

ЦК України – Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV

ЦНАП – центр надання адміністративних послуг

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах кардинальних змін адміністративно-правового регулювання різних сфер життєдіяльності держави і суспільства, реформування публічної адміністрації та утвердження паритетності у відносинах приватних осіб з органами публічного управління набувають особливої актуальності питання адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб.

Юридичні особи є важливими учасниками суспільних відносин, найбільшими платниками податків, виразниками публічних і приватних інтересів, одним зі способів реалізації конституційних прав і свобод особи на приватну власність, здійснення підприємницької діяльності, а також релігійних, соціальних, політичних, професійних та інших прав і свобод. Так, станом на 1 березня 2021 р. в Україні зареєстровано 1,403 млн юридичних осіб різних організаційно-правових форм, включаючи органи державної влади, у 2020 р. – 1,358 млн, у 2019 р. – 1,307 млн, у 2018 р. – 1,243 млн, у 2017 р. – 1,193 млн¹. Таким чином, за останні п'ять років кількість юридичних осіб збільшилася приблизно на 200 тис. і спостерігається тенденція до подальшого зростання їх кількості.

З метою сприяння розвитку юридичних осіб важливим завданням для держави є створення та підтримання належних економічних умов, сприятливих для ведення бізнесу, залучення іноземних інвестицій, у тому числі шляхом запровадження простих, доступних і зрозумілих процедур державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур, які при цьому будуть максимально надійними. Протягом останніх років законодавство у сфері створення юридичних осіб зазнало кардинальних змін у напрямі їхнього вдосконалення.

¹ Офіційна інформація Державної служби статистики станом на 1.03.2021. Дані наведені станом на 1 березня кожного року. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2021/ks_opfg/arh_ks_opfg_21.htm

У той же час спостерігається розпорошеність норм, якими урегульовано створення юридичних осіб, серед значної кількості нормативно-правових актів, їх суперечливий характер, термінологічні розбіжності у законодавстві, триваюче використання рудиментарних правових категорій. Потребують уточнення і посилення кваліфікаційні вимоги до державних реєстраторів. Наявні також і правові колізії та прогалини у процедурах видачі ліцензій і документів дозвільного характеру. У системі органів державної влади в сфері створення юридичних осіб продовжуються трансформації, мають місце дублювання повноважень. Ці явища негативно впливають на інвестиційну привабливість України і розвиток малого та середнього бізнесу.

Зазначені недоліки обумовлюють необхідність проведення комплексного наукового дослідження адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб.

Створення юридичних осіб регулюється нормами різних галузей права (цивільного, господарського, адміністративного) і, відповідно, є міжгалузевим інститутом. Проте більшість процедур у сфері створення юридичних осіб за характером є публічно-правовими, адміністративно-правовими, адже передбачають необхідність визнання юридичних осіб та їх діяльності з боку держави, участь у цьому процесі суб'єктів владних повноважень. Саме тому дослідження адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб набуває важливості та актуальності. Крім того, публічно-сервісна орієнтованість діяльності державних інституцій знаходить свій помітний прояв саме у процедурах створення юридичних осіб.

Науково-теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі адміністративного права і процесу: В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, С. І. Бевз, В. М. Бевзенка, В. В. Галунька, В. М. Гаращука, І. П. Голосніченка, П. В. Діхтієвського, О. В. Джафарової, Т. Є. Кагановської, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, Ю. М. Козлова, Т. О. Коломоєць,

В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, П. С. Лютікова, Р. С. Мельника,
С. О. Мосьондза, А. В. Омельченка, В. Ф. Опришка, Л. Л. Попова,
А. А. Пухтецької, О. П. Рябченко, С. Г. Стеценка, В. П. Тимощука,
В. В. Цветкова, В. Є. Чиркіна, В. К. Шкарупи, Х. П. Ярмакі та ін.

Різні аспекти створення юридичних осіб стали предметом дослідження
А. А. Баженової, Н. В. Галіциної, С. О. Грицяя, Г. С. Завірюхи,
О. О. Квасніцької, Л. П. Котящ, І. А. Лоюк, В. І. Маркова, П. П. Черевка та ін.

Однак більшість зазначених науковців в основному досліджували деякі
аспекти створення юридичних осіб або створення окремих видів юридичних
осіб. Також створення юридичних осіб як предмет наукових пошуків
перебував переважно у площині цивільно-правової чи господарсько-правової
науки. Таким чином, важливість комплексного дослідження створення
юридичних осіб з позицій адміністративно-правового регулювання
обумовлює актуальність і новизну даної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії реформування
державного управління України на період до 2021 р. у редакції, затвердженій
розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1102-р;
Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента
України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Пріоритетних напрямів розвитку
правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів
Національної академії правових наук України 3 березня 2016 року;
комплексної науково-дослідної теми Юридичного інституту Державного
вищого навчального закладу «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як
основа розвитку її національного законодавства (державний реєстраційний №
0115U003418). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні
Вченої ради юридичного факультету Державного вищого навчального
закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима
Гетьмана» від 25 січня 2000 р., протокол № 3, уточнено на засіданні Вченої

ради Юридичного інституту Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» від 23 листопада 2020 р., протокол № 4.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у розробленні теоретичних засад адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб і підготовці науково обґрунтованих висновків і пропозицій щодо удосконалення законодавства у визначеній сфері.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі *завдання*:

- розкрити поняття, ознаки та класифікацію юридичних осіб;
- охарактеризувати створення юридичних осіб як предмет адміністративно-правового регулювання;
- окреслити нормативно-правове регулювання створення юридичних осіб за законодавством України;
- визначити сутність та елементи механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб;
- розкрити систему і повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб;
- з'ясувати зміст і види форм та методів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб;
- висвітлити адміністративно-правове регулювання процедури легітимації юридичних осіб;
- здійснити характеристику юридичної відповідальності у сфері створення юридичних осіб;
- вивчити досвід зарубіжних країн у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб;
- запропонувати шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері створення юридичних осіб.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб.

Методи дослідження. Методологічну основу даного дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи. *Історико-правовий* метод дозволив визначити особливості формування нормативно-правового забезпечення створення юридичних осіб, дослідити окремі аспекти історії розвитку законодавства про створення юридичних осіб; *логіко-семантичний метод* застосовувався для визначення окремих понять і категорій у межах дослідження (1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1); *структурно-функціональний* – для визначення елементів механізму, форм і методів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб (підрозділ 2.1, 2.2); *діалектичний* – у процесі пізнання сутності механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб, поняття та ознак юридичних осіб, юридичної відповідальності за правопорушення у сфері створення юридичних осіб (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1); *порівняльно-правовий* – для вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб та удосконалення законодавства у цій галузі (3.2, 3.3); *метод класифікації* – для групування видів юридичних осіб, суб'єктів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб, процедур легітимації, видів юридичної відповідальності (підрозділи 1.1, 2.2, 2.4, 3.1).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти України, що визначають правові засади адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб, акти міжнародного права, зарубіжне законодавство.

Емпіричну основу дослідження складають статистичні дані Державної служби статистики України за 2013–2021 рр., аналітичні звіти Державної регуляторної служби України за 2016–2020 рр., довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших в адміністративно-правовій науці комплексних

наукових досліджень, в якому з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права визначено теоретичні та практичні засади адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб. За результатами дослідження сформульовано й обґрунтовано низку положень, що виносяться на захист, а саме:

уперше:

- запропоновано новий науковий підхід до визначення понять «механізм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб» і «процедура легітимації юридичних осіб» та їх співвідношення, яке полягає у тому, що процедура легітимації юридичних осіб є елементом механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб;

- доведено, що процедура легітимації юридичних осіб являє собою певний порядок дій адміністративно-правового характеру, визначених законом і спрямованих на узаконення юридичних осіб та їх діяльності, і включає процедуру державної реєстрації створення юридичних осіб, а також ліцензування і дозвільні процедури у визначених законом випадках. Процедура легітимації юридичних осіб є адміністративно-правовою за характером, як і окремі процедури, з яких вона складається, а отже, становить публічно-правову частину створення юридичних осіб та є предметом адміністративно-правового регулювання;

- здійснено систематизацію суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері створення юридичних осіб, яких запропоновано поділити на три групи: 1) фізичні особи; 2) юридичні особи, не наділені владними повноваженнями; 3) суб'єкти публічної адміністрації;

удосконалено:

- поняття «створення юридичних осіб», «адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб», «суб'єкти адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб», а також комплексний загальноправовий підхід до розуміння поняття «юридична особа»;

- зміст і види форм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб: 1) видання підзаконних нормативно-правових актів; 2) видання індивідуальних адміністративних актів у сфері створення юридичних осіб; 3) укладення адміністративних договорів; 4) процедури легітимації юридичних осіб; і методів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб, які можна поділити: 1) залежно від ступеню використання владних повноважень у сфері створення юридичних осіб; 2) залежно від характеру регулюючого впливу;

- характеристику окремих видів юридичної відповідальності у сфері створення юридичних осіб, які класифіковано за такими ознаками: 1) за галузевим принципом; 2) залежно від суб'єктів відповідальності у сфері створення юридичних осіб; 3) залежно від процедури легітимації;

дістали подальшого розвитку:

- поділ юридичних осіб на такі види: 1) підприємницькі (комерційні) юридичні особи; 2) непідприємницькі (некомерційні) юридичні особи; 3) органи публічної влади та характеристика їх загальних ознак;

- характеристика видів і змісту стадій створення юридичних осіб, а саме: 1) ініціативної; 2) організаційної; 3) легітимаційної;

- періодизація формування законодавства України в сфері створення юридичних осіб за такими періодами: 1) дорадянський (імперський); 2) радянський; 3) законодавство незалежної України;

- класифікація нормативно-правових актів у сфері створення юридичних осіб за такими критеріями: 1) залежно від охоплення процесу створення на: а) загальні; б) спеціальні (що регулюють процедуру створення окремих видів юридичних осіб; що регулюють різні процедури (етапи) створення); 2) залежно від процедур створення на: а) законодавство у сфері державної реєстрації; б) законодавство у сфері ліцензування; б) законодавство у сфері дозвільних процедур.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються у:

- *правотворчій діяльності* – для удосконалення законодавства у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26.11.2020 № 12/20/970);

- *правозастосовній діяльності* – для практичної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження Вінницької районної державної адміністрації Вінницької області від 29.12.2020 № 01-53/2095);

- *науково-дослідній роботі* – для розвитку наукових досліджень у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у освітній процес та наукову діяльність ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана» від 14.12.2020);

- *освітній діяльності* – у підготовці робочих навчальних програм, навчально-методичних матеріалів, курсів лекцій із навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Цивільне право», «Господарське право», «Корпоративне право», а також у процесі підготовки підручників, навчальних посібників із відповідних дисциплін (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у освітній процес та наукову діяльність ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана» від 14.12.2020).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження, теоретичні та практичні висновки й рекомендації оприлюднено на Міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Парламентаризм в Україні: теорія та практика» (м. Київ, 26 червня 2001 р.); «Сучасні проблеми управління» (м. Київ, 30 листопада – 1 грудня 2001 р.); «Римське право і сучасність» (Шерешевські читання) (м. Одеса, 4 грудня 2010 р.); «Розвиток України у XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» (м. Тернопіль, 5

листопада 2010 р.); «Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави» (м. Київ, 28 лютого 2018 р.); «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (м. Львів, 16–17 березня 2018 р.); «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 29–30 березня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 14 наукових працях, з яких 4 – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 – у міжнародному науково-практичному журналі (Словацька Республіка), 7 тез повідомлень на науково-практичних конференціях, 2 публікації в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 247 сторінок, з них основного тексту – 204 сторінки. Список використаних джерел налічує 310 найменувань і викладений на 30 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

1.1. Поняття, ознаки та класифікація юридичних осіб

Відповідно до Концепції адміністративної реформи в Україні [213], у зв'язку з трансформацією відносин власності та кардинальними змінами в доктрині публічного права юридичні особи стали важливими учасниками суспільних та адміністративно-правових відносин, одними з основних споживачів адміністративних послуг.

З метою врегулювання створення, діяльності, а також припинення юридичних осіб було прийнято ряд актів адміністративного законодавства в сфері державної реєстрації їх створення та припинення, ліцензування їх діяльності та проходження дозвільних процедур, надання адміністративних послуг, що забезпечило адміністративно-правову базу їх діяльності.

Ще двадцять років тому в теорії адміністративного права категорія юридичної особи майже не застосовувалася, мова йшла про «недержавні організації», «підприємства, установи, організації», «колективні суб'єкти» [115, с. 75-76; 6, с. 45; 263, с. 92], без акценту на наявність чи відсутність у організації статусу юридичної особи [99, с. 22]. Але поступово юридичних осіб стали розглядати в якості суб'єктів адміністративного права та адміністративно-правових відносин (поряд з фізичними особами та колективними утвореннями, що не наділені статусом юридичної особи) відзначаючи, що організації зі статусом юридичних осіб є повноправними суб'єктами зазначених відносин [11, с. 185; 4, с. 121]. На теперішній час вчені-адміністративісти також активно розробляють питання класифікації та організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права [100; 146].

Юридична особа як правова конструкція була винайдена за часів пізнього римського права і до сьогодні відіграє значну роль у вирішенні важливих завдань, що постають перед індивідами та суспільством. З одного

боку, юридичні особи є наче продовженням людини, її цілей та прагнень реалізації, з іншого боку – створюють необхідну інфраструктуру громадянського суспільства.

В основу інституту юридичної особи від початку було покладено принцип самостійності даного утворення і «неможливості його зведення до простої сукупності учасників і вкладеного ними майна» [28, с. 318]. У майновій сфері юридична особа виникла як форма задоволення суспільних потреб у механізмі централізації капіталу, що потрібен для реалізації масштабних господарських проектів. Поява юридичної особи у нематеріальній сфері пов'язувалася із захистом інтересів окремих верст населення. Оскільки юридична особа, перш за все, була способом централізації капіталу, правознавці на перше місце ставили ознаку організаційної єдності такої особи, що і сьогодні підтверджується доктриною цивільного права України [287, с. 140].

За словами Й. О. Покровського «у створюваних спілках та установах індивідуальна особистість знаходить собі природне продовження і відтворення» [175, с. 144], розглядаючи таким чином юридичну особу як продовження особи фізичної, її цілей і намірів.

Поява конструкції юридичної особи в цивільному праві продиктована тим, що вона, по-перше, дає можливість брати участь у цивільному обороті групі, колективу громадян, а по-друге, дозволяє обмежити відповідальність окремих осіб по їх боргах.

Цю ж думку висловлює З. В. Ромовська, зазначаючи, що термін «юридична особа» - це специфічна правова категорія, яка запроваджена для задоволення суспільного інтересу, для обслуговування товарного виробництва та обігу. Завдяки категорії «юридична особа» відмежовується діяльність, майно та відповідальність засновників, учасників, членів організації від діяльності, майна та відповідальності самої організації як самостійного суб'єкта цивільних відносин [247, с. 287-288].

Для ґрунтовного дослідження процесів та умов створення,

функціонування юридичних осіб, глибшого розуміння окремих аспектів їх правового статусу, важливо розібратися в питаннях правової природи юридичної особи, історії виникнення даної конструкції як правового явища.

Слід відмітити, що питання сутності, самого поняття (категорії) юридичної особи є в числі найбільш дискусійних питань юридичної науки з часів римського права і до сьогодні. Про це зазначав ще С. М. Братусь, називаючи питання сутності юридичної особи найбільш заплутаним у юридичній теорії. Проблемі юридичної особи присвячено численні наукові праці. Створено величезну кількість теорій, які намагаються розкрити природу юридичної особи, знайти її «субстрат», визначити зміст поняття «юридична» та взаємозв'язок цього поняття з поняттям суб'єкта права [42, с. 3].

Дехто з вчених, зокрема Є. А. Суханов, вважає, що численні теорії юридичної особи не мають практичного значення і є непридатними для пояснення використання цієї юридичної категорії в сучасному надрозвиненому майновому обороті [248, с. 178].

Але є позиція, якої ми також притримуємося, що теорії юридичної особи, незважаючи на їх виникнення у різний час та в умовах різних правопорядків, мають для сьогоднішніх правових реалій цілком прикладне значення [46 с. 130; 41, с. 118] і «недооцінка важливості продовження досліджень в даному напрямку в результаті обертається недосконалістю чинного законодавства, проблемами в його практичному застосуванні, що можна встановити, наприклад, при аналізі специфіки відповідальності як самих юридичних осіб, так і осіб, що їх створили» [39].

В юридичній науці до сьогодні лишається дискусійним питання періоду виникнення конструкції юридичної особи. Деякі вчені відносять момент її виникнення до періоду розквіту римського приватного права, але більшість дотримуються позиції, що римському праву не було відомо поняття «юридична особа», а для позначення юридичних осіб звичайно вживалися терміни *universitas*, *corpus*, *collegium* [41, с. 118; 252, с. 8; 264,

с. 29]. Але як зазначає З. В. Ромовська, а століттям раніше Й. А. Покровський, заслугою римлян є те, що вони заклали фундамент розуміння і подальшого розвитку цього поняття. Вироблення ідеї юридичної особи як самостійного суб'єкта цивільного права, як самостійного центру господарського життя становить одну з найбільших заслуг римського права; тільки через нього ця юридична форма увійшла в обіг нового європейського права [174, с. 304-305].

Термін «юридична особа» було вперше використано у кодексі Німеччини. В англійському законодавстві вживався термін «штучна особа» – *artificial person*. Французьке, швейцарське законодавство користувались терміном «*personae morales*» – особа нематеріальна. Законодавство Російської імперії вживало термін «сословие лиц». В українському перекладі Книги загальних цивільних законів Австрії С. Дністрянський використав термін «правнична особа» [247, с. 286-287]. У країнах англо-американського права прийняті терміни компанія (*company*), корпорація (*corporation*). Термін «юридична особа» запозичений з німецького права.

Юридичній науці відома достатньо велика кількість таких теорій, які в самому широкому сенсі можуть бути поділені на дві групи: фікційні теорії, що заперечують існування будь-якого реального суб'єкта з властивостями юридичної особистості, і реалістичні теорії, що визнають існування носія таких прав.

Серед фікційних концепцій необхідно, перш за все, відмітити безпосередньо «теорію фікції» Ф. К. фон Савін'ї, «теорію цільового майна» А. фон Бринца, «теорію колективної власності» Планіоля і «теорію інтересу» Р. фон Іерінга. Їх основною особливістю є заперечення існування реального суб'єкта з властивостями юридичної особистості.

Теорія фікції, яка була історично першою, отримала свою назву від Папи Римського Інокентія IV, який зауважив, що корпорація – це правове найменування, абстрактне поняття, фіктивна особа (*persona ficta*). Наукове обґрунтування з'явилося в працях Савін'ї лише в середині XIX ст., який

визначив юридичну особу як фіктивного, штучного суб'єкта, що утворюється тільки для юридичних цілей, і його штучна здатність поширюється лише на приватно-правові відносини. «Як проста фікція, юридична особа не може мати свідомості й волі, і отже є недієздатною» [264, с. 62].

Представниками теорії цільового майна (персоніфікованої мети) були німецькі вчені А. Бринц, Є.-І. Беккер та інші, які вважали, що майно корпорації належить не особам, які її створили, а меті, що стоїть перед юридичною особою. Звідси юридична особа – це триваючий стан управління майном, яке відділене від іншого майна засновників, а отже сама юридична особа і є персоніфікованою метою [41, с. 120]. Згідно з теорією колективної власності (М. Планіоль, Ю. С. Гамбаров), під корпорацією розуміли особливий спосіб управління майном, що належить колективу власників, а фіктивна особа – це тільки засіб для спрощення управління колективною власністю, не суб'єкт права, а форма колективного, суспільного володіння [180, с. 38]. За теорією інтересу (Р. фон Ієринг) усяке цивільне право має своїм завданням забезпечити людині який-небудь інтерес. Дійсний носій права, дестинатарій (дестинатор), – це завжди людина [308; 180, с. 39]. Іншими словами, юридична особа є способом вираження та забезпечення інтересу конкретної людини чи групи людей. З позиції представників нормативістської теорії Г. Рюмеліна, Г. Еллінека, Г. Кельзена та інших, юридична особа розглядається як результат утворення правопорядку, як те, що створюється законодавцем.

Групу реалістичних теорій сутності юридичної особи представляють «органічна теорія», «теорія соціальної реальності», «теорія стану». Також сюди можна віднести радянські «теорію колективу» А. В. Венедиктова, «теорію директора» Ю. К. Толстого і «теорію держави» С. І. Аскназія.

Представники органічної теорії Г. Безелер, О. фон Гірке, Регельсбергер та інші вважали, що корпорація не може бути фіктивною особою, оскільки вона – реальна, справжня, жива особа, а не штучний продукт мислення, і не

слід обмежувати існування корпорації тільки приватним правом, оскільки окремі види корпорацій можуть брати участь також у публічній сфері, маючи самостійні права. Таким чином, юридичну особу можна вважати соціальним організмом, схожим на людину [264, с. 69]. Аналогічні погляди поділяли і представники теорії соціальної реальності Л. Мішу, Р. Салейль та інші, що розвинули ідеї органічної теорії і вперше назвали ознаки юридичної особи: власну волю і інтерес, які їй забезпечували останній можливість самостійно виступати як суб'єкту обороту. Юридична особа визнається існуючим у реальності суб'єктом права, особою. Цю концепцію підтримувало багато відомих вчених: Д. І. Мейєр, Н. С. Суворов, В. І. Синайський, Й. О. Покровський та ін. За теорією стану Р. Леонгарда юридична особа визначається як реально існуючий суб'єкт поряд з фізичними особами, сутність якого полягає у триваючому стані управління якимось майном, що виділене з усього іншого майна заради юридичної мети [180, с. 40].

Засновники теорії колективу (А. В. Венедиктов) та теорії директора (Ю. К. Толстой) вважали, що будь-які з правовідносин – це відносини між людьми, і тільки люди можуть бути учасниками цивільних правовідносин, а отже угоди та інші акти, через які виражається діяльність юридичної особи, вчиняє колектив чи директор [47; 277, с. 108-109]. Теорія колективу підтримувалась такими вченими, як С. Н. Братусь, О. С. Іоффе, Р. О. Халфіна, В. А. Мусін та ін. Згідно з теорією держави (С. І. Аскназій), державна юридична особа – це і є держава («загальнонародний колектив»), яка діє на конкретній ділянці системи господарських відносин, тобто у юридичних осіб немає відмінних від держави інтересів [41, с. 123]. Також слід загадати про теорію організації (О. О. Красавчиков, А. О. Пушкін), згідно з якою юридична особа – це «організація як певне соціальне утворення, тобто система істотних соціальних взаємозв'язків, за допомогою яких люди або їх групи поєднуються для досягнення поставлених цілей у єдине структурно й функціонально диференційоване соціальне ціле» [125; 66, с.117].

Розглянуті вище концепції не залишилися надбанням лише історії виникнення правового явища юридичної особи, а суттєво вплинули на розуміння і законодавче закріплення її правового статусу, трансформацію цього статусу у зв'язку із змінами економічних умов функціонування суб'єктів права.

Теорія фікції мала неабияке практичне значення. За її допомогою було обґрунтовано декілька важливих положень. По-перше, якщо юридичні особи існують лише внаслідок визначення права, а не самі по собі, то вони не можуть утворюватися вільно, а виникають лише на основі спеціального державного дозволу. Таким чином було закладено основи обов'язкової реєстрації юридичних осіб. По-друге, якщо виходити з того, що юридична особа не здатна мати волю, отже вона не може визнаватися суб'єктом кримінальної відповідальності [180, с. 43; 41, с. 119].

Завдяки теорії персоніфікованого (цільового) майна, відповідно до якої сутність юридичної особи – це відособлене майно, що приймає участь у цивільному обороті, відокремленість майна юридичної особи до сьогодні залишається однією із основних її ознак. Сучасним прихильником цієї теорії є професор Є. А. Суханов.

У зв'язку з розвитком підприємництва, корпоративних форм юридичних осіб набули актуальності підходи, сформульовані в теорії інтересу. Приватний чи публічний інтерес закладено в основу створення тієї чи іншої юридичної особи? Частково цей критерій покладено в основу поділу юридичних осіб у Цивільному кодексі України на осіб приватного та осіб публічного права. Наявність чи відсутність мети одержання прибутку, комерційного інтересу покладено в основу поділу товариств на підприємницькі та непідприємницькі (ст. 83-35 ЦК України), також поділ суб'єктів господарювання на суб'єктів некомерційного та комерційного господарювання (підприємництва) (ст. 42, 45, 52, 53 ГК України).

Відповідно до реалістичних концепцій (органічної теорії та теорії соціальної реальності) юридична особа є існуючим в дійсності суб'єктом,

який не створюється, а лише визнається правопорядком, констатується його існування. Таким чином, виник явочний (нормативно-явочний) порядок створення юридичної особи. Також це стало поштовхом до визнання за юридичними особами загальної правоздатності, що знайшло своє відображення також у ЦК України, прийнятому 16.01.2003 р., відповідно до ч. 1 ст. 91 якої «юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині» [289]. Завдяки теорії колективу вдалося сформулювати концепцію про відповідальність юридичної особи за дії її працівників, як за свої власні. Ця позиція також закріплена у ст. 1172 ЦК України. Визначення ж юридичної особи в ч. 1 ст. 80 ЦК України сформульовано з позицій теорії організації, оскільки визначає юридичну особу через поняття організації.

Таким чином, теорії юридичної особи сприяли всебічному усвідомленню та дослідженню її сутності, а також формуванню її сучасного «образу» та правового статусу.

Традиційно вважається, що виключне право на інститут юридичної особи належить галузі цивільного права. Саме тому норми цивільного права та законодавства є пріоритетними у визначенні статусу юридичної особи. Але ж ЦК України у ч. 2 ст. 81 запровадив поділ на юридичних осіб публічного і приватного права, а в ч. 3 цієї ж статті «вивів» юридичних осіб публічного права за межі регулювання ЦК України, зазначивши, що «порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом» [289]. Таким чином, нормативно саме ЦК України запровадив публічно-правовий вид юридичних осіб.

Якщо звернутися до поняття юридичної особи, то за статтею 80 ЦК України, юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді

[289].

Вважається, що поняття юридичної особи може бути розкрито через її ознаки, які визначають правову характеристику та окреслюють якості цієї правової моделі. Під ознаками юридичної особи вчені мають на увазі: «сукупність обов'язкових та мінімально необхідних внутрішніх характеристик організації, котрі в сукупності стають підставою для визнання її юридичною особою» [124, с. 9]; «імперативні вимоги до організації, дотримання яких дозволяє останній стати суб'єктом цивільних правовідносин» [287, с. 144].

Але чинне визначення в ЦК України, як бачимо, не містить безпосередньо характеристику ознак юридичної особи окрім того, що визначає її як організацію, на відміну від ст. 23 Цивільного кодексу УРСР 1963 р. [291].

Як зазначають автори проекту ЦК України, у законодавстві багатьох країн відсутні доктринальні визначення юридичної особи. Такий підхід був застосований і у новому ЦК України, де поняття юридичної особи дається у загальних рисах, без визначення багатьох її конститутивних ознак [290, с. 64]. Проте інші статті ЦК України вказують на такі ознаки юридичної особи, як її організаційна єдність (ст.ст. 80, 97), здатність мати цивільну право- та дієздатність (ст.ст. 91, 92), самостійна майнова відповідальність (ст.ст. 96), участь у цивільному обороті та у суді від свого імені (ст.ст. 80, 90) тощо [289].

Вчені мають різні підходи до сукупності ознак юридичної особи. В. І. Борисова, В. В. Кочин до таких ознак відносять: 1) організаційну єдність; 2) публічність виникнення і припинення; 3) загальну (універсальну) правоздатність; 4) майнову відокремленість; 5) самостійну відповідальність; 6) виступ у цивільному обороті від свого імені [40, с. 26-27; 122, с. 44].

В. М. Кравчук виділяє соціальні і правові ознаки юридичної особи. Перші характеризують соціальну сутність юридичної особи, до них віднесено: похідну природу юридичної особи; організаційно-правову форму;

найменування. До другої групи ознак вчений відносить майнову відокремленість та самостійність в цивільному обороті, які характеризують юридичну особу як суб'єкт права, її юридичну особистість. Зазначені ознаки виникають лише після офіційного визнання юридичної особи державою [124, с. 9].

В число ознак юридичної особи Н. В. Козлова включає: 1) організаційну єдність, тобто незалежність існування юридичної особи від її засновників або членів (учасників), які входять до її складу; 2) наявність самостійних інтересів і волі, незалежно від волі та інтересів її засновників, учасників або керуючих; 3) самостійну участь у правовідносинах (укладення угод, договорів та ін.); 4) власне ім'я (фірмове найменування); 5) майнову відокремленість, тобто володіння майном, відділеним від майна учасників (членів), керуючих або користувачів послугами юридичної особи, що виявляється як наявність самостійного бухгалтерського балансу або кошторису; 6) самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями належним їй майном; 7) процесуальну правоздатність, тобто можливість виступати у суді [111, с. 18-19].

Достатніми умовами існування юридичної особи Є. М. Трубецької взагалі вважав: 1) наявність мети; 2) існування субстрату (матеріального чи особистого); 3) юридичне визнання організації державою [281, с. 175-177].

Таким чином, узагальнюючи позиції вчених та норми чинного законодавства, щоб певне соціальне утворення могло вважатися юридичною особою, воно повинно володіти наступними ознаками: 1) організаційна єдність; 2) публічність виникнення і припинення; 3) майнова відокремленість; 4) самостійна майнова відповідальність за своїми зобов'язаннями; 5) участь у цивільному обороті і юрисдикційних органах від свого імені. Розглянемо детальніше кожен з цих ознак.

Більшість вчених сходяться на тому, що організаційна єдність характеризує всяку організацію як одне ціле, здатне вирішувати різного роду соціальні (цивільно-правові, майнові, публічні) задачі. Воно

передбачає певну внутрішню структуру організації, що проявляється у наявності в неї органів управління. Організаційна єдність означає певний внутрішній взаємозв'язок між структурними ланками, органами юридичної особи, впорядкованість їх діяльності, а також єдність цілей, що дозволяють розглядати структуру як єдине ціле [154, с. 3].

Формальним виявом організаційної єдності є установчі документи, в яких закріплюються найменування, місцезнаходження, структура, компетенція та порядок прийняття рішень органами організації, а також інші відомості, передбачені законом (ст. 88 ЦК України) [289]. Але це не просто організація, а лише та організація, що визнана державою в якості юридичної особи. Отже, характерною ознакою для юридичних осіб стає публічність їх виникнення і припинення. Саме ця ознака дозволяє виокремити організацію-юридичну особу від організації, що не має такого статусу [290, с. 65; 248, с. 184; 287, с. 142].

Останні роки деякими вченими ставиться під сумнів актуальність організаційної єдності як характерної ознаки юридичної особи. Це пов'язано з тим, що діюче законодавство допускає існування юридичних осіб, людський субстрат яких складається всього лише з однієї особи, наприклад, товариство з одним учасником (ч. 2 ст. 83 ЦК України) або установа, створена однією особою (засновником) (ч. 3 ст. 83 ЦК України) [289]. В такому товаристві учасник може одночасно здійснювати функції і вищого органу управління, і виконавчого органу, і працівника. «І хоча *de jure* структурованість зберігається і в наявності зовнішні ознаки організаційної єдності, *de facto* організація відсутня, оскільки «організовувати», власне кажучи, нікого» [154, с. 6].

Але слушною є позиція В. І. Борисової, яка зазначає, що при виникненні юридичної особи воля засновників трансформується у волю її органів управління, оскільки орган юридичної особи за правовою природою – це інституціонально-функціональний її представник. Але це зовсім не означає, що воля засновників і воля юридичної особи в подальшому мають і

будуть збігатися. Як зазначав Й. О. Покровський, «воля корпорації — це воля засновника, яка продовжує одушевляти створену ним установу» [175, с. 148]. Але власні інтереси засновників відходять на другий план, бо на перше місце виходить інтерес самої юридичної особи. Тобто управління справами юридичної особи відділяється від особистої волі її учасника [40, с. 30]. Таким чином, організація стає окремою правовою особистістю з власною волею та самостійно організованою.

Юридичною особою може бути визнана не кожна організація, а лише та, що створена і зареєстрована у встановленому законом порядку і відомості про яку внесені до єдиного державного реєстру, що відкритий для загального ознайомлення (ч. 1 ст. 80, ч. 1 ст. 89 ЦК України). Тобто юридична особа має бути визнана державою, а отже її виникнення і припинення відбувається у публічному порядку, що також стає її важливою ознакою. Але державне визнання організації як юридичної особи, на наш погляд, не обмежується виключно її державною реєстрацією. Нормативно-правове регулювання статусу юридичної особи передбачає також існування юридичних осіб у визначених законодавством організаційно-правових формах юридичних осіб. Тобто держава може визнати організацію як юридичну особу лише у разі її створення у передбаченій законодавством формі.

Ознака публічності виникнення і припинення юридичної особи дозволяє відокремити організацію-юридичну особу від організацій без такого статусу. Зокрема, релігійні громади, які функціонують без державної реєстрації, це просто групи віруючих, які між тим повинні повідомляти державні органи про своє заснування [39, с. 26].

Майнова відокремленість є надзвичайно важливою ознакою юридичної особи і передбачає наявність в організації певного майна, відособленого в першу чергу від майна її засновників, ким би вони не були – чи то приватні особи, чи то держава, а також від майна інших суб'єктів права. Без майнової самостійності взагалі немислиме існування суб'єкта

цивільного права. Це положення зумовлене особливостями предмета цивільно-правового регулювання: до відносин, що регулюються цивільним правом, належать, зокрема, відносини, засновані на майновій самостійності сторін [154, с. 6]. О. В. Аксенова вказує, що наявність відособленого майна виражається в самостійному балансі організації, на якому рахується закріплене за нею майно, яким вона володіє та розпоряджається відокремлено від інших суб'єктів цивільного обігу [18].

Концепція ЦК України та позиція вчених-цивілістів передбачає, що таке майно юридичній особі повинно належати на праві власності. А від права повного господарського відання та права оперативного управління як способів закріплення майна за юридичними особами у приватно-правових відносинах необхідно відмовитися. У сфері майнових відносин право власності має стати єдиним правовим режимом майна юридичних осіб незалежно від їх виду. Тим не менш, у статтях 133, 136 та 137 ГК України в якості правових режимів майна суб'єктів господарювання передбачено окрім права власності також право господарського відання та оперативного управління, тому до сьогодні в державному і комунальному секторах економіки ці правові титули лишаються актуальними.

В. І. Борисова уточнює даний підхід, зазначаючи, що «юридичні особи приватного права мають загальну (універсальну) правоздатність (ч. 1 ст. 91 ЦК України), а це означає, що вони повинні бути власниками майна. Юридичні ж особи публічного права (державні установи, державні господарські товариства) мають спеціальну правоздатність, а звідси – володіють майном на іншому речовому праві» [287, с.143]. Ми цілком розділяємо дану позицію, оскільки розповсюдженість конструкції юридичної особи, в тому числі у публічно-правових відносинах, де цим статусом наділяються також органи держави, органи місцевого самоврядування, унеможливило застосування лише права власності на майно. Зазначені органи, як і будь-які юридичні особи, наділяються майном, відокремленим від майна засновника (держави чи територіальних громад).

Таким чином, відповідно до чинного законодавства юридичним особам майно може належати на праві власності, праві господарського відання та праві оперативного управління.

Крім цього З. В. Ромовська та В. М. Кравчук звертають увагу на те, що ознака майнової відокремленості характеризує організацію, що вже є юридичною особою, оскільки мати майнові права може лише організація, що вже визнана суб'єктом цивільного права, тобто юридичною особою. Наявність свого майна: приміщення, технічних засобів, грошових коштів у банку тощо - це умова повноцінної діяльності юридичної особи, але не загальна умова її створення [124, с. 10; 247, с. 293]. Тобто юридична особа, що перебуває в процесі створення, ще не має майнової відокремленості і ця вимога ще не може бути до неї висунута.

З майновою відокремленістю юридичної особи пов'язана її самостійна майнова відповідальність за зобов'язаннями. Юридична особа несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном, а отже наявність такого майна є необхідною передумовою її самостійної майнової відповідальності. Слід звернути увагу на важливий момент, що за ч. 3 ст. 96 ЦК України учасники (засновники) юридичної особи не відповідають за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа в свою чергу не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом (наприклад, передбачена ч. 1 ст. 119 та ст. 124 ЦК України солідарна відповідальність учасників повного товариства за його зобов'язаннями усім належним їм майном) [289]. В цій нормі закону відображена вся ідея створення правової конструкції «юридична особа» як способу розмежування відповідальності організації та осіб, що її заснували, а також обмеження відповідальності останніх по їх боргах, в виокремленні таких об'єктів, на які ймовірні кредитори юридичної особи зможуть звернути стягнення. Але до моменту державної реєстрації юридичної особи засновники все ж несуть солідарну відповідальність за її зобов'язаннями. «Юридична особа буде відповідати

за зобов'язаннями її учасників (засновників), що пов'язані з її створенням, тільки у разі наступного схвалення їх дій відповідним органом юридичної особи (ст. 96 ЦК України)» [289].

Ознакою юридичної особи є також її виступ від свого імені в цивільному обороті, що означає можливість набуття та здійснення нею цивільних прав і виконання цивільних обов'язків, а також виступу позивачем і відповідачем у суді. Ім'я юридичної особи слугує її індивідуалізації та полягає в її найменуванні, визначається в установчих документах та вноситься до єдиного державного реєстру. При чому найменування повинно містити інформацію про організаційно-правову форму юридичної особи (наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю, комунальне підприємство, благодійний фонд) та назву, а найменування установи має містити інформацію про характер її діяльності.

Але слід зазначити, що навіть наявність усіх перелічених ознак не означає автоматичне визнання організації юридичною особою, адже для цього необхідна її державна реєстрація як такої, тобто офіційне визнання її юридичною особистістю з боку держави (ст. 89 ЦК України). Крім того, більшість з цих ознак «активуються», стають притаманними юридичній особі лише після її державної реєстрації – це і майнова відокремленість, і самостійна майнова відповідальність, і участь у економічному обороті від власного імені, навіть організаційна єдність.

В ЦК України наведені загальні ознаки, якості, які мають бути притаманними всім юридичним особам незалежно від їх виду, типу, організаційно-правової форми. Але різноманіття організацій, що наділені статусом юридичної особи, вимагає визначення системи, класифікації юридичних осіб з метою упорядкування статусу цих організацій та недопущення створення і виходу в економічний обіг утворень, форми яких не передбачені чинним законодавством.

Слід зазначити, що певний системний підхід до поділу юридичних осіб на види та організаційно-правові форми на рівні законодавства передбачають

ЦК України, ГК України, а також Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт) від 28.05.2004 № 97, яким затверджено Класифікацію організаційно-правих форм господарювання [105], що наразі є найбільш повним документом, що врахував усі існуючі на даний момент форми організацій. Діють також спеціальні закони, що регулюють правовий статус окремих юридичних осіб.

За ч. 2 та 3 ст. 81 ЦК України в залежності від порядку створення юридичні особи поділяються на юридичних осіб публічного права та юридичних осіб приватного права, при чому перших виведено за межі ЦК України і зазначено, що порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюється Конституцією України та законом [289]. Але на сьогоднішній день ми не знаходимо закону, який би визначив вичерпний перелік юридичних осіб публічного права із визначенням особливостей їх правового статусу, порядку створення, правосуб'єктності тощо [96, с. 6].

Відповідно до ч. 2 ст. 81 та ст. 87 ЦК України юридична особа приватного права утворюється на підставі установчих документів (статуту, модельного статуту, засновницького договору, установчого акту, меморандуму). Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування [289].

Отже, в ЦК України в якості критерію поділу юридичних осіб на осіб приватного і публічного права визначено порядок утворення. Але як справедливо зазначається в літературі, усі юридичні особи створюються за рішенням своїх засновників і цим юридичні особи приватного права не відрізняються від юридичних осіб публічного права; особа засновника (чи то орган державної влади, чи приватна особа) також врешті-решт не впливає на правовий статус створюваної юридичної особи. «Якщо б різниця була лише в процедурі створення, то мабуть правовий статус юридичних осіб публічного

права мав би бути таким самим, як і в юридичних осіб приватного права (разом із поділом на товариства та установи, які просто по-іншому б створювалися)» [260; 96].

Слід погодитись з думкою, що критеріями поділу юридичних осіб можуть бути природа акту, що є підставою створення юридичної особи (нормативно-правовий або адміністративний акт – для юридичних осіб публічного права, приватно-правовий – для юридичних осіб приватного права) і мета створення юридичної особи: юридичні особи публічного права повинні мати на меті задоволення суспільних інтересів на відміну від приватних цілей іншого виду юридичних осіб [294, с. 87]. І. В. Спасибо-Фатєєва також зазначає про важливість інтересу, мотиву, з яким створюються ті чи інші юридичні особи [260, с. 119-120]. Варто зауважити, що за ч. 2 ст. 81 ЦК України юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів, а юридичні особи публічного права – за розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, але це не визначено в якості критерію розмежування [289].

Якщо правовий статус юридичних осіб приватного права є достатньо дослідженим науковцями та врегульованим законодавством, то з приводу поняття та статусу юридичних осіб публічного права лишається багато запитань. Вчені висловлюють різні позиції щодо правових характеристик юридичних осіб публічного права.

Обґрунтовуючи поділ юридичних осіб у ЦК України, Н. С. Кузнєцова, звертає увагу на такі особливості категорії «юридична особа публічного права» в контексті українського досвіду: цим особам надана можливість самостійної й повноцінної участі у цивільних правовідносинах, що дозволяє забезпечити їх потреби, пов'язані зі здійсненням ними публічних функцій; дана класифікація дозволяє підвищити увагу до зазначених суб'єктів, оскільки їх створення, повноваження органів управління, порядок припинення діяльності регулюється не ЦК України, а спеціальним

законодавством; правоздатність юридичних осіб публічного права носить виключно спеціальний характер [130, с. 165]. Серед ознак юридичних осіб публічного права вчена виділяє публічний характер їхніх цілей, а часто – наявність владних повноважень або особливого характеру членства [130, с. 168].

Дві основоположні ознаки юридичних осіб публічного права виділяє І. М. Кучеренко, а саме «реалізація публічних інтересів держави чи територіальної громади, які покладені на них Конституцією України та законодавчими актами, та створення на підставі розпорядчого акту» [137, с. 13]. А у зв'язку з їх участю в цивільних правовідносинах додає також ознаку, що полягає у покладенні цивільної відповідальності за юридичних осіб публічного права на державу, Автономну Республіку Крим, органи місцевого самоврядування [137, с. 13].

До критеріїв належності юридичної особи до осіб публічного права В. Ф. Піддубна відносить: 1) порядок створення юридичної особи публічного права у розпорядчому порядку; 2) публічно-правова мета її утворення; 3) інституційна та організаційна залежність від держави, її органів та територіальної громади [172].

Ознаки юридичних осіб публічного права запропонував В. Є. Чиркін, а саме: 1) це публічно-правове утворення і її призначення – це здійснення владних повноважень (а не участь у цивільному обігу); 2) це не лише організація, а й орган, установа; 3) її цільове призначення – реалізація суспільних інтересів (суспільства – для державних органів, населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці – для органів місцевого самоврядування та ін.); 4) утворюється розпорядчим способом органами публічної влади; 5) має дискреційні повноваження (у межах закону) відносно третіх осіб, не підпорядкованих їй і які не входять до її складу; 6) має повноваження, а не лише окремі права та обов'язки; 7) майно юридичної особи публічного права перебуває в її користуванні (а не у власності); 8) здійснюють діяльність на підставі спеціального правового акту (наказу,

положення та ін.), не завжди потребують державної реєстрації; 9) відповідальність юридичних осіб публічного права є за характером не приватно-правовою, а публічно-правовою [295, с. 76-94].

О. І. Тарасов вважає, що юридичною особою публічного права є організація, заснована в статусі юридичної особи державою шляхом прийняття публічно-правового акту, має правосуб'єктність, зміст та межі якої визначаються публічно-правовою метою та завданнями діяльності, сформульованими у публічно-правовому акті, що передбачає його заснування (т. з. цільовою правосуб'єктністю), наділена публічно-правовими повноваженнями та майном, цільовим призначенням якого є забезпечення реалізації зазначених повноважень [266, с. 14].

Як констатує О. П. Печений, ЦК України та цивільне законодавство взагалі не визначає організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права, їх системи, а нормативний критерій відмежування від юридичних осіб приватного права не може бути визнаний необхідним та достатнім [171, с. 63].

Статтями 167-169 ЦК України до юридичних осіб публічного права віднесено державні та комунальні підприємства, хоча реалізація усіма такими підприємствами виключно публічних цілей та інтересів викликає сумніви. Справді, вони мають діяти в інтересах держави чи територіальної громади, але в діяльності зазначених підприємств простежується також приватний інтерес – керівника підприємства, колективу працівників.

В той же час слід зазначити, що ознаки юридичних осіб публічного права притаманні казенним підприємствам, адже головною метою їх діяльності є забезпечення публічного державного інтересу. Казенне підприємство створюється на підставі рішення Кабінету Міністрів України (далі - КМ України), тобто за розпорядчим актом, здійснює господарську діяльність згідно із виробничими завданнями органу, до сфери управління якого воно входить. Відповідний орган також здійснює контроль за використанням та збереженням належного підприємству майна. Казенне

підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають у його розпорядженні, а у разі їх недостатності держава в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства (ст. 77 ГК України) [64].

Але слід наголосити, що питання віднесення юридичних осіб, заснованих на державній (комунальній) власності, до юридичних осіб публічного або приватного права не вирішено однозначно на рівні законодавства, і в цьому ми погоджуємося з Ю. Юркевичем [304, с. 48].

Крім того, зазначеними вище статтями 167-169 ЦК України передбачено, що держава та територіальні громади також можуть створювати юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом [289].

Таким чином, публічні суб'єкти можуть створювати підприємницькі структури з правами юридичної особи. У зв'язку з цим І. М. Кучеренко та Р. А. Майданик зауважували, що «поділ на осіб приватного та публічного права має визначити саме для держави та територіальних громад, яку функцію – публічну чи приватну – виконує створена ними юридична особа» [148, с. 11; 137, с. 14].

Що ж стосується інтересу, задля якого створюються деякі юридичні особи приватного права, то слід відмітити, що він виходить за межі приватних цілей невеликої групи приватних осіб (засновників, учасників). На це звертає увагу І. В. Спасибо-Фатєєва, наводячи положення чинного законодавства [261, с. 71]. Так, громадським об'єднанням є добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів (ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання») [193]. Насамперед таку суспільно значущу мету мають політичні партії, які відповідно до ст. 2

Закону України «Про політичні партії в Україні» являють собою добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має на меті сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [228]. За ч. 1 ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» метою діяльності такої організації є надання допомоги для сприяння законним інтересам набувачів благодійної допомоги (фізичних осіб, неприбуткових організацій або територіальної громади) у сферах благодійної діяльності, визначених законом, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах [185].

Таким чином, юридичні особи публічного права можуть діяти також і з метою задоволення приватного інтересу, в той же час юридичні особи приватного права можуть бути створені задля досягнення суспільно-корисних, публічних цілей. Отже, поділ на юридичних осіб публічного та приватного права доцільний лише за умови визначення його чітких критеріїв.

Оскільки ЦК України опікується лише юридичними особами приватного права (ч.3 ст.81 ЦК України), подальший поділ стосуватиметься лише зазначених осіб. Отже, за ч. 1 ст. 83 ЦК України юридичні особи приватного права можуть бути створені у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом [289]. Хоча в ЦК України це названо організаційно-правовими формами юридичних осіб, вважаємо, що товариства та установи є видами юридичних осіб, визначеними за відповідним критерієм, оскільки, наприклад, підприємницькі товариства можуть бути створені у конкретній організаційно-правовій формі акціонерного товариства (чи іншого виду господарського товариства) або виробничого кооперативу. Створення юридичної особи у формі «товариства» не уявляється можливим. Більше того, припинення юридичної особи у формі перетворення передбачає зміну організаційно-правової форми такої особи (ч. 1 ст. 108 ЦК України), тобто спираючись на подібне формулювання ЦК України, можливо було б товариство перетворити в установу і навпаки, що є

неприпустимим. І в ч. 4 ст. 104 ЦК України зазначено, що «установа не може бути перетворена» [289]. Це ще раз доводить справедливість запропонованого нами підходу.

Товариства й установи можуть бути створені одним чи декількома особами (засновниками) шляхом об'єднання (виділення) їх майна. При чому засновники товариства наділені правом брати участь в управлінні ним, а засновники установи такого права не мають.

Залежно від наявності чи відсутності мети отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками, товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. До підприємницьких віднесено усі види господарських товариств та виробничі кооперативи. Переліку організаційно-правових форм непідприємницьких товариств в ЦК України та інших законах не міститься, але виходячи зі змісту діяльності до них можна віднести споживчі кооперативи, громадські об'єднання, об'єднання співвласників, релігійні організації, заклади, біржі тощо. Правовий статус окремих непідприємницьких товариств визначається спеціальними законами («Про громадські об'єднання», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про благодійну діяльність та благодійні організації» тощо) В. В. Кочин вважає, що непідприємницькі товариства можна об'єднати у дві групи: публічно-корисні (що мають владні повноваження або їх не мають) та приватно-корисні (що переслідують особистий інтерес майнового чи немайнового характеру) [121, с. 122].

Слід зазначити, що межа між підприємницькими та непідприємницькими товариствами достатньо хитка, адже і ті, й інші можуть займатися підприємницькою діяльністю (непідприємницькі товариства – в межах основної мети їх створення) [261, с. 75]. Також існують непідприємницькі товариства, які фактично створюються в організаційно-правовій формі, властивій підприємницьким товариствам. Це товарні та фондові біржі. Так, за ч. 1 ст. 21 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», фондова біржа може створюватися та діяти в

організаційно-правовій формі товариства з обмеженою відповідальністю або акціонерного товариств [237]. На наш погляд, це наслідки законодавчої невизначеності правового статусу та системи непідприємницьких юридичних осіб.

Що стосується приватної установи, засновник якої не має права на управління юридичною особою, то введення такого виду юридичних осіб є новелою. Хоча приватні установи й були відомі вітчизняному праву до 1917 року, в подальшому аж до прийняття чинного ЦК України існування такого виду було практично неможливим. Установами за ЦК України 1963 р. вважалися юридичні особи, що отримують фінансування з бюджету (органи держави, установи охорони здоров'я, освіти, культури тощо). І до сих пір за інерцією застарілий зміст вкладають у нову категорію установи [116, с. 82-83]. Їх організаційно-правові форми теж не визначаються законодавством.

Також ст. 83 ЦК України, окрім товариств та установ, передбачено створення юридичних осіб й в інших формах. Вчені зазначають, що це стало можливим як компроміс із нормами ГК України, в якому закладено зовсім інший підхід щодо регулювання статусу організацій-юридичних осіб. Початково в проекті ЦК України передбачалося закріплення лише двох видів: товариств та установ.

Положення ГК України стосовно юридичних осіб не зовсім відповідають, а іноді є несумісними з положеннями ЦК України, про що постійно зазначають дослідники і практики. ГК України не містить класифікації юридичних осіб і в цілому не оперує категорією «юридична особа», застосовуючи поняття «підприємство». Підприємство ж, яке за ЦК України є об'єктом права як єдиний майновий комплекс, в ГК України вважається суб'єктом господарювання.

Представниками цивільно-правової науки категорично заперечується існування такого виду юридичних осіб як підприємство [297; 290, с. 66]. Цивілісти наголошують на тому, що юридичні особи можуть бути або товариствами, або установами. Така позиція висловлювалася і була

покладена в основу ЦК України, прийнятого у 2003 році, зі сподіваннями, що з часом підприємства «зникнуть» як пострадянський правовий рудимент. Але і сьогодні не знаходимо серед видів та організаційно-правових форм юридичних осіб адекватного «замінника» підприємству. Неможливо створити аналог комунального підприємства у вигляді установи чи товариства. Ще у 2000 році В. М. Кравчук зазначав, що недоцільно відмовлятися від терміну «підприємство» в значенні суб'єкта права, оскільки немає іншого рівноцінного йому відповідника [124, с. 13].

За ч. 2 ст. 55 ГК України до суб'єктів господарювання окрім фізичних осіб-підприємців відносяться також: «господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку» [64]. Слід наголосити, що суб'єкт господарювання має пройти державну реєстрацію як юридична особа або фізична особа-підприємець у порядку, визначеному законом (ч. 1 ст. 58 ГК України) [64]. Це означає, що будь-яка організація, яка займається господарською діяльністю легітимно, повинна бути юридичною особою. Отже, всі господарські організації, включаючи підприємства, є юридичними особами.

Через принципово інший підхід ГК України до класифікації господарських організацій-юридичних осіб, досить важко зіставляти організаційно-правові форми за ЦК України та ГК України.

За ст. 62 ГК України підприємством є «самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності» [64] в порядку, передбаченому ГК України та іншими законами. Підприємства можуть утворюватися як для здійснення підприємницької

діяльності, так і для некомерційного господарювання. Підприємство має статус юридичної особи, відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в банках та може мати печатки [64].

Таким чином, ГК України у ст. 63, що має назву «Види та організаційні форми підприємств», передбачає класифікацію саме підприємств. Також не зовсім зрозуміло, де саме види підприємств, а де організаційно-правові форми.

Отже, залежно від форм власності передбачено: приватні, державні, комунальні (спільні комунальні) підприємства, підприємства, засновані на змішаній формі власності, підприємства колективної власності. Також можуть діяти інші види підприємств, що передбачені законом, оскільки ГК України залишає відкритим перелік видів підприємств, а отже юридичних осіб.

За способом утворення та формування статутного капіталу підприємства поділяються на унітарні (сюди відносяться державні, підприємства, комунальні підприємства, підприємства, засновані на власності громадських об'єднань, релігійних організацій чи на приватній власності засновника) та корпоративні (господарські товариства, кооперативні підприємства, інші підприємства, засновані на власності двох або більше осіб) підприємства.

Також можуть створюватися іноземне підприємство (100% статутного капіталу є іноземною інвестицією) та підприємство з іноземними інвестиціями (від 10% і більше статутного капіталу є іноземною інвестицією).

Статусом юридичної особи також наділені господарські об'єднання – об'єднання двох і більше підприємств, інших господарських організацій незалежно від їх виду, що об'єдналися з метою координації наукової, виробничої та іншої діяльності з метою вирішення спільних економічних та соціальних завдань (ст. 118, 119 ГК). Організаційно-правовими формами господарських об'єднань є асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, а також союзи, спілки, асоціації підприємців та інші об'єднання, передбачені

законом (ст. 120, 127 ГК) [64].

На нашу думку, поділ на юридичних осіб публічного та приватного права, товариства й установи є недостатнім, щоб врахувати все різноманіття організацій, які функціонують в різних сферах. Адже навіть організації зі схожими назвами, організаційно-правовими формами, можуть суттєво відрізнятися одна від одної. Але законодавством фактично передбачено класифікацію лише юридичних осіб приватного права. Визначити вичерпний перелік видів, організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права, на думку вчених, видається неможливим [93, с. 305].

Що ж стосується наукових класифікацій юридичних осіб, то вони пропонуються вченими за багатьма різними критеріями. На думку В. М. Кравчука, за соціальною значимістю і підставою виникнення доцільно розмежовувати приватні і публічні юридичні особи. Публічні – задовольняють публічні інтереси, мають загально-соціальне значення і створюються, дозволяються або одержують спеціальний статус на підставі адміністративно-правового акту. Приватні юридичні особи створюються на підставі угоди і діють в інтересах визначеного кола осіб [124, с. 6]. Вчений також пропонує класифікацію юридичних осіб за елементами організаційно-правової форми, і включає поділ юридичних осіб: 1) за метою – підприємницькі і непідприємницькі; 2) за складом засновників – створені одним або декількома засновниками; фізичними чи юридичними особами, державою або змішані; 3) за правовим режимом майна – власники і невластники; 4) за організацією управління – три-, дво-, одноланкова структура органів; 5) за правами та обов'язками засновників – засновники мають речові або корпоративні права; 6) за умовами відповідальності – несуть відповідальність усім або частиною свого майна [124, с. 13].

Поділ усіх юридичних осіб на комерційні та некомерційні пропонує І. В. Спасибо-Фатєєва. Критерієм класифікації може бути факт здійснення комерційної діяльності, а отже, некомерційною буде вважатися юридична особа, яка не функціонує у сфері комерції, хоча може мати на меті отримання

прибутку (державні та комунальні підприємства та установи, казенні підприємства, громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, біржі тощо). До комерційних будуть віднесені ті, для яких така діяльність є визначальною (усі господарські товариства, також юридичні особи у формі державних та комунальних підприємств, крім тих, що здійснюють діяльність поза комерційною сферою) [261, с. 76].

Поділ за декількома критеріями пропонує О. О. Дашковська. В залежності від мети діяльності юридичні особи можуть бути комерційні і некомерційні; за організаційно-правовою формою – товариства, установи, підприємства, організації, органи тощо; в залежності від правового режиму закріпленого за ними майна – юридичні особи, які функціонують на основі права власності, юридичні особи, які функціонують на основі права господарського відання, юридичні особи, що функціонують на основі права оперативного управління; за предметом діяльності – сільське господарство, лісове господарство, добувна промисловість, переробна промисловість тощо; за територією функціонування – міжнародні, всеукраїнські, регіональні, локальні [69, с. 23].

Статусом юридичної особи на сьогодні наділяються також публічно-владні органи, а саме державні органи, органи місцевого самоврядування. Їх відносять до юридичних осіб публічного права, але вони займають особливе місце в системі юридичних осіб через свій особливий публічно-правовий статус, бо, окрім іншого, самі створюють і ліквідують юридичних осіб і приватного, і публічного права.

Але слід зазначити, що таким публічним утворенням для того, щоб визнаватися самостійними суб'єктами публічного права, не потрібен статус юридичної особи. Ні Верховна Рада України, ні Кабінет Міністрів України не є юридичними особами і в цьому немає потреби, а, наприклад, Секретаріат КМ України є юридичною особою. Тому застосування відносно публічних утворень правил про юридичних осіб служить єдиній меті – наділити їх статусом суб'єкта цивільно-правових відносин виключно задля

їх участі у цивільному майновому обороті [282, с. 81; 295, с. 122; 48, с. 10]. Так, обласна державна адміністрація є, відповідно до закону, юридичною особою. Але нею вона є не тоді, коли здійснює владні повноваження, а тоді, коли укладає цивільно-правові договори, реалізує свої майнові права та обов'язки.

В. М. Кравчук також зазначав, що органи державного управління мають для держави те саме значення, що й органи для юридичної особи. Вони не мають власних інтересів, відмінних від інтересів держави. Органи державного управління покликані виконувати певні державні функції, а тому є суб'єктами публічних правовідносин. Їх участь в цивільних правовідносинах епізодична, обумовлена реалізацією покладених на них державою завдань. В тих випадках, коли органи державного управління беруть участь в таких правовідносинах, вони лише прирівнюються до юридичних осіб, але не є такими. Їх підпорядковують загальним правилам з метою спрощення правового регулювання цивільного обігу [124, с. 14].

О. А. Паращевіна звертає увагу на те, що публічні утворення не можуть самостійно бути учасником цивільних відносин на рівні з юридичними особами приватного права чи фізичними особами. Власне для цього і передбачена конструкція юридичної особи публічного права. Однак їх правова сутність хоч і має спільні риси з юридичними особами приватного права, однак не тотожна їй, оскільки не всі колективні суб'єкти права є юридичними особами. Тому слід погодитися, що ряд організацій без статусу юридичної особи мають правосуб'єктність у тих чи інших правовідносинах [168, с. 214].

Таким чином, в публічно-правовій сфері конструкція юридичної особи застосовується для «зручності», є вторинною відносно їх основного публічно-правового статусу і надає правову можливість участі у майновому обороті.

В результаті аналізу законодавчих і наукових підходів до класифікації юридичних осіб та для цілей даного дослідження пропонуємо власний

загальнотеоретичний поділ юридичних осіб, який ґрунтується на класифікаційних підходах чинного законодавства, відображає особливості відповідних груп юридичних осіб та дозволяє розмежувати їх за найбільш суттєвими ознаками. Отже, на нашу думку, всі організації, що можуть надіятися статусом юридичної особи, слід розділити на наступні види:

- підприємницькі (комерційні) юридичні особи, що функціонують в приватно-правовій сфері, мають на меті одержання прибутку незалежно від того, ким засновані (державою чи приватними особами) (приватні, державні та комунальні підприємства, господарські товариства, виробничі кооперативи тощо);

- непідприємницькі (некомерційні) юридичні особи, що не мають на меті одержання прибутку, створені задля досягнення економічних, соціальних, культурних, наукових та інших цілей (казенні підприємства, приватні, державні, комунальні установи, державні та комунальні навчальні заклади, громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, творчі, професійні спілки, господарські об'єднання тощо);

- органи публічної влади – державні органи, органи місцевого самоврядування, інші суб'єкти владних повноважень, основною метою яких є виконання покладених на них публічних функцій, які є носіями владних повноважень і які отримують право участі у майнових відносинах шляхом наділення їх статусом юридичної особи.

Слід також констатувати, що хоча й останні десятиліття конструкція юридичної особи широко використовується багатьма галузями права, зокрема публічного права (конституційним, адміністративним, кримінальним та іншими), лишається актуальною необхідність загальнотеоретичного визначення юридичної особи. О. О. Дашковська зауважує на необхідності багатоаспектного підходу до цього поняття, а визначення юридичної особи, на думку вченої, має бути уніфіковано і трансформовано в загальне міжгалузеве поняття, прийнятне, в тому числі, і для публічного права [69, с. 22].

Разом з цим слушною є позиція П. С. Лютікова, що задля правильного тлумачення поняття юридичної особи необхідним є вироблення як загального, уніфікованого для всіх галузей права, розуміння юридичних осіб, так і їх розуміння у вузькому значенні, тобто як суб'єкта тих чи інших правовідносин або галузі права. Крім того, розробка універсального та спеціального понять юридичної особи буде сприяти уніфікації наукового базису для подальшої нормотворчої діяльності в адміністративно-правовій сфері [147, с. 164].

М. М. Марченко також звертає увагу на те, що співвідношенню публічного та приватного права притаманні використання нормативних понять однієї сім'ї в актах та галузях іншої сім'ї (в тому числі і таких понять як «юридична особа», «орган державної влади» тощо) [161, с. 260].

Все ж визначення поняття юридичної особи дається в основному представниками цивільно-правової науки. На думку В. М. Кравчука, виходячи з соціально-правової природи «юридична особа – це організація, що створена у передбаченій законом організаційно-правовій формі з метою реалізації правомірних інтересів певних осіб та задоволення суспільних потреб шляхом самостійної участі в цивільних правовідносинах від власного імені на засадах майнової відокремленості» [124].

В. І. Борисова визначає юридичну особу як організацію, що визнається суб'єктом права, виступає в цивільному обороті від свого імені, має відособлене майно, що належить їй на праві власності або на іншому речовому праві залежно від виду (приватна чи публічна), несе самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями [40, с. 28].

Р. Б. Шишка пропонує юридичною особою вважати організацію, яку у встановленому законом порядку створено і зареєстровано, наділено майном, загальною цивільною правоздатністю і дієздатністю, у т.ч. процесуальною, і яка може від свого імені набувати суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, здатна відповідати за своїми зобов'язаннями [299, с. 70].

Якщо звернутися до норм європейського права, відповідно до ст. 3

Регламенту Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2017/1001 від 14 червня 2017 року про торговельну марку, організації вважають юридичними особами, якщо відповідно до права, що регулює їх діяльність, вони є здатними від власного імені мати права й обов'язки всіх видів, укласти договори або вчинити інші юридичні дії, бути позивачем і відповідачем у суді [241].

Вчений-представник адміністративно-правової науки П. С. Лютіков з позицій міждисциплінарного підходу визначив юридичну особу як суб'єкта правовідносин будь-якої форми власності, що має певну організаційно-правову форму (підприємство, установа, організація, орган тощо), створений та зареєстрований у встановленому законом порядку, володіє необхідним обсягом правоздатності та дієздатності (в тому числі деліктоздатності), вступає у правовідносини від свого імені, має достатній для участі у правовідносинах ступінь відокремленості майна, може бути позивачем і відповідачем в суді [145, с. 12].

На підставі норм чинного законодавства та виходячи з напрацювань вчених-представників різних галузей права, пропонуємо власне загальноправове визначення такої складної та комплексної категорії як «юридична особа». На нашу думку, *юридична особа* – це організація, створена у передбаченій законом організаційно-правовій формі та у встановленому законом порядку, що має відокремлене майно, може від свого імені вступати у правовідносини, бути позивачем і відповідачем у суді.

Таким чином, можна визначити наступні, *спільні для всіх юридичних осіб, ознаки*:

- 1) організаційна єдність;
- 2) існування у організаційно-правовій формі, передбаченій законом. З метою забезпечення порядку в приватно-правовій та публічно-правовій сферах та недопущення виникнення невідомих та незрозумілих різновидів юридичних осіб, потенційно небезпечних для інших учасників обороту, всі юридичні особи мають створюватися у визначених законом організаційно-

правових формах;

3) створення у встановленому законом порядку: для органів публічної влади – в розпорядчому порядку на підставі нормативно-правового або адміністративного акту; для підприємницьких і непідприємницьких юридичних осіб – з обов'язковою державною реєстрацією і внесенням відомостей до єдиного державного реєстру;

4) наявність відокремленого майна – всі юридичні особи наділяються майном на праві власності, праві оперативного управління чи праві господарського відання, яке відокремлене від майна їх засновників (держави, територіальних громад, фізичних та юридичних осіб тощо). Підприємницькі та непідприємницькі юридичні особи самостійно відповідають по своїх зобов'язаннях крім випадків, встановлених установчими документами і законом (ст. 96 ЦК України). Органи публічної влади несуть відповідальність в межах майна, яким їх наділила держава чи територіальна громада, а в разі його недостатності відповідальність несе держава чи територіальна громада (ст. ст. 1173-1175 ЦК України);

5) вступ у правовідносини від власного імені. Кожна юридична особа має своє найменування і вступає у відносини самостійно, від власного імені набуває для себе прав і несе обов'язки, а також може бути відповідачем і позивачем у суді. Юридична особа в усіх правовідносинах представляє себе, а не свого засновника (особливо це стосується державних органів та органів місцевого самоврядування).

Таким чином, розповсюдженість конструкції юридичної особи на широке коло відносин як приватно-правового, так і публічно-правового характеру, її застосування в різних галузях права викликана необхідністю вироблення правової «формули», універсальної моделі з певним набором якостей та ознак, яка б застосовувалася для позначення різноманітних організацій. Коли вказують, що певна організація чи орган мають статус юридичної особи, стають зрозумілими, хоча б в загальних рисах, її правові якості та можливості як суб'єкта права.

Теорії сутності юридичної особи суттєво вплинули на розуміння і законодавче закріплення її правового статусу та формуванню сучасного «образу», трансформацію цього статусу у зв'язку із змінами економічних умов функціонування суб'єктів права.

На наше переконання поділ на осіб публічного та приватного права, товариства й установи є недостатнім, щоб врахувати все різноманіття організацій, які функціонують у різних сферах. Адже навіть організації зі схожими назвами, організаційно-правовими формами, можуть суттєво відрізнятися одна від одної.

Статусом юридичної особи на сьогодні наділяються також публічно-владні органи, а саме державні органи, органи місцевого самоврядування. Їх відносять до юридичних осіб публічного права, але вони займають особливе місце в системі юридичних осіб через свій особливий публічно-правовий статус, бо, окрім іншого, самі створюють і ліквідують юридичних осіб і приватного, і публічного права. Таким чином, в публічно-правовій сфері конструкція юридичної особи застосовується для «зручності», є вторинною відносно їх основного публічно-правового статусу і надає правову можливість участі у майновому обороті.

Вважаємо, що з загально-теоретичної точки зору *юридичною особою* можна вважати організацію, створену у передбаченій законом організаційно-правовій формі та у встановленому законом порядку, що має відокремлене майно, може від свого імені вступати у правовідносини, бути позивачем і відповідачем у суді.

До ознак, спільних для всіх юридичних осіб, можна віднести: 1) організаційну єдність; 2) існування у передбаченій законом організаційно-правовій формі; 3) створення у встановленому законом порядку; 4) наявність відокремленого майна; 5) вступ у правовідносини від свого імені.

На нашу думку, всі організації, що можуть наділятися статусом юридичної особи, слід розділити на *наступні види*: 1) підприємницькі (комерційні) юридичні особи; 2) непідприємницькі (некомерційні) юридичні

особи; 3) органи публічної влади.

1.2. Створення юридичних осіб як предмет адміністративно-правового регулювання

Створення юридичних осіб є важливим предметом адміністративно-правового регулювання, адже всі юридичні особи незалежно від їх правових характеристик (виду, форми власності, мети створення, організаційно-правової форми, особи засновника тощо) проходять визначені законом державні процедури їх визнання в якості учасників обороту та допущення їх до участі в цьому обороті. Крім того, саме адміністративним правом визначається процедура створення юридичних осіб-органів публічної влади.

Слід наголосити, що більшість процедур створення юридичних осіб, а саме державна реєстрація, ліцензування та дозвільні процедури, є адміністративними за своїм характером, а також є предметом надання адміністративних послуг, тому важливе значення має дослідження створення юридичних осіб саме з позиції адміністративно-правового регулювання.

Створення юридичних осіб є важливим та багатокомпонентним процесом, в результаті якого виникають нові суб'єкти права. Від рівня правової врегульованості цього процесу, вимог до створюваних юридичних осіб залежить благополучність та безпечність економічного обороту.

Загальний порядок, сам процес створення юридичних осіб є предметом розгляду та регулювання також цивільного права, адже загальний інститут юридичної особи є в більшій мірі цивільно-правовим, і господарського права, адже більшість юридичних осіб створюються з метою здійснення господарської діяльності і участі в економічному обороті, крім того, ГК України визначає статус окремих організаційно-правових форм юридичних осіб.

Слід зазначити, що в науці та законодавстві допускається паралельне застосування понять «створення» та «заснування» юридичної особи. Так,

розділ 2 Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ) має назву «Заснування акціонерного товариства», а стаття 9 – «Створення акціонерного товариства»; ч. 2 ст. 10 Закону України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» визначає, що договір про створення товариства може встановлювати порядок заснування товариства, а сама стаття 10 має назву «Створення товариства» [182; 234].

В. В. Тоніян під заснуванням юридичної особи має на увазі діяльність засновників по здійсненню підготовчих дій та виконанню вимог законодавства в цілях прийняття рішення про заснування та наступної реєстрації юридичної особи [278, с. 3]. Тобто заснуванням фактично називає підготовчу стадію створення юридичних осіб.

На думку П. П. Черевка законодавчі акти повинні дотримуватись термінології ст. 87 ЦК України, а саме «створення юридичної особи», а не заснування. Існують два способи створення юридичних осіб: заснування та реорганізація, тому, зазначає вчений, заснування – це одна з форм створення юридичних осіб [293, с. 15-16].

В. А. Горлов вважає, що створення юридичної особи – це сукупність взаємопов'язаних та послідовно здійснюваних засновниками юридичних дій, які закріплені законом та відображені в установчому договорі [61, с. 172]. В якості заперечення цієї позиції маємо зазначити, що процес створення все ж не обмежується діями лише засновників, а передбачає також ряд інших, в тому числі публічно-правових, процедур, оскільки створеними юридичні особи вважаються з дня їх державної реєстрації (ч. 4 ст. 87 ЦК України) [289].

На нашу думку, «створення» є поняттям більш широким і передбачає багатоетапну процедуру, що включає дії і засновників, і органів публічної влади, передбачає різні способи виникнення юридичної особи, в той час як «заснування» є етапом створення юридичної особи, що полягає у здійсненні засновниками необхідних дій, що передують її державній реєстрації. В деякому сенсі «заснуванням» можна називати спосіб створення нової

юридичної особи «з нуля».

Якщо говорити про доктринальні підходи до способів створення юридичних осіб, то в теорії цивільного права ще з радянських часів традиційно виділяли чотири способи створення юридичних осіб: нормативно-явочний (його ще називають явочний, заявницький, реєстраційний), розпорядчий, дозвільний (концесійний) і договірний.

У науковій літературі також виділяють такі основні способи (порядок) утворення юридичних осіб: розпорядчий, дозвільний і нормативно-явочний. У законодавстві зарубіжних країн передбачені усі три способи, але переважає нормативно-явочний [137, с. 30].

Нормативно-явочний спосіб виникнення юридичних осіб передбачає їх створення за умовами і в порядку, що визначені законом чи іншим нормативно-правовим актом у формі загального дозволу держави, а компетентний орган зобов'язаний зареєструвати організацію як юридичну особу не лише за наявності ініціативи з боку засновника чи засновників, а й за виконання останніми визначених умов і додержання відповідних правил [287, с. 151]. Засновники «являються» до реєструючого органу, який не вправі відмовити в реєстрації створюваної організації при відсутності будь-яких порушень правових норм з їх боку. В такому порядку створюється більшість юридичних осіб. Держава, застосовуючи таку форму регулювання як реєстрація, визнає організацію суб'єктом права шляхом внесення відомостей про це в публічний державний реєстр.

Розпорядчий спосіб передбачає виникнення юридичних осіб внаслідок прийняття власником майна або уповноваженим ним органом відповідного рішення (розпорядження) і затвердження ним установчих документів юридичної особи. Таким способом створюються юридичної особи публічного права, засновниками яких є публічно-правові утворення. Наприклад, державне унітарне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери

його управління (ч.1 ст.73 ГК України) [64]. При цьому слід виходити з того, що рішення про створення юридичної особи публічного права у вигляді розпорядчого акту – це, безумовно, адміністративний акт, але за своєю сутністю він нічим не відрізняється від рішення фізичних або юридичних осіб створити юридичну особу приватного права [288, с. 390]. Зайвий раз про це свідчить і правило про державну реєстрацію юридичних осіб публічного права.

Суть дозвільного способу полягає у необхідності отримання обов'язкового попереднього дозволу або згоди уповноваженого органу на створення юридичної особи (наприклад, банку, страхової компанії, акціонерного товариства тощо).

Договірний спосіб передбачає укладення договору між засновниками перед тим, як створити юридичну особу. У ньому вони визначають мету створення, правове становище засновників.

Але ми погоджуємося з В. І. Борисовою, що навіть коли в процесі створення банку чи страхової компанії необхідно спочатку отримати дозвіл від відповідних органів, не можна говорити про дозвільний спосіб створення, оскільки дозвіл не є підставою виникнення статусу юридичної особи у організації. Це лише попередня обов'язкова умова, етап, який повинні пройти засновники для законного створення юридичної особи у певній організаційно-правовій формі [287, с. 151-152]. Так само як і факт укладення договору між засновниками в межах договірної форми не спричиняє виникнення юридичної особи.

Таким чином, в сучасних ринкових умовах основними способами створення стають нормативно-явочний, оскільки усі юридичні особи незалежно від порядку створення, підпорядкування, організаційно-правової форми, в тому числі і юридичні особи публічного права, повинні пройти етап державної реєстрації за Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [194], та розпорядчий, який характерний для створення юридичних осіб

публічного права, зокрема для особливого їх виду – органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Дозвільний не можна вважати поширеним, оскільки він має місце при створенні окремих видів юридичних осіб (акціонерних товариств, банків, страхових компаній та ін.)

Є. О. Суханов, наприклад, вважає, що за умов ринкової організації обороту нормативно-явочний спосіб має стати не лише основним, але і єдиним способом створення юридичних осіб. Дозвільний застосовується в якості виключення для створення окремих категорій юридичних осіб (комерційних банків, юридичних осіб, що можуть зайняти монопольне становище на ринку тощо) [248, с. 196-197].

Слід констатувати, що єдиний спосіб створення для всіх видів і форм юридичних осіб встановити неможливо. Розрізняються способи, що застосовуються при створенні юридичних осіб публічного і приватного права, при створенні юридичних осіб, які виникають внаслідок злиття, виділу, поділу та перетворення існуючих юридичних осіб. Разом з тим, притаманними на сьогодні всім способам створення юридичних осіб загальними ознаками є те, що юридичні особи виникають з волі засновників і підлягають державній реєстрації [287, с. 150].

Нормативне визначення способів створення юридичних осіб міститься у ГК України. Відповідно до ч.1 та 2 ст. 56 ГК України способами створення господарської організації є: 1) заснування нової господарської організації – коли юридична особа виникає вперше; 2) реорганізація діючої господарської організації у формі злиття, виділу, поділу, перетворення – коли юридична особи створюється вже на базі існуючої, тобто має правонаступника; 3) примусовий поділ (виділ) діючої господарської організації за розпорядженням антимонопольних органів із дотриманням антимонопольного-конкурентного законодавства [64].

Виходячи із зазначених положень ГК України, юридичні особи можуть створюватися як в добровільному (заснування та реорганізація), так і примусовому (примусовий виділ чи поділ) порядку.

Юридичні особи створюються з волі їх засновників, однак держава в інтересах всіх учасників обороту контролює законність їх створення. Це стосується юридичних осіб і приватного права, і публічного.

За ст. 56 ГК України господарська організація як суб'єкт господарювання може бути заснована за рішенням: 1) власника (власників) майна. Наприклад, фізична особа приймає рішення заснувати приватне підприємство, наділивши його відокремленим майном; 2) органу, уповноваженого власником (власниками) майна. Наприклад, при заснуванні державного підприємства такими уповноваженими органами можуть бути відповідні міністерства, інші органи державної виконавчої влади (Закони України «Про управління об'єктами державної власності», «Про Кабінет Міністрів України»); 3) інших органів, організацій і фізичних осіб у передбачених законодавством випадках [64]. Наприклад, в результаті примусового поділу юридичної особи-монополіста, що зловживає монопольним становищем, за рішенням антимонопольних органів (Закон України «Про захист економічної конкуренції») [212].

Таким чином визначено підставу створення юридичних осіб – рішення власника майна чи інших органів, визначених законодавством, які в межах процедури створення набувають статусу засновників і волевиявлення яких стає основою створення юридичних осіб.

Відповідно до ч. 1 ст. 87 ЦК України, «для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження» [289].

Отже, засновниками юридичної особи є ті особи, що приймають рішення про створення та підписують установчі документи. Якщо інше не передбачено законодавством, засновником юридичної особи може бути будь-яка особа, що є власником майна незалежно від форми власності.

Вчені звертають увагу на правову коректність застосування термінів «засновник» та «учасник», які в законодавстві часто застосовуються як

синоніми, що є неправильним. Так, П. П. Черевко зазначає, що при створенні юридичної особи шляхом заснування не існує таких суб'єктів, як учасники, вони виникають тільки після створення юридичної особи, тому застосування до таких осіб, які створюють юридичну особу, у ч. 2 ст. 87 ЦК України, а також в інших законах, терміну “учасник” не відповідає правовому положенню таких суб'єктів [292, с. 11].

Таким чином, в основі створення юридичної особи є волевиявлення її засновників. Засновниками юридичних осіб можуть бути: фізична особа, юридична особа, держава і територіальна громада в особі відповідних органів.

Волевиявлення засновників закріплюється в установчих документах, в яких визначається правовий статус юридичної особи, що вирізняє їх від інших документів, які є необхідними для створення та легітимації юридичної особи. За ч. 1 ст. 87 ЦК України установчі документи викладаються у письмовій формі та підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо інше не встановлено законом.

Загальні вимоги до змісту установчих документів містяться у ст. 88 ЦК України та ст.ст. 56, 57 ГК України. В установчих документах повинні бути зазначені найменування юридичної особи, її мета та предмет діяльності, склад та компетенція його органів управління, порядок прийняття рішень цими органами, порядок формування майна, розподілу прибутків і збитків, умови його ліквідації та реорганізації, якщо інше не передбачено законом (ч. 2 ст. 57 ГК України) [64]. Слід відмітити, що установчі документи окремих видів юридичних осіб можуть містити додаткові, необхідні для цього виду, положення. Наприклад, засновницький договір повного товариства крім відомостей, передбачених ст. 88 ЦК України, повинен містити відомості про: «розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі; розмір, склад та строки внесення ними вкладів» (ч. 2 ст. 120 ЦК України) [289].

Комплексний аналіз чинного законодавства, зокрема положень ЦК України та ГК України, дозволяє визначити наступні види установчих документів юридичних осіб: 1) статут або модельний статут, затверджений КМ України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом (абз. 2 та 3 ч. 1 ст. 87 ЦК України; ч. 4, 5 ст. 56 ГК України). На сьогоднішній день КМ України затверджено модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю [71]. На підставі статуту діють акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, кооперативи, приватні підприємства, державні комерційні підприємства, комунальні унітарні підприємства, казенні підприємства, статутні господарські об'єднання; 2) засновницький договір, на підставі якого діють повні товариства, командитні товариства, договірні господарські об'єднання (ч. 3 ст. 57 ГК України, ч. 2 ст. 88 ЦК України); 3) меморандум (одноособова заява), що оформлюється одним повним учасником, який створює командитне товариство або який залишився внаслідок виходу, виключення чи вибуття інших учасників (ст. 134 ЦК України); 4) установи діють на основі установчого акту, який може бути індивідуальним або спільним, а також міститься в заповіті (ст. 87, 88 ЦК України); 5) положення - визначає компетенцію органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів у випадках, визначених законом (ч. 4 ст. 57 ГК України) [289; 64].

Слід зазначити, що ч. 1 ст. 57 ГК України до установчих документів також віднесено рішення про створення суб'єкта господарювання-юридичної особи. Рішення фіксує волевиявлення засновника, є відправною точкою процесу створення юридичної особи, але на відміну від установчих документів, не закріплює її структуру та правовий статус, тому, на наше переконання, не може бути віднесено до установчих документів. На цьому наполягають й представники господарсько-правової науки і додатково зауважують, що ГК України не розкриває змісту цього документу і не визначає, стосовно яких суб'єктів господарювання таке рішення може бути

установчим документом [19, с. 170-171].

Вчені звертають увагу на ряд проблем, пов'язаних із з'ясуванням правової природи установчих документів юридичних осіб, що викликано, відсутністю єдиної позиції з наступних питань: по-перше, щодо визначення організаційно-правових форм юридичних осіб; по-друге, видів таких осіб; по-третє, розмежування понять «установчий» та «засновницький» документ; по-четверте, безпосередньо вже самих документів, на підставі яких має діяти юридична особа [265, с. 150].

В законодавстві спостерігаємо використання як поняття «засновницький договір», так і поняття «установчий договір», яке застосовувалося в законодавстві раніше, і це створює проблеми для правозастосування сьогодні.

Так, за ч. 3 ст. 119 ГК України на підставі установчого договору та/або статуту діють господарські об'єднання. За ст. ст. 31 і 32 Закону України «Про кооперацію», кооперативне об'єднання створюється за рішенням установчих зборів, а установчі збори (конференція, з'їзд) ухвалюють установчий договір [215], який все рівно не має статусу установчого документа, оскільки на його підставі формується статут кооперативного об'єднання. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 121 ГК України, що використовує формулювання «установчий договір про створення підприємства», та змісту самого поняття «установчий договір» в цивільному та господарському законодавстві до прийняття ГК України та нового ЦК України, можемо зробити висновок, що установчий договір використовується як підтвердження домовленості про заснування юридичної особи, тобто по суті відповідає змісту «засновницького договору» [64; 215].

З метою уніфікації законодавства вважаємо за необхідне в ГК України, законі України «Про кооперацію» та в законодавстві в цілому застосовувати єдине поняття «засновницький договір», яке також використовується в ЦК України, законі України «Про акціонерні товариства».

Заслуговує на увагу позиція А. В. Зеліско, яка, досліджуючи статус

підприємницьких юридичних осіб, обґрунтувала, що засновницький договір є характерним для усіх підприємницьких юридичних осіб приватного права в якості договору, спрямованого на їх створення, а єдиним установчим документом таких юридичних осіб слід визнати статут. Засновницький договір в якості єдиного установчого документа юридичної особи, на думку вченої, не відповідає корпоративним засадам функціонування юридичної особи: його підписують засновники, виступаючи його сторонами і регулюючи відносини між собою. З моменту ж державної реєстрації юридичної особи з'являється новий суб'єкт правовідносин і виникає потреба регулювання відносин між ним і засновниками, які набули уже статусу учасників юридичної особи [91, с. 15]. Таким чином, засновницький договір слугуватиме регулятором договірних відносин між засновниками щодо створення юридичної особи, але установчим документом вже створеної ними організації буде статут.

Позицію про закріплення статуту в якості єдиного установчого документа юридичних осіб приватного права також підтримують І. М. Кучеренко [136, с. 7], В. В. Долинська [76], Р. З. Албегов [20, с. 94].

Повністю підтримуємо зазначені позиції вчених, оскільки суть засновницького договору відповідно до його назви та змісту, визначеного законодавцем, – врегулювання відносин між засновниками щодо створення юридичної особи, але після виникнення останньої як суб'єкта права має бути документ, що врегулює внутрішній зміст (устрій) самої юридичної особи: мету та предмет діяльності, порядок управління, компетенцію та порядок прийняття рішень органами її управління, розмір та порядок утворення статутного фонду та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків тощо, тобто фактично стане «паспортом» юридичної особи, а не її засновників. Таким документом для всіх юридичних осіб приватного права повинен стати статут.

В. Г. Жорнокуй звертає увагу на практичну відсутність нормативно-правового забезпечення установчого акту як установчого документу.

Найпроблемнішим постає питання про те, хто має розробляти цей акт та вносити до нього зміни. Крім того, установи практично не регулюються спеціальними законами. У деяких з них, прийнятих до набрання чинності ЦК України, регулювання юридичних осіб як установ приватного права фактично відсутнє – якщо йдеться про установу, то, як правило, публічну. Із цим пов'язано й регулювання установчих документів установ, якими зазвичай названі статuti. Склалася ситуація, коли є установи, що діють на підставі установчих актів, а є ті, що діють на підставі статутів [265, с. 150]. У зв'язку з цим важливим питанням, на нашу думку, є розмежування та деталізація правового статусу публічних та приватних установ, законодавча регламентація їх установчих документів.

На думку Г. В. Смолина, особливістю установчих документів та їх відмінністю від інших документів, необхідних для створення та легалізації юридичної особи, є те, що вони за характером є локальними нормативними актами. Норми, що містяться в установчих документах (якщо вони не суперечать закону), є обов'язковими не лише для учасників, а й для інших осіб. Установчі документи – це фактично закон для конкретної юридичної особи [258, с. 192].

Як ми вже неодноразово зазначали, створення юридичної особи є багатоетапним процесом, що включає в себе різні стадії. В законодавстві етапність створення юридичних осіб не міститься в єдиному нормативно-правовому акті. Навіть загальні етапи для юридичних осіб приватного права доводиться «збирати» по різних законах та підзаконних нормативно-правових актах.

У науці вчені по-різному підходять до визначення етапів створення юридичних осіб.

В. А. Захаров виділяє наступні стадії створення юридичних осіб: 1) дореєстраційна стадія – передбачає визначення складу засновників, найменування юридичної особи, її місцезнаходження, обрання організаційно-правової форми юридичної особи; 2) стадія державної реєстрації юридичної

особи; 3) післяреєстраційна стадія – передбачає реєстрацію в податкових органах, реєстрацію товарного знаку, отримання ліцензії [90, с. 41].

Дві стадії створення підприємницької організації виділяє С. Е. Жилінський. Перша стадія підготовча, на якій розробляється локальна нормативна модель підприємництва, яка втілюється в установчих документах – статуті та/або установчому договорі. Саме на цій основі буде діяти юридична особа, здійснювати підприємницьку діяльність. Друга стадія – державна реєстрація [81, с. 98]. Зазначимо, що подібний поділ стадій створення може бути застосований лише до підприємницьких юридичних осіб.

В. В. Тоніян виділяє два етапи створення комерційних організацій: 1) заснування комерційної організації - здійснюється засновниками юридичної особи і передбачає прийняття рішення про створення комерційної організації, економічні заходи зі створення, комплектування складу засновників, розробка та затвердження статуту комерційної організації тощо; 2) державна реєстрація комерційної організації - здійснюється органами державної реєстрації і є кінцевою стадією створення комерційної організації, саме тому вчена вважає, що виділення в якості самостійної «післяреєстраційної стадії» заснований на неправильному розумінні сутності цього явища [279, с. 31].

В. М. Кравчук пропонує поділити процес створення юридичних осіб на чотири стадії: 1) ініціативну – відбувається визначення мети, формування партнерської команди, розробляється бізнес-план тощо, тобто не здійснюється жодних юридичних дій; 2) організаційну – обрання назви, організаційно-правової форми, розробка і затвердження установчих документів, скликання установчих зборів, тобто вчиняються юридично значимі дії; 3) легалізаційну – офіційне визнання юридичної особи, її державна реєстрація; 4) постлегалізаційну – постановка на облік в податкових органах, органах статистики, Пенсійному фонді, відкриття банківського рахунку тощо, тобто вчинення дій для того, щоб юридична

особа могла діяти [123, с. 224-225].

Останній із наведених підходів до стадій створення юридичних осіб нам видається найбільш вдалим.

Але тут вважаємо за необхідне звернути увагу на термінологію, що застосовується для позначення процесу узаконення юридичних осіб, який одні вчені називають «легалізація», інші - «легітимація» юридичної особи. Легітимація (від лат. *legitimus* – законний, узаконений) – «визнання чи підтвердження законності якогось права чи повноваження; документи, що засвідчують це право або повноваження» [257, с. 387]. Легалізація (від лат. *legalis* – законний) – «узаконення, надання законної сили якому-небудь актові або дії» [257, с. 386]. Як видно, ці терміни відрізняються предметом узаконення: в першому випадку – це якесь право чи повноваження, в нашому випадку – право входження суб'єкта в оборот; в другому – який-небудь акт або дія, наприклад, певний вид господарської діяльності.

Стосовно юридичних осіб ми вважаємо більш прийнятним застосування терміну «легітимація», оскільки під легітимацією у теорії права розуміється визнання існування суб'єкта права у правовому полі держави, таке визнання проходить у декілька етапів і передбачає обрання організаційно-правової форми суб'єкта, проходження процедури державної реєстрації, отримання необхідних дозволів та документів, що підтверджують можливість суб'єкта існувати у правовому полі держави.

Отже, на нашу думку, можна виділити наступні *стадії створення юридичних осіб*:

Ініціативна стадія – це стадія формування ідеї, мети майбутньої організації, розробки бізнес-плану, пошуку партнерів та контрагентів, вивчення ринку тощо. Хоча на цій стадії не передбачається вчинення юридично значимих дій, але без неї іноді складно реалізувати наступні. З точки зору економістів, спеціалістів в сфері ведення бізнесу цій стадії має приділятися значна увага, тому що саме на цьому етапі вирішується питання доцільності та здійснюється економічне обґрунтування майбутнього бізнесу

[165; 262].

Організаційна стадія - вже передбачає вчинення дій, які безпосередньо спрямовані на створення юридичної особи та спричиняють правові наслідки: проведення установчих зборів, розробка та затвердження засновницьких документів, визначення органів управління, вибір найменування та організаційно-правової форми тощо.

Легітимаційна стадія – це стадія, на якій відбувається офіційне визнання організації державою, набуття нею статусу юридичної особи та одержання права реалізації своєї правоздатності. Ця стадія є визначальною в процесі створення юридичної особи і, на нашу думку, окрім державної реєстрації, реєстрації у відповідних державних органах (податкових, статистики, Пенсійному фонді), яка зараз проводиться за принципом «єдиного вікна», відкриття банківських рахунків та інших дій вона включає в себе також отримання ліцензій на здійснення окремих видів господарської діяльності, документів дозвільного характеру, якщо цього вимагає специфіка діяльності юридичної особи. Ми впевнені, що такий зміст стадії є умовою набуття юридичною особою повного обсягу цивільної правоздатності – загальної чи спеціальної – і можливості в повній мірі її здійснювати – набуття повної дієздатності. Адже за умови створення заради зайняття видами діяльності чи для здійснення окремих дій в межах господарської діяльності, що вимагають одержання ліцензії та/або дозвільних документів, державної реєстрації недостатньо, щоб почати «діяти». В підтвердження правильності нашої позиції ч. 3 ст. 91 ЦК України, яка має назву «Цивільна правоздатність юридичної особи» передбачено, що «юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії)» [289]. Таким чином, навіть отримавши після державної реєстрації статус юридичної особи, при обранні в якості основної такої діяльності, що вимагає одержання ліцензії чи документів дозвільного характеру, юридична особа фактично зможе функціонувати лише після їх одержання.

Державна реєстрація юридичної особи є обов'язковою умовою і «універсальною» завершальною стадією створення для всіх юридичних осіб. Що стосується інших організаційних та легітимаційних процедур, що мають бути проведені засновниками (учасниками, органами юридичної особи – при злитті, виділі, поділі та перетворенні) та відповідними органами публічної влади, то вони завжди встановлюються тільки законодавством і не є універсальними для усіх видів юридичних осіб.

Процедура державної реєстрації юридичних осіб регулюється Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV [194] (далі – Закон про державну реєстрацію) та поширюється на відносини у сфері державної реєстрації юридичних осіб незалежно від їх організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування. Законом про державну реєстрацію може бути встановлено особливості державної реєстрації лише релігійних організацій (ч. 2 ст. 3 Закону про державну реєстрацію).

Багатоманітність організаційно-правових форм і видів юридичних осіб спричиняє виділення загальних та спеціальних умов їх створення. Загальні умови і стадії стосуються всіх юридичних осіб і передбачені в ЦК України, ГК України та Законі про державну реєстрацію. Спеціальні умови створення стосуються окремих видів юридичних осіб (наприклад, акціонерних товариств, банків, юридичних осіб, що можуть внаслідок злиття чи приєднання зайняти монопольне становище на ринку тощо), окремих видів господарської діяльності чи окремих дій в межах господарської діяльності (мова йде про процедури ліцензування та дозвільні процедури). Спеціальні умови мають бути прямо передбачені законом, наприклад, особливості створення банків передбачені Законом України «Про банки і банківську діяльність» [184], умови та порядок ліцензування – Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII [217] (далі – Закон про ліцензування) тощо. Специфіка порядку створення проявляється на організаційному етапі, що передує державній реєстрації, та

частково на легітимаційному (процедури ліцензування та дозвільні процедури).

Так, за ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» створення акціонерного товариства здійснюється за такими етапами: 1) прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про емісію акцій; 2) подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі - НКЦПФР); 3) реєстрація НКЦПФР випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; 4) присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів; 5) укладення з Центральним депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій; 6) емісія акцій серед засновників товариства; 7) оплата засновниками повної вартості акцій; 8) затвердження установчими зборами товариства результатів емісії акцій серед засновників товариства, затвердження статуту товариства, а також прийняття інших рішень, передбачених законом; 9) реєстрація товариства в органах державної реєстрації; 10) подання НКЦПФР звіту про результати емісії акцій; 11) реєстрація НКЦПФР звіту про результати емісії акцій; 12) отримання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; 13) видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції [182].

Слід зазначити, що проходження цих етапів є обов'язковим для всіх акціонерних товариств, а дії, що порушують зазначену процедуру, є підставою для прийняття НКЦПФР рішення щодо відмови в реєстрації звіту про результати емісії акцій, що надає НКЦПФР право в цьому випадку звернутися до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства (абз. 15 ч. 5 ст. 9 Закону про АТ) [182].

Більшість з цих етапів була змінена та уточнена у 2020 році, що говорить про надзвичайну важливість дотримання законодавчої процедури створення акціонерних товариств.

Розглянувши способи та стадії створення юридичних осіб, можемо

зробити висновок, що *створення юридичної особи* – це процес її заснування, що полягає у виконанні певних дій та проходженні законодавчо визначених процедур, результатом яких стає виникнення юридичної особи, а також набуття нею права здійснювати свою діяльність.

Основна мета регулювання створення юридичних осіб – це поєднання публічного та приватного інтересів [253, с. 15]. Отже, створення юридичних осіб складається не лише з приватно-правових стадій (дій та рішень засновників в межах ініціативної та організаційної стадій) і є не лише предметом регулювання приватних галузей права (цивільного права, господарського права). Легітимацийна стадія створення юридичних осіб як раз полягає у проходженні державних процедур і передбачає дії суб'єктів публічної адміністрації. Тому процес створення юридичних осіб є предметом правового регулювання в цілому та адміністративно-правового регулювання зокрема.

Правове регулювання створення юридичних осіб здійснюється передовсім з метою регламентації умов входження нових суб'єктів у цивільний та господарський оборот.

В теорії права правовим регулюванням (від лат. *regulare* – «спрямування, впорядкування») вважають «один з основних засобів владного впливу на суспільні відносини з метою впорядкування їх в інтересах людини, суспільства і держави» [302, с. 40].

На думку О. М. Мельник, правовим регулюванням є здійснюваний усією системою юридичних засобів державний владний вплив на суспільні відносини з ціллю їх упорядкування, закріплення, розвитку та охорони [151]. В. М. Сирих визначає правове регулювання як діяльність держави і суспільства, що здійснюється у процесі вироблення і закріплення норм права, їх реалізації у конкретних правовідносинах і застосування державного примусу до порушників з метою досягнення правопорядку у суспільстві [268, с. 133]. На думку В. М. Корельського і В. Д. Перевалова, правове регулювання - це цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні

відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [267, с. 257].

Категорію «правове регулювання» найбільш повно можна розкрити через її ознаки, серед яких виділяють наступні: 1) є різновидом соціального регулювання; 2) завдяки правовому регулюванню відносини між суб'єктами набувають правової форми, яка має державно-владний характер; 3) є чітко визначеним, адже пов'язане з реальними відносинами; 4) є цілеспрямованим, адже спрямоване на забезпечення законних інтересів суб'єктів права; 5) реалізується через правові засоби, які забезпечують його ефективність; 6) гарантує виконання норм права [255, с. 488-489].

Зауважимо, що важливе значення у регулюванні процесу створення юридичної особи займає адміністративно-правове регулювання.

Зважаючи на предмет і метод адміністративного права зазначимо, що адміністративно-правове регулювання вважається спеціальним юридичним механізмом впливу адміністративного права на діяльність та поведінку його суб'єктів [272, с. 113-114]. До сфери адміністративно-правового регулювання входить певне коло відносин, до яких відносять: 1) взаємовідносини між фізичними чи юридичними особами, які звернулися до суб'єкта публічної адміністрації задля забезпечення їх публічних прав, свобод та законних інтересів; 2) взаємовідносини між суб'єктом публічної адміністрації та юридичними і фізичними особами, які порушують права і свободи третіх осіб, публічні інтереси суспільства і держави 3) владно-імперативні вертикальні відносини між суб'єктами публічної адміністрації, що ґрунтуються на праві [10, с. 206]. За допомогою адміністративно-правового регулювання відносини між суб'єктами адміністративного права набувають визначеної правової форми.

Вчені по-різному підходять до визначення адміністративно-правового регулювання. Адміністративно-правове регулювання для С. М. Орехова проявляється у «впливі адміністративно-правових засобів на діяльність, спрямовану на встановлення положень, норм та вимог для їх багаторазового використання з метою забезпечення упорядкованості у певній сфері

виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції, робіт і послуг» [164, с. 14]. В. І. Теремецький розглядає це явище як вплив юридичних норм через застосування адміністративних засобів забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб і держави у правовідносинах з ціллю їх підпорядкування встановленому правопорядку, а також для охорони та взаєморозвитку в інтересах суспільства та держави [274]. На думку О. М. Єщук адміністративно-правове регулюванням є здійснюваний усім комплексом адміністративно-правових засобів вплив суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини з ціллю їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [10, с. 211]. З позиції Л. А. Князьки адміністративно-правовим регулюванням слід вважати «засновану на адміністративно-правових нормах діяльність уповноважених державою суб'єктів публічного адміністрування з метою забезпечення прав громадян, що здійснюється адміністративними методами у визначених законодавством формах» [106, с. 10].

Зважаючи на вищезазначені позиції вчених слід відмітити, що теоретики адміністративного права вважають змістом адміністративно-правового регулювання спеціальний юридичний механізм впливу адміністративного права на діяльність та поведінку його адресатів [9, с. 317].

Таким чином, *адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб* – це заснована на адміністративно-правових нормах діяльність суб'єктів публічної адміністрації в сфері регулювання створення юридичних осіб шляхом застосування адміністративно-правових засобів, методів і у визначених законодавством формах.

Створення юридичних осіб є предметом правового регулювання різних галузей права (цивільного, господарського, корпоративного тощо), але в більшій мірі - адміністративного права, адже всі юридичні особи незалежно від їх правових характеристик (виду, форми власності, мети створення, організаційно-правової форми, особи засновника тощо) проходять визначені законом державні процедури їх визнання в якості учасників обороту та

допущення їх до участі в цьому обороті, визначальною з яких є процедура державної реєстрації. Крім того, саме адміністративним правом визначається процедура створення юридичних осіб-органів публічної влади.

В сучасних ринкових умовах основними способами створення юридичних осіб стають нормативно-явочний та розпорядчий. Також має місце дозвільний спосіб. В основі створення юридичної особи є волевиявлення її засновників, якими можуть бути фізичні, юридичні особи, держава і територіальні громади в особі відповідних органів.

Установчими документами юридичних осіб є: статут (модельний статут); засновницький договір; меморандум; установчий акт; положення. Рішення про створення суб'єкта господарювання-юридичної особи фіксує волевиявлення засновника, є відправною точкою процесу створення юридичної особи, але на відміну від установчих документів, не закріплює її структуру та правовий статус, тому, на наше переконання, не може бути віднесено до установчих документів.

Стосовно процедури узаконення юридичних осіб та їх діяльності, ми вважаємо більш прийнятним застосування терміну «легітимація», оскільки під легітимацією у теорії права розуміється визнання існування суб'єкта права у правовому полі держави, яке проходить у декілька етапів і передбачає обрання організаційно-правової форми суб'єкта, проходження процедури державної реєстрації, отримання необхідних дозволів та документів, що підтверджують можливість суб'єкта існувати у правовому полі держави.

Можна виділити наступні *стадії створення юридичних осіб*: 1) ініціативну; 2) організаційну; 3) легітимаційну. Умови створення юридичних осіб можна поділити на загальні (що стосуються всіх юридичних осіб) та спеціальні (стосуються окремих видів юридичних осіб, окремих видів господарської діяльності чи окремих дій в межах господарської діяльності).

Створенням юридичної особи є процес її заснування, що полягає у виконанні певних дій та проходженні законодавчо визначених процедур,

результатом яких стає виникнення юридичної особи, а також набуття нею права здійснювати свою діяльність.

Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб – це заснована на адміністративно-правових нормах діяльність суб'єктів публічної адміністрації в сфері регулювання створення юридичних осіб шляхом застосування адміністративно-правових засобів, методів і у визначених законодавством формах.

1.3. Нормативно-правове регулювання створення юридичних осіб за законодавством України

Створення юридичних осіб супроводжується залученням великої кількості осіб, а їх подальша діяльність зачіпає інтереси ще більшого, необмеженого кола учасників, у зв'язку з чим даний процес вимагає чіткого правового регулювання. Належна правова регламентація правовідносин, що при цьому складаються, є необхідною умовою дотримання балансу публічних і приватних інтересів в даній сфері.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день в досліджуваній сфері існує велика кількість нормативно-правових актів, які регулюють створення юридичних осіб та різні його етапи. Передовсім це пов'язано не тільки з великою чисельністю видів та організаційно-правових форм юридичних осіб, але й із залученням до цього процесу суб'єктів різних рівнів, що мають відмінний один від одного правовий статус та повноваження, а також виникненням різногалузевих правових відносин щодо створення юридичних осіб: як цивільних та господарських, так і адміністративно-правових, а, також конституційних, податкових, земельних, трудових, корпоративних, кримінальних тощо. Отже створення юридичних осіб регулюється нормами різних галузей права.

Характерним для нормативно-правового регулювання досліджуваної сфери є розпорошеність відповідних норм серед значної кількості

нормативно-правових актів – загальних і спеціальних, їх суперечливий характер, передовсім в основних кодифікованих актах, що регулюють зазначену сферу, – Цивільному та Господарському кодексам України, а також термінологічні розбіжності в законодавстві, триваюче використання рудиментарних правових категорій (установчий договір).

Завданням нашого дослідження в тому числі є визначення системи та змісту нормативно-правових актів в сфері створення юридичних осіб та вироблення пропозицій щодо їх вдосконалення.

Для більш повного дослідження законодавства України про створення юридичних осіб коротко зупинимось на історії його становлення.

Історично вважається, що найдавнішими утвореннями, що мали певні ознаки юридичних осіб, були приватні корпорації в Римі. Вони звичайно володіли деяким майном та керувалися певними правилами у відносинах з третіми особами і у своїй внутрішній діяльності, але їх можна вважати лише зачатками юридичних осіб [244, с. 56].

Закони XII таблиць встановлювали практично повну свободу утворення колегій, асоціацій, члени яких могли прийняти будь-який статут, за умови відсутності в ньому положень, які б порушували публічні закони.

В подальшому з переходом до монархії змінилося розуміння сутності приватних корпорацій, в статутах яких тепер закріплювався принцип неподільності їх майна, неможливості виділу частки майна, а також зазначалося, що численні зміни у складі корпорації не впливають на її існування [244, с. 58]. В той час вільне утворення приватних об'єднань було обмежено законом, постановами сенату, положеннями імператорських конституцій [135, с. 268-269]. З цього часу для заснування приватної корпорації римським громадянам треба було отримати попередню згоду держави, яка могла бути загальною чи спеціальною. Спеціальною, якщо створювалася юридична особа з повністю новим статусом; загальною, якщо статус був типізованим (наприклад, похоронні колегії або колегії взаємодопомоги) [176, с. 94]. Такий порядок створення юридичних осіб

можна порівняти з більш сучасною дозвільною системою.

Підвалини нормативного регулювання створення юридичних осіб у вітчизняній історії закладено виникненням у Древній Русі з'єднань осіб у формі товариств (компаній). Вивчення та аналіз історії вітчизняного законодавства дозволяє виокремити наступні *етапи розвитку законодавства про створення юридичних осіб*:

1. Дорадянський (імперський) етап.

На ранньому етапі розвитку законодавства з'єднання осіб регулювалися лише звичаями ділового обороту, оскільки законодавство про створення юридичних осіб було відсутнє. На практиці статuti акціонерних компаній затверджувалися указами імператора.

На думку Д. В. Беленькової, в період з кінця VII століття по 1805 р. здійснювалося індивідуально-правове регулювання діяльності акціонерних компаній, «коли індивідуально-правові акти (статuti) слугували своєрідним акціонерним законодавством» [36, с.148].

Створення перших комерційних компаній у вигляді акціонерних товариств датується 1757р. Зазначені акціонерні товариства створювалися в дозвільному порядку, тобто за рішенням уряду, який визначав основні привілеї для кожної компанії та основні її характеристики (статутний капітал, кількість акцій, їх номінальна вартість, порядок розподілу (підписки) акцій тощо). Однак такі важливі питання, як порядок прийняття рішень (одностайно чи більшістю голосів і якою саме – простою чи кваліфікованою), регулювалися на локальному рівні за розсудом засновників (акціонерів) [49, с. 28-29].

Правові засади створення комерційних організацій було закріплено у царському Маніфесті про привілеї, даровані купецтву. Маніфестом встановлювалися два види «купецьких товариств» (торгівельних домів) – товариство повне та товариство на вірі. Крім того передбачалося створення «товариств по частинах», яке могло бути утвореним з багатьох осіб, що складають разом (докупи) визначені суми, які становлять складений капітал.

Вважається, що мова йшла про акціонерні компанії. Але питання заснування компаній в Маніфесті не отримав детальної регламентації [251].

Однак головним актом, який діяв до 1917 р., стало затверджене Законом 1836 р. Положення про акціонерні компанії, яке згодом з відповідними змінами та доповненнями увійшло у Звід законів Російської імперії як друга частина глави «Про товариства» під назвою «Про товариства з часток та компанії на акціях» [251; 49, с. 29-30].

Таким чином, законодавство даного періоду не містило положень, що детально б регламентували етапи створення юридичних осіб. Акціонерні компанії створювалися в дозвільному порядку, для інших видів товариств була більш проста процедура створення.

2. Радянський період.

У 1922 р. було прийнято Цивільний кодекс УРСР (далі – ЦК УРСР 1922 р.) поряд з аналогічними кодексами союзних республік. Відповідно до ст. 14 юридична особа повинна мати затверджений, а в належних випадках зареєстрований уповноваженим на те органом статут або положення. Визначені в законі види товариств, що мають на меті господарські цілі, можуть мати замість статуту товариський договір, зареєстрований встановленим порядком. Правоздатність юридичної особи виникає з моменту затвердження статуту (положення), а в тих випадках, коли закон вимагає реєстрації юридичної особи, — з моменту цієї реєстрації.

Таким чином, ЦК УРСР 1922 р. не передбачав обов'язкової для всіх юридичних осіб державної реєстрації. Більше того, приватні установи з правами юридичних осіб, а саме лікарні, музеї, наукові заклади, публічні бібліотеки і т. д., можуть засновуватись лише з дозволу відповідних органів влади (ст. 15 ЦК УРСР 1922 р.).

Після введення в дію ЦК УРСР 1922 р. було видано нормативно-правові акти, спрямовані на регулювання відносин в сфері заснування та державної реєстрації юридичних осіб, зокрема, Положення про торговельну реєстрацію, затверджене постановою РНК від 31 серпня 1927 р. [178],

Положення про акціонерні товариства від 17 серпня 1927 р. [177]. Дані нормативно-правові акти також не передбачають державну реєстрацію як обов'язкову умову створення юридичних осіб.

Далі було прийнято Цивільний кодекс УРСР 1963 р., де статтею 26 визначено, що правоздатність юридичної особи виникає з моменту затвердження її статуту або положення, а у випадках, коли вона повинна діяти на підставі загального положення про організації даного виду, – з моменту видання компетентним органом постанови про її утворення. Якщо статут підлягає реєстрації, правоздатність юридичної особи виникає в момент реєстрації [291].

А ст. 28 ЦК УРСР 1922 р., яка має назву «Створення юридичних осіб», визначає, що юридичні особи утворюються в порядку, встановленому законодавством Союзу РСР і Української РСР. В той же час, громадські організації, порядок виникнення яких законодавство не передбачало, утворювалися у порядку, встановленому їх статутом.

Можемо дійти висновку, що як така процедура створення юридичних осіб була відсутня і переважав дозвільний порядок виникнення юридичних осіб.

В кінці 80-х років минулого століття більшість нормативно-правових актів пов'язували момент створення юридичних осіб з її державною реєстрацією, надаючи їй правовстановлюючого значення.

Так, за п. 3 ст. 11 Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР» від 26.05.1988 р. кооператив вважався створеним з моменту його державної реєстрації [216]. П. 2 ст. 16 Основ законодавства СРСР та союзних республік про оренду від 23.11.1989 р. передбачав, що орендне підприємство вважалось створеним з дня його державної реєстрації [166]. Відповідно до п. 5 ст. 5 Закону СРСР «Про підприємства в СРСР» від 4.06.1990 р. підприємство вважалось створеним та набувало прав юридичної особи з дня його державної реєстрації [226].

3. Законодавство незалежної України.

У 1991 році було прийнято базові економічні закони, які склали законодавчу основу економічної діяльності в Україні більш ніж 10 років. В контексті нашого дослідження виділимо наступні Закони України: «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р. № 887-ХІІ (втратив чинність) [227], «Про підприємництво» від 07.02.1991 р. № 698-ХІІ (втратив чинність, окрім статті 4) [225], «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ [192], також Постанову КМ України від 25.05.1998 р. № 740, якою було затверджене Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності (втратила чинність) [229].

Закон України «Про підприємства в Україні», що втратив чинність у зв'язку з прийняттям Господарського кодексу України, на той момент більш детально визначив загальні умови створення підприємств, зазначивши у ст. 6, що підприємство є створеним і набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації. Аналогічна норма міститься у ст. 6 Закону України «Про господарські товариства» (чинний), де визначено, що товариство набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації. Сам порядок державної реєстрації передбачала ст. 8 Закону України «Про підприємництво» (втратив чинність, окрім статті 4), а з метою деталізації цієї норми закону та на її виконання надалі було прийнято Порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, затверджений Постановою КМ України в 1998 р., який довгий час регулював процедуру державної реєстрації юридичних осіб.

Але слід відмітити, що зазначені закони та Положення регламентували порядок створення лише підприємницьких юридичних осіб.

Відправні засади сучасного нормативно-правового регулювання процесу створення юридичних осіб закладені в Конституції України. Ст. 41 передбачено право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, встановлюється непорушність права приватної власності. В той же час міститься застереження про те, що використання власності не повинно завдавати шкоди правам, свободам і гідності громадян, інтересам

суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і якості землі. Ст. 42 кожному гарантується право на підприємницьку діяльність, забезпечується захист конкуренції у підприємницькій діяльності [118].

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють процес створення юридичних осіб в даний період, є Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р., Господарський кодекс України від 16.01.2003 р., Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV [289; 64; 194].

Так, Цивільний кодекс України (ст. ст. 87-89) визначає загальні риси порядку створення юридичної особи, установчі документи юридичних осіб та вимоги до їх змісту, загальні положення про державну реєстрацію [289].

Господарський кодекс України (ст. ст. 56-58 ГК України) регулює подібні до ЦК України питання, але стосовно суб'єктів господарювання, одним з видів яких є господарські організації-юридичні особи. Регулюючи загальні риси створення юридичних осіб, ГК України визначає підстави та способи створення юридичних осіб, також вимоги до установчих документів юридичних осіб, загальну норму про необхідність державної реєстрації для всіх суб'єктів господарювання, в тому числі юридичних осіб [64].

Основним законом, що найбільш детально визначає порядок державної реєстрації юридичних осіб, є Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». Виходячи з положень п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону про державну реєстрацію, державна реєстрація створення юридичних осіб – це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення юридичної особи. Ст. 3 визначається, що дія даного Закону поширюється на відносини у сфері державної реєстрації юридичних осіб незалежно від їх організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, символіки, а особливості державної реєстрації можуть бути встановлені лише щодо релігійних організацій [194].

За ч. 1 ст. 4 Закону про державну реєстрацію до принципів, на яких

базується державна реєстрація, належать: 1) обов'язковість державної реєстрації у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі - ЄДР); 2) публічність державної реєстрації у ЄДР юридичних осіб, а також документів, що стали підставою для її проведення; 3) регулювання відносин щодо державної реєстрації та її особливостей виключно зазначеним Законом; 4) державна реєстрація за заявницьким принципом; 5) єдність методології державної реєстрації; 6) об'єктивність, достовірність та повнота відомостей у ЄДР; 7) внесення відомостей до ЄДР виключно на підставі та у відповідності до зазначеного Закону; 8) відкритість та доступність відомостей ЄДР [194].

Загальні засади державної реєстрації визначаються у ст. 4 Закону про державну реєстрацію, а саме форми подання документів для державної реєстрації, особливості здійснення державної реєстрації при злитті, виділі, поділі та перетворенні юридичних осіб, що є важливим для визначення моменту виникнення юридичної особи внаслідок реорганізації.

Визначаються органи державної реєстрації, до яких належать Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст), його територіальні органи, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, нотаріуси; визначається статус державного реєстратора (розділ 2 Закону про державну реєстрацію).

Регулюється питання ведення ЄДР, визначається перелік відомостей про юридичну особу, що вносяться до ЄДР, та документи, на підставі яких це здійснюється; статус документів та відомостей, внесених до ЄДР; питання інформаційної взаємодії між ЄДР та інформаційними системами державних органів.

Регулюється порядок проведення державної реєстрації, а саме: процедура подання документів для державної реєстрації, їх перелік для різних видів юридичних осіб та вимоги до їх оформлення; регламентуються вимоги до найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу.

Обов'язково подаються відомості про кінцевого бенефіціарного власника юридичної особи і надається перелік відповідних документів. Визначаються строки розгляду документів, умови зупинення розгляду документів та відмови у державній реєстрації. Регулюються питання ведення реєстраційних справ (Розділ IV Закону). Окремим розділом V регулюється оскарження реєстраційних дій, відмови в державній реєстрації, бездіяльності державного реєстратора, а також питання відповідальності у сфері державної реєстрації. Визначається питання справляння адміністративного збору в сфері державної реєстрації.

Специфіку окремих видів юридичних осіб при створенні враховують спеціальні закони, що регулюють їх правовий статус. До таких спеціальних законів відносяться Закони України: «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII [192], «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI [182], «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII [234], «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV [215], «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21.07.2020 р. № 819-IX [231], «Про споживчу кооперацію» від 10.04.1992 р. № 2265-XII [232], «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [233], «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [184], «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. № 185-V [235] та інші закони.

Для забезпечення повноти процедури легітимації та з метою її регулювання діють Закони України: «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. № 222-VIII [217] та «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 р. № 2806-IV (далі - Закон про дозвільну систему) [195], яким належить важливе місце в системі законів досліджуваної сфери. Також слід згадати окремі закони в сфері легітимації, а саме закони України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160, «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від

05.04.2007 р. № 877-V, «Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19.05.2011 р. № 3392-VI, «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 р. № 5203-VI [181].

Закон про ліцензування регулює відносини у сфері ліцензування господарської діяльності, визначає вичерпний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування господарської діяльності [217].

Закон про дозвільну систему визначає засади функціонування дозвільної системи у сфері господарювання, встановлює порядок діяльності дозвільних органів, вповноважених видавати документи дозвільного характеру, та адміністраторів [195].

Окремо маємо виділити блок нормативно-правових актів, що регулюють особливості створення органів публічної влади. Серед законів в цій сфері передусім слід виділити Закони України: «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI [236], «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV [219], «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [218].

Серед загальних підзаконних нормативно-правових актів можна відмітити наступні Постанови КМ України: «Про надання послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань у скорочені строки» від 25.12.2015 р. №1133; «Порядок розгляду скарг у сфері державної реєстрації» від 25.12.2015 р. №1128; «Положення про Державну регуляторну службу України», затверджене Постановою КМ України від 24.12.2014 р. № 724; «Положення про Міністерство юстиції України», затверджене Постановою КМ України від 02.07.2014 р. № 228; «Перелік органів ліцензування», затверджений Постановою КМ України від 05.08.2015 р. № 609; «Порядок подання органу ліцензування документів в електронній формі», затверджений Постановою

КМ України від 24.05.2017 р. № 363; «Порядок внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань відомостей про ліцензування виду господарської діяльності, документи дозвільного характеру», затверджений Постановою КМ України від 30 січня 2019 р. № 47, «Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції від 25.12.2015 р. № 1128; «Порядок здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією або ліквідацією міністерств, інших центральних органів виконавчої влади», затверджений Постановою КМ України від 20.10.2011 р. № 1074 [206] та інші.

Слід окремо виділити нормативно-правові акти Міністерства юстиції України (далі – Мін'юст), який є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи [205]; як суб'єкта державної реєстрації; та держателя ЄДР. Серед актів Мін'юсту в сфері створення юридичних осіб слід виділити Накази: «Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 18.11.2016 р. №3268/5; «Порядок надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 10.06.2016 р. №1657/5; «Вимоги до написання найменування юридичної особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки» від 05.03.2012 р. №368/5; «Порядок державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи» від 09.02.2016 р. №359/5; «Порядок функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи» від 23.03.2016 р. №784/5; «Про діяльність Комісії з питань

розгляду скарг у сфері державної реєстрації та Комісії з питань акредитації суб'єктів державної реєстрації та моніторингу відповідності таких суб'єктів вимогам акредитації» від 12.01.2016 р. №37/5; «Про врегулювання відносин, пов'язаних зі статусом державного реєстратора» від 29.12.2015 р. №2790/5.

Серед підзаконних актів інших органів слід відмітити Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (зараз – Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства) «Про затвердження форми та змісту ліцензії» від 14.07.2015 № 781/38; Регламент Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування, затверджений Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 14.07.2015 № 783/40, Класифікатор організаційно-правих форм господарювання, затверджений Наказом Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт) від 28.05.2004 № 97 [105].

На нашу думку, *систему нормативно-правових актів в сфері створення юридичних осіб можна класифікувати* за наступними ознаками:

- 1) в залежності від охоплення процесу створення на:
 - а) загальні - стосуються створення більшості видів юридичних осіб;
 - б) спеціальні:
 - що регулюють процедуру створення окремих видів юридичних осіб;
 - що регулюють різні процедури (етапи) створення (державна реєстрація, ліцензування, дозвільні процедури).
- 2) в залежності від процедур створення:
 - а) законодавство в сфері державної реєстрації;
 - б) законодавство в сфері ліцензування;
 - в) законодавство в сфері дозвільних процедур.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день, в досліджуваній сфері існує велика кількість нормативно-правових актів, які регулюють процес створення юридичних осіб та різні його етапи.

Характерним для нормативно-правового регулювання створення юридичних осіб є розпорошеність відповідних норм серед значної кількості нормативно-правових актів – загальних і спеціальних, їх суперечливий характер передовсім в основних кодифікованих актах, що регулюють зазначену сферу, – Цивільному та Господарському кодексах України, а також термінологічні розбіжності в законодавстві, триваюче використання рудиментарних правових категорій (установчий договір).

Вивчення та аналіз історії вітчизняного законодавства дозволяє виокремити *наступні етапи розвитку законодавства про створення юридичних осіб*: 1) дорадянський (імперський); 2) радянський; 3) законодавство незалежної України.

Систему нормативно-правових актів, що регулюють створення юридичних осіб, можна класифікувати за наступними ознаками: 1) залежно від охоплення процесу створення на: а) загальні; б) спеціальні (що регулюють процедуру створення окремих видів юридичних осіб; що регулюють різні процедури (етапи) створення); 2) залежно від процедур створення на: а) законодавство у сфері державної реєстрації; б) законодавство у сфері ліцензування; в) законодавство у сфері дозвільних процедур.

Висновки по розділу 1

Юридичні особи є повноправними суб'єктами адміністративного права і учасниками адміністративно-правових відносин, а категорія «юридична особа» впевнено закріпилася в публічно-правовій сфері в якості суб'єкта, універсальної загально-правової конструкції, за допомогою якої позначаються всі організації із заданим набором ознак за умови їх державної реєстрації як юридичної особи у визначеному законом порядку.

З загальнотеоретичної точки зору юридичною особою можна вважати організацію, створену у передбаченій законом організаційно-правовій формі

та у встановленому законом порядку, що має відокремлене майно, може від свого імені вступати у правовідносини, бути позивачем і відповідачем у суді. До ознак, спільних для всіх юридичних осіб, можна віднести: 1) організаційну єдність; 2) існування у передбаченій законом організаційно-правовій формі; 3) створення у встановленому законом порядку; 4) наявність відокремленого майна; 5) вступ у правовідносини від свого імені.

Організації, що наділяються статусом юридичної особи, слід розділити на наступні види: 1) підприємницькі (комерційні) юридичні особи; 2) непідприємницькі (некомерційні) юридичні особи; 3) органи публічної влади.

Процедура створення юридичних осіб є предметом правового регулювання цивільного, господарського, корпоративного та інших галузей права, але в більшій мірі - адміністративного права.

Створенням юридичної особи є процес її заснування, що полягає у виконанні певних дій та проходженні законодавчо визначених процедур, результатом яких стає виникнення юридичної особи, а також набуття нею права здійснювати свою діяльність. Можна виділити наступні стадії створення юридичних осіб: 1) ініціативну; 2) організаційну; 3) легітимаційну. Умови створення юридичних осіб можна поділити на загальні (що стосуються всіх юридичних осіб) та спеціальні (стосуються окремих видів юридичних осіб, окремих видів господарської діяльності чи окремих дій в межах господарської діяльності).

Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб – це заснована на адміністративно-правових нормах діяльність уповноважених державою суб'єктів публічної адміністрації в сфері регулювання створення юридичних осіб шляхом застосування адміністративно-правових засобів, методів і у визначених законодавством формах.

Вивчення та аналіз історії вітчизняного законодавства дозволяє виокремити наступні етапи розвитку законодавства про створення юридичних осіб: 1) дорадянський (імперський); 2) радянський; 3) законодавство незалежної України.

Систему нормативно-правових актів, що регулюють створення юридичних осіб, можна класифікувати за наступними ознаками: 1) залежно від охоплення процесу створення на: а) загальні; б) спеціальні (що регулюють процедуру створення окремих видів юридичних осіб; що регулюють різні процедури (етапи) створення); 2) залежно від процедур створення на: а) законодавство у сфері державної реєстрації; б) законодавство у сфері ліцензування; в) законодавство у сфері дозвільних процедур.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

2.1. Сутність та елементи механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб

Створення юридичних осіб є предметом комплексного правового регулювання різних галузей права, про що ми зазначали вище, і зокрема предметом адміністративно-правового регулювання, адже більшість процедур в межах створення юридичних осіб, що мають юридичне значення, передбачають участь у цьому процесі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тобто містять державно-правову, публічно-правову складову.

Вище ми розглянули загальне поняття правового регулювання та думки вчених щодо визначення цієї категорії та її ознак. Також нами було проаналізовано позиції представників науки адміністративного права В. І. Теремецького, О. М. Єщук, Л. А. Князьки, С. М. Орехова щодо змісту категорії «адміністративно-правове регулювання». В результаті чого ми вивели, що адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб – це заснована на адміністративно-правових нормах діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації в сфері регулювання створення юридичних осіб шляхом застосування адміністративно-правових засобів і у визначених законодавством формах.

Слід зазначити, що зміст адміністративно-правового регулювання розкривається через його механізм, який є поняттям, похідним від механізму правового регулювання, що здійснюється на нормах, закріплених у законі чи підзаконних адміністративно-правових актах [17, с. 93].

Таким чином, нам слід з'ясувати зміст поняття «механізм правового регулювання». С. С. Алексєєв визначав, що поняття механізму правового

регулювання пов'язане з правовим регулюванням, яке представляє собою «форму впливу права на суспільні відносини за допомогою системи спеціальних юридичних засобів» [22].

Відмітна риса правового регулювання, зазначає О. Ф. Скакун, полягає в тому, що воно має специфічний механізм. Категорія механізму правового регулювання використовується у теорії права з метою розкриття взаємодії елементів правової системи, через які здійснюється регулятивний вплив на суспільні відносини з ціллю їх упорядкування. Таким чином, на думку вченої, механізмом правового регулювання є «узята в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок» [256, с. 498].

Ю. А. Ведерніков і А. В. Папірна розуміють під механізмом правового регулювання взяту у сукупності систему правових засобів, через які здійснюється правове регулювання суспільних відносин [45]. На думку О. В. Малька механізм правового регулювання являє собою систему юридичних засобів, організованих найбільш послідовним чином, що мають на меті подолання перешкод, що з'являються на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [149, с. 167]. О. Г. Мурашин та М. С. Кельман розкривають механізм правового регулювання схожим чином, а саме як систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове впорядкування суспільних відносин та здолання перепон на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [103, с. 372].

Оскільки, механізм правового регулювання, з однієї сторони, функціонує в одній системі – суспільстві, а з іншої – сам є системою елементів, О. М. Куракін доводить наявність двох рівнів його функцій: зовнішніх (загальносоціального характеру, що визначають зміст загального регулятивного впливу на суспільство) та внутрішніх (вплив на конкретні суспільні відносини) [133, с. 16].

Н. Оніщенко та С. Бобровник вважають, що механізм правового регулювання - це узятя в єдності сукупність правових засобів, способів та форм, через які забезпечується упорядкування суспільних відносин, що відповідає інтересам суб'єктів права, направлена на вирішення конфліктів та досягнення соціального компромісу в правовій сфері. Таким чином, учені пропонують відмовитись від розуміння цього механізму тільки як діяльності законодавця, котрий формулює норму права, надає їй уповноважуючого, зобов'язуючого чи забороняючого характеру, і лише як виконання правового припису [38, с. 15].

Т. І. Тарахонич до особливостей механізму правового регулювання відносить те, що він: 1) є складовим елементом соціального регулювання; 2) є системою взаємопов'язаних елементів, серед яких виділяються правові засоби (норми права, суб'єктивні права та юридичні обов'язки), способи (дозволи, заборони й зобов'язання) та форми (дотримання, виконання і використання); 3) забезпечує регулювання суспільних відносин, а саме є динамічною частиною правової системи; 4) має результативний та цілеспрямований характер [270, с. 305].

Схожим є підхід В. С. Грекула та Ю. А. Ведернікова, які виділяють наступні ознаки механізму правового регулювання: 1) є складовою механізму соціального регулювання; 2) об'єднує усі явища правової дійсності (засоби, способи, форми); 3) є взаємопов'язаною та взаємодіючою системою; 4) є динамічною частиною правової системи – необхідний для введення в дію елементів правової системи; 5) результатом його дії в суспільстві є встановлення правопорядку [44, с. 91].

Таким чином, механізм правового регулювання слугує здійсненню правового регулювання в суспільстві, впорядкуванню явищ правової дійсності, забезпеченню їх єдності, взаємозв'язку та взаємодії, процесу трансформації правових приписів у реальну поведінку суб'єктів права [270, с. 306].

Враховуючи наведені нами доктринальні позиції щодо поняття

механізму правового регулювання та враховуючи його характерні ознаки, вважаємо, що на сучасному етапі розвитку права та демократизації суспільних відносин *механізм правового регулювання* можна визначити як сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких здійснюється впорядкування суспільних відносин із врахуванням інтересів суб'єктів права.

Характеристика механізму правового регулювання дає можливість встановити його складові, забезпечити їх єдність та взаємну узгодженість. Потреба у різних правових засобах викликана неоднозначністю задоволення інтересів різних суб'єктів права. Варто відмітити, що ці засоби, будучи інструментами правового впливу, мають бути різноманітними і взаємопов'язаними, представляти певну систему і у своїй сукупності бути спрямовані на досягнення ефективності правового регулювання [270, с. 307].

Традиційно в теорії права в якості основних виділяють наступні елементи механізму правового регулювання: норма права; правовідносини; акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків; акти застосування норм права [273, с. 262; 256, с. 499]. Існує також широкий підхід, за яким до елементів механізму правового регулювання відносять: правову норму; нормативно-правовий акт; юридичні факти; правовідносини; тлумачення правових норм; реалізацію права; законність; правосвідомість; правову культуру; правомірну поведінку; протиправну поведінку; юридичну відповідальність [270, с. 308; 163].

Як ми зазначали вище, похідним від поняття механізму правового регулювання є поняття механізму адміністративно-правового регулювання, яке має свої специфічні ознаки та особливості. Слід відмітити, що адміністративне право виконує особливу роль у механізмі правового регулювання, оскільки виступає важливим інструментом управління суспільними процесами.

С. Г. Стеценко зазначає, що механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин є категорією, що виражає переведення

нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, які регулюються нормами адміністративного права, тобто за допомогою механізму адміністративно-правового регулювання правові норми, що є статичними самі по собі, приводяться в рух. На думку вченого механізм адміністративно-правового регулювання можна визначати як «сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права» [263, с. 63-64].

О. І. Остапенко розуміє механізм адміністративно-правового регулювання як частину механізму правового регулювання, сутність якого полягає в існуванні конкретних юридичних засобів (адміністративно-правових норм, адміністративно-правових відносин, актів застосування адміністративного права), за допомогою яких здійснюється реалізація та захист суспільних відносин [167, с. 45].

І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський, Н. І. Золотарьова визначають механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин як сукупність адміністративно-правових засобів, через які справляється вплив на відносини в процесі здійснення виконавчої влади [58, с. 20]. З точки зору С. Т. Гончарука механізм адміністративно-правового регулювання являє собою систему адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання (упорядкування) суспільних відносин у сфері державного управління [59]. На думку В. В. Галуцька, механізмом адміністративно-правового регулювання є засоби функціонування системи адміністративно-правового регулювання задля забезпечення прав, свобод та публічних інтересів юридичних та фізичних осіб, громадянського суспільства та держави [14]. С. І. Бевз пропонує визначати механізм адміністративно-правового регулювання державного управління у сфері господарської діяльності як «систему адміністративно-правових засобів, що використовуються уповноваженими суб'єктами для здійснення цілеспрямованого (спрямованого на досягнення мети державного управління у сфері господарської діяльності) правового впливу на суспільні відносини,

що складаються у процесі реалізації функцій державного управління стосовно сфери господарської діяльності» [35, с. 184].

Але є тенденція до сприйняття механізму адміністративно-правового регулювання як явища динамічного. Зокрема, О. І. Шкуропацький вважає, що не можна наголошувати виключно на системі елементів як основній ознаці механізму адміністративно-правового регулювання, оскільки сутність механізму правового регулювання визначається саме через послідовність дії певних процесів (елементів механізму) для забезпечення ефективності та результативності правового регулювання відповідної сфери. А отже механізм – це не тільки сукупність елементів, а й послідовність їх дії, що утворюють процеси впорядкування відповідних правових відносин задля ефективної, повної та всебічної реалізації людиною своїх прав та свобод у відповідній сфері [300, с. 111].

Вченими також надаються авторські визначення механізму адміністративно-правового регулювання в межах предмету їх досліджень. Так, К. П. Жидченко під поняттям механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги розуміє сукупність адміністративно-правових засобів, які здійснюють вплив на поведінку суб'єктів та об'єктів суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації адміністративних зобов'язань органів державної влади щодо забезпечення ефективності їх виконання [80, с. 69].

О. В. Кузьменко та В. Г. Чорна, які досліджували проблематику механізму публічного адміністрування позашкільної освіти в Україні, під механізмом адміністративно-правового регулювання позашкільної освіти пропонують вважати «сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин у сфері позашкільної освіти суб'єктами, які наділені владними повноваженнями з метою задоволення публічних потреб, європеїзації та підвищення рівня освіченості суспільства» [131, с. 101].

О. Г. Розгон визначив механізм адміністративно-правового

регулювання малої приватизації як «систему адміністративно-правових засобів у процесі їх використання уповноваженими особами для регулювання на засадах законності, відкритості, прозорості, контролю та відповідальності адміністративно-правових відносин у сфері малої приватизації для забезпечення її ефективності та прискорення економічного зростання, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій, зменшення частки державної або комунальної власності у структурі економіки» [245, с. 113].

Отже, у визначенні механізму адміністративно-правового регулювання більшість наукових позицій сходиться на тому, що даний механізм представляє собою сукупність певних адміністративно-правових засобів і його сутність як раз і полягає в застосуванні цих засобів.

Слід зазначити, що адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб покладене на систему органів публічної адміністрації та суб'єктів делегованих повноважень, що забезпечують проведення необхідних дореєстраційних, реєстраційних, ліцензійних та дозвільних процедур: Мін'юст та його територіальні управління, Державну регуляторну службу України (далі - ДРС), місцеві державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, нотаріусів, а також інші органи публічної влади (НБУ, НКЦПФР, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, органи ліцензування тощо).

Таким чином, *механізм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб* – це сукупність адміністративно-правових засобів, що застосовуються органами публічної адміністрації та суб'єктами делегованих повноважень з метою впорядкування суспільних відносин в процесі створення юридичних осіб, і направлені на забезпечення прав та законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення.

Виходячи з аналізу доктринальних позицій із зазначеного питання, можемо визначити змістовні ознаки адміністративно-правового механізму створення юридичних осіб, які передбачають визначення цілей такого

регулювання, реалізуються шляхом застосування адміністративно-правових засобів і полягають у наступному: 1) обов'язку органів публічної адміністрації та вповноважених недержавних суб'єктів попередити протиправне посягання на права та законні публічні інтереси юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення; 2) недопущенні порушення прав і законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення з боку третіх осіб; 3) припиненні порушення прав і законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення; 4) застосуванні всіх передбачених законодавством і повноваженнями суб'єктів публічної адміністрації заходів щодо поновлення прав і законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення; 5) притягненні винних осіб до юридичної відповідальності.

Мета адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб може бути досягнута шляхом застосування певних засобів, через які здійснюється юридичний вплив на поведінку суб'єктів та об'єктів публічного управління у зазначеній сфері. Ці засоби є різними за своєю природою та функціональним призначенням, але їх сукупність складає формальну ознаку механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб.

Механізм дозволяє охопити весь процес адміністративно-правового регулювання, «представити його в системно-динамічному вигляді, розкрити його структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх елементів» [10, с. 87-97]. Механізм адміністративно-правового регулювання, як і механізм правового регулювання в цілому, розкриває свою сутність через свою структуру, складові елементи.

Так само, як і щодо структури механізму правового регулювання в цілому, до визначення елементів механізму адміністративно-правового регулювання існує також два підходи: широкий – характеризується множинністю елементів та відповідно до якого механізм складається з

правових норм, юридичних фактів, правовідносин, тлумачення правових норм, їх реалізації, законності, правової культури, правосвідомості, правомірної та протиправної поведінки, юридичної відповідальності; вузький - включає лише деякі з вищезазначених елементів – наприклад, правові норми, індивідуальні акти, правовідносини, правореалізацію та законність [270, с. 308; 163; 14, с. 212].

С. Г. Стеценко, а також Т. О. Коломєць та П. С. Лютіков пропонують виділяти органічні та функціональні складові механізму адміністративно-правового регулювання. До органічних складових вчені пропонують відносити ті, без яких механізм відбутися не може: норми права; акти реалізації норм права та правові відносини. До функціональних пропонується віднести ті складові, що значно впливають на механізм адміністративно-правового регулювання, але все ж не є його обов'язковими елементами: юридичні факти; правосвідомість; законність; акти тлумачення та акти застосування правових норм [263, с. 65-66; 8, с. 13-14].

З позиції С. О. Мосьондза, а також Х. П. Ярмачі механізм адміністративно-правового регулювання містить наступні елементи: норми адміністративного права, акти тлумачення адміністративно-правових норм, акти реалізації адміністративно-правових норм, адміністративно-правові відносини [156, с. 34; 306].

С. І. Бєвз вважає, що механізм адміністративно-правового регулювання державного управління у сфері господарської діяльності об'єднує в собі норми адміністративного права, акти тлумачення адміністративно-правових норм та акти реалізації норм адміністративного права, які знаходять прояв в адміністративно-правових відносинах за участю уповноважених суб'єктів. Отже, вчена притримується думки, що адміністративно-правові відносини можуть бути лише функціональною, але не обов'язковою складовою механізму адміністративно-правового регулювання [35, с. 183-184].

Деякими вченими пропонується розширена система елементів механізму адміністративно-правового регулювання: норми

адміністративного права та джерела права, як зовнішня форма їх вираження; органи публічної влади та принципи їх діяльності; індивідуальні акти публічної адміністрації; форми та методи адміністративно-правового регулювання; адміністративно-правові відносини; тлумачення норм адміністративного права; адміністративно-правові режими; адміністративні процедури [14, с. 214]. І зазначається, що задля досягнення найбільшої ефективності система механізму може наповнюватися додатковими елементами.

Якщо підсумувати вищезазначене, то слід констатувати, що більшість вчених виділяють наступні обов'язкові елементи механізму адміністративно-правового регулювання: адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків [286, с. 341; 142].

Із врахуванням особливостей досліджуваного нами об'єкту, вважаємо за доцільне до *складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб віднести*: адміністративно-правові норми; адміністративно-правові відносини в сфері створення юридичних осіб, в тому числі суб'єкти адміністративно-правового регулювання; акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків учасників створення, зокрема, індивідуальні акти суб'єктів публічної адміністрації; форми та методи адміністративно-правового регулювання; процедуру легітимації юридичних осіб.

Коротко охарактеризуємо зазначені елементи механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб.

Адміністративно-правова норма є базовим елементом та нормативною основою механізму адміністративно-правового регулювання. Вона являє собою загальну модель, обов'язкове для всіх правило поведінки, яке визначає для суб'єкта як можливий варіант поведінки (суб'єктивне право), так і необхідний варіант (суб'єктивний обов'язок). Якщо ж такі варіанти поведінки не визначені, якщо немає регулятивного базису, неможливо

«запустити» механізм адміністративно-правового регулювання і реалізувати адміністративно-правовий регулятивний потенціал. Цей підхід актуальний для будь-якої сфери правового регулювання.

Адміністративно-правову норму можна визначити як загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, що встановлене чи санкціоноване державою з метою врегулювання суспільних відносин в сфері публічного управління та забезпечення публічних прав і свобод людини і громадянина.

Влучно визначив особливості адміністративно-правових норм С. Г. Стеценко, зазначивши, що: 1) вони виражають та закріплюють державний інтерес і забезпечують функціонування публічного управління, а значить і держави як такої; 2) мають переважно імперативний характер і забезпечуються можливістю застосування державного примусу; 3) є регулятором відносин у багатьох сферах суспільного життя (економіка, будівництво, транспорт, внутрішні справи, охорона здоров'я тощо) і за ступенем комплексності їм немає рівних серед інших правових норм; 4) структурні елементи адміністративно-правової норми (гіпотеза, диспозиція, санкція) нерідко містяться в різних нормативно-правових актах; 5) сприяють захисту прав людини від порушень з боку представників публічної влади [263, с. 70-71]. Своє зовнішнє вираження адміністративно-правові норми знаходять у нормативно-правових актах (законах і підзаконних актах).

Адміністративно-правові норми, що регулюють процедуру створення юридичних осіб, традиційно можна поділити на уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі. Сутність уповноважуючих адміністративно-правових норм, що регулюють процедуру створення юридичних осіб, полягає в наданні засновникам юридичних осіб диспозитивного права приймати рішення щодо реалізації передбачених правовими нормами варіантів власної поведінки. Зобов'язуючі та забороняючі адміністративно-правові норми відповідно знаходять свій вияв у покладанні на учасників процедури створення суб'єктивних юридичних обов'язків активного та пасивного

змісту. Зокрема, зобов'язуючі адміністративно-правові норми - це покладання на особу обов'язку активної поведінки. Забороняючі адміністративно-правові норми передбачають покладання на особу обов'язку утримуватись від вчинення дій певного роду [156, с. 196].

Наступним елементом механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб є акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків учасників процедури створення. Взагалі під реалізацією норм права розуміють: обумовлену правовими приписами правомірну поведінку учасників суспільних відносин [84, с. 405]; як втілення положень правових норм у фактичній поведінці (діяльності) суб'єктів права [271, с. 210]; здійснення їх приписів у практичних діях (бездіяльності) суб'єктів [240, с. 129].

Розрізняють наступні способи реалізації адміністративно-правових норм: дотримання – пасивна поведінка суб'єкта, що не допускає порушення адміністративно-правових норм (наприклад, коли засновники дотримуються вимог до оформлення документів, що подаються для державної реєстрації створення юридичної особи); виконання – активна поведінка суб'єктів, що направлена на виконання юридичних обов'язків, зафіксованих в адміністративно-правових нормах. Наприклад, коли державний реєстратор здійснює прийом документів для державної реєстрації створення юридичних осіб у паперовій формі за описом і виготовляє копії цих документів в електронній формі (п. 2, 3 ч. 2 ст. 25 Закону про державну реєстрацію [194]); використання – активна поведінка суб'єктів адміністративного права, за якої вони самі вирішують питання про здійснення відповідних дій чи утримання від них. Наприклад, засновники самі вирішують, в якій формі – паперовій чи електронній – подавати документи для державної реєстрації створення юридичної особи (ч. 2 ст. 4 Закону про державну реєстрацію [194]); застосування – практичне вирішення конкретних питань шляхом прийняття уповноваженим суб'єктом (як правило, органами публічної влади) обов'язкових до виконання індивідуальних юридично-владних рішень [263,

с. 78-79; 11, с. 162-165]. Застосування є прерогативою лише органів, що мають публічно-владні повноваження, і його результатом є прийняття індивідуальних правових актів, про які ми будемо вести мову в наступних підрозділах роботи.

Але дія адміністративно-правових норм, реалізація адміністративно-правового регулювання в цілому неможлива за межами адміністративно-правових відносин, в межах яких індивідуалізуються відповідні норми, набувають конкретних рис суб'єктивні права та обов'язки певних суб'єктів, їх повноваження і юридична відповідальність [255, с. 542].

Адміністративно-правові відносини в сфері створення юридичних осіб можна визначити як урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, сторони яких (засновники, учасники, органи юридичної особи з одного боку та органи публічної влади та суб'єкти делегованих повноважень з іншого) взаємно пов'язані та взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав та обов'язків, встановлених відповідними адміністративно-правовими нормами. Структура зазначених адміністративно-правових відносин традиційно характеризується взаємопов'язаністю всіх її складових елементів, а саме суб'єктів, об'єктів, змісту правовідносин та юридичних фактів.

Особливістю адміністративно-правових відносин взагалі є те, що вони формуються в сфері публічного управління і однією зі сторін завжди є носій владних повноважень, а отже такі відносини мають публічно-владний характер.

В процесі створення юридичних осіб виникають і цивільно-правові, і господарсько-правові, й інші види відносин. Але в межах проходження процедур легітимації, коли відбувається звернення засновників до державних органів, органів місцевого самоврядування з метою державної реєстрації юридичної особи, або звернення керівника (представника) юридичної особи з метою одержання ліцензії, документів дозвільного характеру, тобто коли відбувається «контакт» з суб'єктом публічної адміністрації і до процедури

створення залучається носій владних повноважень (нотаріус в межах процедури державної реєстрації, виконуючи функції державного реєстратора, а отже делеговані публічні функції, також є носієм владних повноважень), можемо говорити про адміністративно-правові відносини.

Детальніше про суб'єктів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб будемо вести мову в наступних підрозділах роботи.

Слід зазначити, що адміністративно-правові відносини можуть виникати за ініціативою будь-якої із сторін, при чому згода або бажання другої сторони не є обов'язковою умовою їх виникнення, тобто вони можуть виникати навіть всупереч бажанню другої сторони. В процесі створення юридичних осіб більшість адміністративно-правових відносин виникає з ініціативи засновників, учасників чи органів юридичних осіб. Згода на це з боку відповідних суб'єктів публічної адміністрації не потрібна. Але і без такої ініціативи, як правило, добровільні процедури створення відбутися не можуть.

Адміністративно-правові відносини виникають з настанням конкретних обставин, що спричиняють їх виникнення, зміну чи припинення. Мова йде про юридичні факти. Лише з настанням відповідних фактів, вказаних в гіпотезі норми, виникають підстави для реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [10, с. 173]. Так, п. 4 ч. 1 ст. 4 Закону про державну реєстрацію [194] закріплено заявницький принцип державної реєстрації юридичних осіб. Тобто без звернення зацікавлених суб'єктів до органів державної реєстрації остання відбутися не може. Саме тому деякі вчені виділяють юридичні факти в якості окремого елементу механізму адміністративно-правового регулювання [56, с. 10; 107, с. 18; 127, с. 354].

Форми та методи адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб також будуть предметом розгляду в межах окремого підрозділу роботи.

Слід наголосити, що практично весь процес створення юридичних осіб

в межах адміністративно-правового регулювання, тобто в своїй публічно-правовій частині, складається з процедур легітимації – державної реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур, які за своїм характером є адміністративними, про що мову ми поведемо нижче.

З нашої точки зору, процедури легітимації юридичних осіб можуть бути розподілені на: 1) реєстраційні процедури, в межах яких відбувається державна реєстрація створення юридичної особи і набуття нею зазначеного статусу; 2) ліцензійні процедури, які передбачають отримання юридичною особою ліцензій на зайняття окремими видами господарської діяльності; 3) дозвільні процедури у випадках необхідності отримання дозвільних документів на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або окремих видів господарської діяльності, щодо яких закон прямо вимагає отримання зазначених дозволів.

Слід зазначити, що зміст адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб розкривається через його механізм, який є поняттям, похідним від механізму правового регулювання в цілому та механізму адміністративно-правового регулювання зокрема.

Механізм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб – це сукупність адміністративно-правових засобів, що застосовуються органами публічної адміністрації та суб'єктами делегованих повноважень з метою впорядкування суспільних відносин в процесі створення юридичних осіб і направлені на забезпечення прав та законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення.

Змістовні ознаки адміністративно-правового механізму створення юридичних осіб, які передбачають визначення цілей такого регулювання і реалізуються шляхом застосування адміністративно-правових засобів, полягають у наступному: 1) обов'язку органів публічної адміністрації та вповноважених недержавних суб'єктів попередити протиправне посягання на права та законні публічні інтереси юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення; 2) недопущенні порушення прав і законних

інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення з боку третіх осіб; 3) припиненні порушення прав і законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення; 4) застосуванні всіх передбачених законодавством і повноваженнями суб'єктів публічної адміністрації заходів щодо поновлення прав і законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення; 5) притягненні винних осіб до юридичної відповідальності.

Із врахуванням особливостей досліджуваного нами об'єкту, вважаємо за доцільне до *складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб* віднести: адміністративно-правові норми; адміністративно-правові відносини в сфері створення юридичних осіб, тому числі суб'єкти адміністративно-правового регулювання; акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків учасників процесу створення, зокрема, індивідуальні акти суб'єктів публічної адміністрації; форми та методи адміністративно-правового регулювання; процедуру легітимації юридичних осіб.

2.2. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб

Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб отримує свою реалізацію через адміністративно-правові відносини, що виникають між учасниками створення. Метою таких відносин є набуття організацією статусу юридичної особи (шляхом державної реєстрації) і права реалізації повного обсягу своєї правосуб'єктності, а відтак повноцінної участі в різного роду відносинах (одержання ліцензій, документів дозвільного характеру, якщо цього вимагає характер діяльності).

В своїй публічно-правовій частині створення зводиться не лише до дій суб'єктів публічної адміністрації, а являє собою взаємопов'язані спільні дії засновників, учасників, органів юридичної особи та вповноважених суб'єктів

публічної адміністрації.

Важливою частиною механізму адміністративно-правового регулювання, в тому числі в сфері створення юридичних осіб, є суб'єкти, адже саме через їх діяльність, реалізацію ними своїх прав та виконання обов'язків приводиться «в дію» весь механізм та активуються всі його структурні елементи.

Категорії «суб'єкт адміністративного права», «суб'єкт адміністративно-правових відносин», «суб'єкт адміністративно-правового регулювання» є достатньо розробленими в сучасній адміністративно-правовій науці, хоча й не тотожними.

Так, під суб'єктом адміністративного права В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко розуміють «носія прав та обов'язків в сфері публічного управління, які передбачені адміністративно-правовими нормами, здатного реалізовувати надані права та виконувати покладені на нього обов'язки» [115, с. 73]. В. Б. Авер'янов зазначає, що «суб'єкти адміністративного права – це учасники суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами» [11, с. 183]. Д. М. Бахрах визначає суб'єкта адміністративного права через загальноправове поняття суб'єкта права, яким називає учасника суспільних відносин, якого юридична норма наділила правами та обов'язками [32, с. 56]. І. В. Гиренко дає визначення суб'єктів адміністративного права через їх види і вважає, що це «фізичні та юридичні особи, які мають публічні суб'єктивні права та юридичні обов'язки, і наділені специфічними юридичними властивостями щодо їх реалізації» [14, с. 89].

Але вчені звертають увагу на необхідність розмежування понять «суб'єкт адміністративного права» та «суб'єкт адміністративно-правових відносин». Так, суб'єкт адміністративного права є лише потенційно здатним вступати у правовідносини, але у конкретному випадку може і не бути їх учасником. В той час як суб'єкт адміністративно-правових відносин є

фактичним носієм публічно-правових зв'язків і бере в них реальну участь [115, с.74-75; 11, с.183-184]. Якщо, наприклад, засновники юридичної особи змінять своє рішення щодо створення юридичної особи (як варіант, визнають економічну недоцільність створення організації) і не будуть звертатися до органів державної реєстрації, в даному випадку вони залишаться суб'єктами адміністративного права, але не реалізуються як суб'єкти адміністративних правовідносин.

Із врахуванням зазначеної різниці С. Г. Стеценко дає наступне визначення: суб'єкт адміністративного права – це «особа, яка має певні права та обов'язки, сформульовані в нормах адміністративного права, і може вступати в адміністративно-правові відносини» [263, с. 89].

Таким чином, *суб'єктами адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб* слід вважати учасників суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки, що визначені адміністративно-правовими нормами, та можуть вступати в адміністративно-правові відносини, пов'язані зі створенням юридичних осіб.

Для участі у адміністративних правовідносинах особа повинна бути потенційно здатним носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, тобто мати адміністративну правосуб'єктність (адміністративну правоздатність та дієздатність). Для юридичних осіб адміністративна правоздатність та дієздатність збігаються у часі і виникають з моменту державної реєстрації їх створення, а припиняються з моменту внесення запису до ЄДР про їх припинення. В органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування адміністративна правосуб'єктність знаходить свій вираз у нормативно закріпленій за ними компетенції, тобто у сукупності прав та обов'язків, юридично-владних повноваженнях, що надаються їм законодавством для виконання відповідних функцій.

Слід зазначити, що учасниками адміністративних правовідносин є велика кількість суб'єктів, що мають різні повноваження, структуру і правові характеристики, що спричинено значною кількістю публічно-правових

відносин в суспільстві, і перелік цих суб'єктів значно ширший, ніж у будь-якій іншій галузі права. З цим пов'язано й існування різних класифікацій суб'єктів, а також складність вироблення оптимальних критеріїв для класифікації.

В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко основними учасниками відносин в сфері державного управління вважають: 1) Президента України; 2) органи виконавчої влади; 3) державних службовців; 4) громадян України, іноземців, осіб без громадянства; 5) органи місцевого самоврядування; 6) об'єднання громадян; 7) суб'єктів підприємництва [115, с. 75-76]. Такий поділ суб'єктів здійснений виходячи із значущості і ролі у системі управлінських зв'язків та місця в державно-правовій ієрархічній структурі.

Д. М. Бахрах вважає, що суб'єктів адміністративного права доцільно поділяти на індивідуальні та колективні [32, с. 56-57]. С. Г. Стеценко, концептуально дотримуючись подібного підходу, пропонує в залежності від міри належності до держави поділяти колективних суб'єктів ще на «державні (Президент України, органи виконавчої влади, інші державні органи та організації) та недержавні (органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, релігійні організації, інші недержавні органи та організації)» [263, с. 92-93].

В академічному курсі з адміністративного права Т. О. Коломоєць пропонуються класифікації за декількома критеріями: 1) залежно від наявності державно-владних повноважень – державні організації та їх представники та недержавні організації та їх представники або суб'єкти наділені владними повноваженнями, та суб'єкти не наділені владними повноваженнями; 2) залежно від персоналізації: колективні та індивідуальні суб'єкти або ж фізичні особи, юридичні особи та колективні суб'єкти (утворення) [113, с. 65]. Не можемо погодитись з останнім варіантом поділу, оскільки колективні суб'єкти – поняття набагато ширше, ніж юридичні особи, оскільки включає в себе також утворення, що не мають прав юридичної особи, але адміністративно правосуб'єктністю володіють:

окремі структурні підрозділи органів публічної влади, окремих організацій (факультет, цех, митний пост, відділення зв'язку, адміністрація державного підприємства), складні утворення (протипожежна служба).

Також суб'єктів адміністративного права поділяють на: 1) фізичних осіб; 2) юридичних осіб (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, підприємства, організації, установи); 3) колективні суб'єкти, що не мають ознак юридичної особи: структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ, організацій, інші громадські утворення (органи самоорганізації населення тощо) [11, с. 185].

Цікавий поділ суб'єктів адміністративного права запропонував А. Б. Агапов. Вчений вважає, що їх можна розділити на: 1) індивідуальні (громадяни та службові особи) та корпоративні (об'єднання фізичних осіб); 2) публічно-правові та приватно-правові. До публічно-правових слід відносити органи державної влади та муніципальні органи, організації, установи, що наділені владними повноваженнями; державних (муніципальних) службовців, що наділені публічними повноваженнями; недержавні організації, що є некомерційними та діють в сфері публічних відносин (політичні партії, релігійні організації тощо). До приватно-правових суб'єктів слід віднести комерційні та некомерційні організації, діяльність яких регулюється цивільним законодавством. Вчений також звертає увагу на різницю у порядку створення публічних і приватно-правових суб'єктів [1, с. 36-38]. Остання класифікація фактично відповідає підходу щодо поділу юридичних осіб у ЦК України. Але на наш погляд, до приватно-правових суб'єктів також слід віднести фізичних осіб із загальним статусом (громадян, іноземців та осіб без громадянства).

Хотілося б окремо зупинитися на питанні застосування категорії «юридична особа» в межах адміністративно-правового регулювання.

Традиційно в теорії адміністративного права зазначена категорія майже не використовувалася, мова йшла про «недержавні організації»,

«підприємства, установи, організації», «колективні суб'єкти», без акценту на наявність чи відсутність у організації статусу юридичної особи, про що ми зазначали ще у 2012 році [99, с. 22]. Оскільки вважалося, що коли мова йде про колективного суб'єкта, мається на увазі адміністративна правосуб'єктність, а коли про юридичну особу – цивільна, майнова правоздатність та дієздатність [32, с. 57].

В адміністративному праві ще два десятки років тому дискутувалося питання про те, чи є юридичні особи суб'єктами адміністративного права і учасниками адміністративно-правових відносин, чи можна взагалі застосовувати конструкцію юридичної особи, яка традиційно вважалася цивільно-правовою, для характеристики учасників адміністративно-правових відносин, чи є статус юридичної особи необхідним для участі у таких відносинах [99].

Але поступово юридичних осіб стали розглядати в якості суб'єктів адміністративного права та адміністративно-правових відносин, звертаючи увагу на те, що організації у формі юридичних осіб є повноправними суб'єктами цих відносин [11, с. 185; 4, с. 121]. Також у 2013 році Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [128] було доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», що є новелою кримінально-правового законодавства і передбачає поряд із застосуванням кримінальної відповідальності до службових осіб юридичної особи, винних у вчиненні злочину, також застосування відповідних кримінально-правових заходів й до самої юридичної особи [188]. А захист у 2013 році П. С. Лютіковим докторської дисертації на тему «Юридичні особи як суб'єкти адміністративного права» стала науковим обґрунтуванням входу категорії юридичної особи в публічно-правовий простір.

Таким чином можемо констатувати, що юридичні особи є повноправними суб'єктами адміністративного права та учасниками адміністративно-правових відносин, а категорія «юридична особа» впевнено закріпилася в публічно-правовій сфері в якості суб'єкта, універсальної

загально-правової конструкції, за допомогою якої позначаються всі організації із заданим набором ознак за умови її державної реєстрації як юридичної особи у визначеному законом порядку.

Створення юридичної особи полягає в узгоджених діях засновників, учасників, органів юридичної особи (в залежності від способу створення) з одного боку й суб'єктів публічної адміністрації з іншого. Засновниками можуть виступати фізичні, юридичні особи, держава, територіальні громади.

Особливістю створення є те, що статусом юридичної особи можуть володіти і засновники, і органи державної реєстрації, органи ліцензування, дозвільні органи, що забезпечують публічно-правову частину створення і публічно-правове визнання за організацією статусу юридичної особи. Тому наявність в тих чи інших суб'єктів статусу юридичної особи не можемо покласти в якості критерію їх розмежування, оскільки це не дозволить нам підкреслити особливості суб'єктного складу адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб.

Таким чином, *систему суб'єктів адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб* вважаємо за доцільне розділити на три групи:

1) фізичні особи: а) із загальним статусом (громадяни України, іноземці, особи без громадянства); б) зі спеціальним статусом в сфері створення юридичних осіб (державні службовці, нотаріуси, державні реєстратори, адміністратори ЦНАПів);

2) юридичні особи, не наділені владними повноваженнями: а) всі юридичні особи приватного права (господарські товариства, кооперативи тощо); б) юридичні особи публічного права, що не наділені владними повноваженнями (державні та комунальні підприємства, установи тощо);

3) суб'єкти публічної адміністрації: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, що наділені владними повноваженнями в сфері створення юридичних осіб, а також суб'єкти делегованих повноважень.

В числі фізичних осіб із загальним статусом, що можуть бути учасниками адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб, можуть виступати громадяни України, іноземці, особи без громадянства, що є засновниками, органами юридичних осіб (директором, головою правління тощо) або представниками юридичних осіб, які, наприклад, виступають заявниками в процедурі державної реєстрації, подають документи на отримання ліцензії чи документів дозвільного характеру.

Також учасниками зазначених відносин можуть бути юридичні особи, не наділені владними повноваженнями, а це фактично усі види юридичних осіб, окрім суб'єктів публічної адміністрації, що є носіями владних повноважень. Їх участь в процесі створення вже в статусі юридичної особи можлива на етапі отримання документів дозвільного характеру або ліцензії, коли вони безпосередньо виступають здобувачами ліцензії.

На нашу думку, суб'єктів публічної адміністрації слід відмежовувати від інших учасників адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб через їх особливий публічно-правовий статус та виконання ними спеціальних публічних функцій в зазначеній сфері. Крім того, суб'єкти публічної адміністрації і є безпосередньо суб'єктами адміністративно-правового регулювання в сфері створення юридичних осіб, адже саме через їх діяльність реалізується регулюючий вплив на суспільні відносини в сфері створення юридичних осіб.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на співвідношення категорій «публічна влада», «публічне управління» та «публічне адміністрування» в контексті трансформацій понятійно-категоріального апарату науки адміністративного права.

В сучасних умовах розвитку державності виникає необхідність застосування категорії «публічна влада» замість «державна влада», яка поряд з останньою включає в себе участь в суспільному управлінні інших (недержавних) суб'єктів (органів місцевого самоврядування, юридичних осіб

приватного права, приватних осіб тощо), яким держава делегує частину своїх повноважень [152, с. 16-17]. Відповідно на зміну категорії «державне управління» приходять категорія «публічне управління», яка також є ширшою, оскільки включає в себе участь в управлінні суспільними процесами недержавних інституцій, як то: політичних партій, громадських організацій, профспілок, об'єднань підприємців, бізнес-асоціацій тощо [98, с. 54].

Але суто управлінська виконавчо-розпорядча діяльність здійснюється переважно органами виконавчої влади, також органами місцевого самоврядування, в окремих випадках – суб'єктами делегованих повноважень [13, с. 73; 152, с. 42]. Така діяльність дістала назву «публічне адміністрування». Введення цієї категорії в понятійний апарат сучасного адміністративного права пов'язано зі зміною призначення адміністративного права виходячи з так званої «людиноцентристської ідеології».

Суб'єктом публічної адміністрації вважають суб'єкта владних повноважень, наділеного законом повноваженнями здійснювати публічне адміністрування – надавати адміністративні послуги чи здійснювати виконавчо-розпорядчу діяльність [12, с. 81]. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, суб'єктом владних повноважень є «орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг» [108].

В теорії адміністративного права до суб'єктів публічної адміністрації відносять: 1) органи державної влади, 2) органи влади Автономної Республіки Крим, 3) органи місцевого самоврядування, 4) їхніх посадових та службових осіб, 5) інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі й на виконання делегованих повноважень [14, с. 7; 57, с. 74; 86, с. 122].

Слід відмітити, що на відміну від законодавчої діяльності та судочинства, публічне адміністрування може здійснюватися не лише органами виконавчої влади. До цього процесу можуть бути «залучені» також й інші суб'єкти, наділені відповідними адміністративними повноваженнями (Президент України, Національне антикорупційне бюро України, Рахункова палата України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення тощо) [152, с. 127-128; 13, с. 74].

Серед суб'єктів публічної адміністрації в сфері створення юридичних осіб слід виділити: 1) органи публічної адміністрації, а саме органи державної влади (Президент України, КМ України, Мін'юст, ДРС, місцеві державні адміністрації тощо) та органи місцевого самоврядування (виконавчі органи місцевих рад); 2) суб'єктів делегованих повноважень, що організаційно не входять до системи органів влади, але виконують делеговані нею функції (нотаріуси).

Вважаємо за необхідне детальніше розглянути правовий статус суб'єктів, що виконують публічні функції в сфері створення юридичних осіб і забезпечують набуття ними зазначеного статусу через процедури державної реєстрації, ліцензування, дозвільні процедури, а також здійснення дореєстраційних погоджувальних процедур або спеціальних процедур створення, передбачених чинним законодавством. Отже, розглянемо правовий статус органів публічної адміністрації.

Погоджуємося з М. М. Ейдельбергом, що лише комплекс критеріїв, а не один із них, який окремі адміністративісти вважають основним [79], дозволить всесторонньо розглянути систему суб'єктів владних повноважень в сфері створення юридичних осіб.

Органи публічної адміністрації в сфері створення юридичних осіб можна класифікувати:

1) за територіальною ознакою на: а) вищі – Президент України, КМ України; б) центральні – здійснюють галузеве управління процедурою створення юридичних осіб на всій території України: міністерства, інші

центральні органи виконавчої влади (Мін'юст, ДРС, НБУ, НКЦПФР тощо);
в) місцеві – їх компетенція в сфері створення юридичних осіб поширюється на територію певної адміністративно-територіальної одиниці: місцеві державні адміністрації, виконавчі органи місцевих рад;

2) за змістом компетенції у сфері створення юридичних осіб на:

а) органи загальної компетенції – в межах території окремої адміністративно-територіальної одиниці або всієї держави здійснюють загальне управління в сфері створення юридичних осіб: Президент України, КМ України, Мін'юст, ДРС, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи місцевих рад;

б) органи галузевої компетенції – здійснюють державну політику у відповідній галузі. В межах процедури створення сюди можна віднести органи ліцензування, що видають ліцензії на право здійснення окремих видів господарської діяльності в різних сферах. Ними є, як правило, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, а також їх територіальні органи, наприклад, Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Державна податкова служба та її територіальні органи тощо;

в) органи спеціальної компетенції – до даної групи слід віднести центральні органи виконавчої влади, що здійснюють спеціальні функції щодо окремих видів юридичних осіб або спеціальні функції в окремих процедурах створення (НКЦПФР щодо акціонерних товариств; НБУ щодо банків; Антимонопольний комітет України щодо суб'єктів господарювання, що зловживають монопольним становищем на ринку, а також при наданні дозволу на злиття суб'єктів господарювання, що мають ознаки економічної концентрації);

3) залежно від процедур створення на органи, що здійснюють:

а) дореєстраційні погоджувальні процедури – НКЦПФР (щодо всіх акціонерних товариств), НБУ (щодо банків). Слід зазначити, що такі

погодження мають бути прямо передбачені у законі і не можуть здійснюватися на розсуд суб'єктів створення;

б) процедури державної реєстрації – Мін'юст та його міжрегіональні управління, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська і Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації;

в) процедури ліцензування – КМ України, ДРС, центральні органи виконавчої влади (міністерства, комісії, інспекції та інші органи), Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади;

г) дозвільні процедури – ДРС, органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, вповноважені за законом видавати документи дозвільного характеру;

д) спеціальні процедури створення – Антимонопольний комітет України (при прийнятті рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що зловживає монопольним становищем на ринку та у разі надання дозволу на злиття суб'єктів господарювання, що мають ознаки економічної концентрації).

Коротко зупинимось на особливостях правового статусу та повноваженнях окремих органів публічної адміністрації.

Відповідно до ч. 1 ст. 102 Конституції України Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102), серед яких право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації з метою здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, соціальних, економічних, культурних та інших інтересів (ст. 36), права на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35), в тому числі шляхом утворення релігійних організацій, права приватної власності (ст.41) та права на підприємницьку діяльність (ст.42). Реалізація зазначених прав в тому числі виражається у праві засновувати різноманітні

організації з правами юридичної особи.

Президент України приймає участь у формуванні органів державної влади, що здійснюють адміністративно-правове регулювання процедури створення юридичних осіб, а саме подає на розгляд Верховної Ради України кандидатуру Прем'єр-міністра України, Голови НБУ (ст. 85 Конституції України), призначає голів місцевих державних адміністрацій, припиняє їх повноваження (ч. 4 ст. 118 Конституції України), призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради НБУ, Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; виконує повноваження, що опосередковано впливають на створення юридичних осіб, а саме: підписує закони, прийняті парламентом, зупиняє дію актів КМ України з мотивів невідповідності Конституції; скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим (ст. 106) [118].

Важливе місце в системі органів публічної адміністрації і суб'єктів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб належить Кабінету Міністрів України – вищому органу виконавчої влади, який з одного боку визначає загальні засади державної політики в різних сферах діяльності держави, а з іншого – є безпосереднім суб'єктом створення юридичних осіб-носіїв владних повноважень.

Відповідно до ст. 116 Конституції України та Закону України «Про Кабінет Міністрів України», КМ України забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції, законів України, актів Президента України, а також вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності, здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону [118; 214].

КМ України спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади; утворює, реорганізовує та ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів

виконавчої влади, які не входять до складу КМ України [118; 214], а також створює та реорганізує районні державні адміністрації (ч.1 ст.7 Закону України «Про місцеві державні адміністрації») [219] і таким чином бере безпосередню участь у створенні юридичних осіб.

В сфері ліцензування відповідно до Закону про ліцензування КМ України: визначає органи ліцензування (крім тих, що визначені органами ліцензування законом), види господарської діяльності, що визначені статтею 7 зазначеного Закону (п. 1 ч. 1 ст. 3); затверджує ліцензійні умови по окремих видах господарської діяльності (п. 2 ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 9); визначає переліки вибухових матеріалів промислового призначення [201], особливо небезпечних хімічних речовин [203] тощо, діяльність щодо яких потребує одержання ліцензії (ст. 7); розробляє порядок подання документів до органу ліцензування в електронній формі (п. 3 ч. 1 ст. 10); визначає порядок формування та ведення ліцензійного реєстру і перелік відомостей, що містяться в ліцензійному реєстрі [209] (абз.1 ч.1 ст.18), порядок проведення ДРС планових та позапланових перевірок додержання органами ліцензування вимог законодавства у сфері ліцензування [207] та інші функції [217].

Провідна роль в процедурі державної реєстрації створення юридичних осіб належить Міністерству юстиції України, правовий статус якого визначається Положенням про Міністерство юстиції України, затвердженим Постановою КМ України від 02.07.2014 р. № 228 [205], який є «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику у сфері нотаріату, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців» [205].

До повноважень Мін'юсту у сфері державної реєстрації юридичних осіб належать: формування державної політики, нормативно-правове, методологічне та інформаційне забезпечення, контроль за діяльністю у сфері державної реєстрації; організація роботи з підготовки та підвищення

кваліфікації державних реєстраторів; здійснення повноважень держателя ЄДР; визначення технічного адміністратора; забезпечення надання доступу державним реєстраторам до ЄДР; розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність державних реєстраторів та суб'єктів державної реєстрації, а також територіальних органів Мін'юсту і прийняття обов'язкових до виконання суб'єктами державної реєстрації рішень; взаємодія з державними органами, органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями з питань державної реєстрації; державна реєстрація громадських формувань, визначених законом [194].

Державна регуляторна служба України (ДРС) є центральним органом виконавчої влади та спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування і дозвільної системи у сфері господарської діяльності [72; 195; 198].

В сфері ліцензування ДРС виконує наступні повноваження: розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства, погоджує проекти та узагальнює практику застосування нормативно-правових актів у сфері ліцензування; здійснює методичне керівництво, інформаційне забезпечення діяльності органів ліцензування та визначає форму ліцензійного звіту; здійснює нагляд за додержанням органами державної влади, державними колегіальними органами законодавства у сфері ліцензування; утворює Експертно-апеляційну раду з питань ліцензування та забезпечує її діяльність; одержує інформацію з питань ліцензування та контролю за наявністю ліцензій у суб'єктів господарювання від органів ліцензування та інших органів; має безоплатний доступ до даних ЄДР; веде Реєстр розгляду скарг здобувачів ліцензій, ліцензіатів на дії (бездіяльність) органів ліцензування щодо порушення законодавства у сфері ліцензування та інші. Розпорядження ДРС, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими до виконання органами ліцензування, юридичними особами всіх форм власності, а також фізичними особами – підприємцями [217].

В сфері дозвільних процедур ДРС: «узагальнює практику застосування

законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру, готує та подає пропозиції щодо його вдосконалення; здійснює методологічне забезпечення діяльності дозвільних органів; здійснює в межах своєї компетенції контроль за додержанням вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру» [195].

Серед центральних органів виконавчої влади виділяється велика їх кількість, що виконують функції органів ліцензування і видають ліцензії у визначених законом сферах господарської діяльності, зокрема: Міністерство освіти і науки України - освітня діяльність у сфері вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної) освіти; Міністерство охорони здоров'я України - медична практика, діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим МОЗ; Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками - виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами; Державна податкова служба України - виробництво спирту етилового, коньячного і плодового тощо, алкогольних напоїв, тютюнових виробів; Державна служба України з питань праці - виробництво вибухових матеріалів промислового призначення; Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів - ветеринарна практика, виробництво ветеринарних препаратів тощо [202].

Серед центральних органів виконавчої влади слід також назвати органи, що здійснюють спеціальні функції в сфері створення юридичних осіб: НКЦПФР – спеціальні функції в процесі створення акціонерних товариств [221; 182]; НБУ – спеціальні дореєстраційні функції в процесі створення банків і виконання ролі органу ліцензування при видачі банківської ліцензії [184; 220]; Антимонопольний комітет України – спеціальні функції у разі прийняття рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що зловживає монопольним становищем на ринку та у разі дозволу на злиття суб'єктів господарювання, що мають ознаки економічної

концентрації [212; 183].

Важлива роль в сфері створення юридичних осіб, зокрема в сфері державної реєстрації, належить місцевим органам (місцевим державним адміністраціям районного рівня, Київській та Севастопольській міським, районним у містах Києві та Севастополі державним адміністраціям та виконавчим органам місцевих рад), оскільки на них покладається забезпечення прийому документів, поданих для державної реєстрації; здійснення процедури державної реєстрації; ведення ЄДР та надання відомостей з нього; формування та зберігання реєстраційних справ тощо (ч. 3 ст. 5 Закону про державну реєстрацію) [194].

Враховуючи те, що практично всі процедури в сфері створення юридичних осіб, а саме державна реєстрація, видача ліцензій та документів дозвільного характеру, є предметом адміністративних послуг, вважаємо за необхідне визначити суб'єктів надання таких послуг, які становлять окрему групу суб'єктів публічної адміністрації і до яких віднесено «органи виконавчої влади, інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, уповноважених надавати адміністративні послуги» (п. 3 ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги») [181]. Адміністративні послуги надаються зазначеними суб'єктами безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП).

ЦНАП є постійно діючим робочим органом або виконавчим органом (структурним підрозділом) органу місцевого самоврядування або місцевої державної адміністрації, в якому надаються адміністративні послуги (ч. 1 ст. 12 Закону України «Про адміністративні послуги») [181]. ЦНАП не є окремим органом публічної адміністрації, але створюється при ньому і фактично виступає «посередником» між цими органами та зацікавленими фізичними та юридичними особами, що звертаються за отриманням адміністративних послуг в сфері створення юридичних осіб. На сьогоднішній

створення ЦНАПів передбачено в основному при сільських, селищних та міських радах, окрім міст Києва та Севастополя, тобто виведено на рівень органів місцевого самоврядування.

Для відносин в сфері створення юридичних осіб характерним є також виділення в окрему групу суб'єктів делегованих повноважень. Слід зазначити, що саме поняття «делеговані повноваження» не є однозначним у літературі. Їх пропонується розуміти як процес передачі публічних адміністративних повноважень суб'єкта делегування іншому учаснику (органам публічної адміністрації, фізичним особам або юридичним особам приватного чи публічного права) на певний строк з обов'язковим забезпеченням необхідними ресурсами, відповідними обмеженнями контрольно-наглядового характеру та відповідальністю, що передбачається у формі акту чи договору [275, с. 128]. Делегування адміністративних повноважень також визначають як передання суб'єктом публічної адміністрації ситуативно, тимчасово або безстроково іншій особі належні йому повноваження на підставі нормативно-правового чи індивідуального акту або ж адміністративного договору [12, с. 92-93]. Тобто делегування повноважень може відбуватися як між органами публічної адміністрації, так і від зазначених органів до інших суб'єктів, коло яких наразі не визначено законодавством та не є однозначним в науковій літературі. В сфері створення юридичних осіб до таких суб'єктів, на нашу думку, відносяться нотаріуси, які організаційно не входять до системи органів влади, але виконують делеговані нею функції суб'єкта державної реєстрації та державного реєстратора.

До фізичних осіб зі спеціальним статусом в сфері створення юридичних осіб слід віднести державного реєстратора, адміністратора ЦНАПу, інших службових та посадових осіб органів публічної адміністрації.

Державний реєстратор перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації і безпосередньо здійснює державну реєстрацію створення юридичних осіб, а саме: приймає документи і встановлює

черговість їх розгляду; перевіряє документи на наявність підстав для зупинення розгляду або відмови у державній реєстрації; використовує відомості реєстрів, автоматизованих інформаційних систем, держателем яких є державні органи; перевіряє дійсність нотаріально посвідченої довіреності за допомогою Єдиного реєстру довіреностей; проводить реєстраційну дію шляхом внесення запису до ЄДР; веде ЄДР та реєстраційні справи; надає інформацію органу державної виконавчої служби або приватному виконавцю тощо (ст. 6 Закону про державну реєстрацію) [194].

Особливий статус також мають нотаріуси, оскільки є одночасно і суб'єктом державної реєстрації, і державним реєстратором, отже виконують усі зазначені вище функції [194]. Крім того, нотаріуси не є складовою системи органів публічної влади, але в сфері державної реєстрації є суб'єктами делегованих повноважень, про що ми зазначали вище.

Спеціальним суб'єктом в сфері створення також є адміністратор ЦНАПу, що є посадовою особою органу, який прийняв рішення про утворення ЦНАПу (відповідного органу виконавчої влади, іншого державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування), яка надає адміністративні послуги або організовує їх надання шляхом взаємодії із суб'єктами надання адміністративних послуг і виконує завдання, передбачені ст. 13 Закону України «Про адміністративні послуги» [181].

Таким чином, суб'єкти є важливою частиною механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб, адже саме через їх діяльність, реалізацію ними своїх прав та виконання обов'язків активується весь механізм регулювання.

Суб'єктами адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб слід вважати учасників суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки, що визначені адміністративно-правовими нормами, та можуть вступати в адміністративно-правові відносини, пов'язані зі створенням юридичних осіб.

Юридичні особи є повноправними суб'єктами адміністративного права та учасниками адміністративно-правових відносин, а категорія «юридична особа» впевнено закріпилася в публічно-правовій сфері в якості суб'єкта, універсальної загально-правової конструкції, за допомогою якої позначаються всі організації із заданим набором ознак за умови її державної реєстрації як юридичної особи у визначеному законом порядку.

Систему суб'єктів адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб вважаємо за доцільне розділити на три групи: 1) фізичні особи: а) із загальним статусом; б) зі спеціальним статусом в сфері створення юридичних осіб; 2) юридичні особи, не наділені владними повноваженнями: а) всі юридичні особи приватного права; б) юридичні особи публічного права, що не наділені владними повноваженнями; 3) суб'єкти публічної адміністрації.

Суб'єктами адміністративно-правового регулювання в сфері створення юридичних осіб є суб'єкти публічної адміністрації, через діяльність яких реалізується регулюючий вплив на суспільні відносини в сфері створення юридичних осіб. До них слід віднести: 1) органи публічної адміністрації, а саме органи державної влади (Президент України, КМ України, Мін'юст, ДРС, місцеві державні адміністрації тощо) та органи місцевого самоврядування (виконавчі комітети місцевих рад); 2) суб'єктів делегованих повноважень, що організаційно не входять до системи органів влади, але виконують делеговані нею функції (нотаріуси).

Органи публічної адміністрації в сфері створення юридичних осіб можна класифікувати за декількома критеріями: 1) за територіальною ознакою; 2) за змістом компетенції у сфері створення юридичних осіб. Специфіку предмету нашого дослідження найкраще відображає поділ органів публічної адміністрації залежно від процедур створення на органи, що здійснюють: а) дореєстраційні погоджувальні процедури; б) процедури державної реєстрації; в) процедури ліцензування; г) дозвільні процедури; д) спеціальні процедури створення.

До фізичних осіб зі спеціальним статусом в сфері створення юридичних осіб слід віднести державного реєстратора, адміністратора ЦНАПу, інших службових та посадових осіб органів публічної адміністрації. Окреме місце займає нотаріус, який є суб'єктом делегованих повноважень і на якого покладено виконання функцій державного реєстратора та суб'єкта державної реєстрації.

2.3. Форми та методи адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб

Важливою частиною механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб є комплекс форм і методів регулювання, в яких проявляється, знаходить свій зовнішній вираз діяльність органів публічної влади в зазначеній сфері.

Адміністративна діяльність публічної адміністрації щодо регулювання процесу створення юридичних осіб здійснюється в різних формах, кожна з яких обумовлена специфічними завданнями та функціями адміністративно-правового регулювання і має особливий зміст. Очевидно, що будь-якій публічно-правовій діяльності характерний власний зміст: певні елементи, принципи, учасники, а зміст публічного адміністрування має конкретні форми вираження [43, с. 62].

Через форми публічного адміністрування реалізуються завдання та функції публічної адміністрації і від їх використання у великій мірі залежить результат владної діяльності. Форми покликані забезпечувати найбільш доцільну реалізацію функцій адміністрування, досягнення його цілей з найменшими витратами.

Наявність великої кількості завдань і функцій публічної адміністрації зумовлює використання різних форм її реалізації, що передбачені у законах, статутах, положеннях та інших актах, що регламентують діяльність владних суб'єктів. Для виконання своїх обов'язків органи та посадові особи мають

використовувати лише ті форми, що встановлені правовими нормами. Недотримання належної форми тягне за собою недійсність або оскарження дій та рішень суб'єктів владних повноважень [134].

Дослідження форм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб варто розпочати з поняття форми адміністративно-правового регулювання, а також з аналізу філософського розуміння поняття «форма». Так, «форма» (лат. *forma* – вигляд, зовнішність, устрій, різновид) має кілька значень: 1) зовнішній вигляд, обрис речі, дії або зовнішній вираз певного змісту; 2) устрій, вид, тип, структура відповідних суспільних (соціальних, економічних, правових, організаційних тощо) утворень або процесів, а також порядок чогось [303, с. 294].

Багато науковців досліджують форми і методи державного управління. Деякі вчені вважають, що вживання саме поняття «форма державного управління» вичерпало себе, оскільки воно є вужчим за уявлення про діяльність публічної адміністрації. В якості аргументу зазначається, що управління не є єдиною формою діяльності публічної адміністрації, а поняття «державне» вужче за «публічне» та розглядає органи виконавчої влади без інших суб'єктів публічного управління, зокрема, органів місцевого самоврядування. Отже, замість поняття «форма державного управління» прийшло «форма адміністративно-правового регулювання», яке відповідає усім вимогам діяльності публічної адміністрації [82]. Інші вчені, представники нової школи адміністративного права, доводять необхідність перетворення інституту форм державного управління в інститут інструментів діяльності публічної адміністрації, оскільки саме такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку національного законодавства та поглядам європейських вчених на зазначену проблематику, або просто ведуть мову про інструменти публічної адміністрації [82; 152; 12].

Взагалі в юридичній літературі зазначені підходи існують паралельно, а науковці просто обирають один з них, чи навіть комбінують їх, як правило, не аргументуючи свій вибір [14, с. 132; 8, с. 105; 126, с. 142-143; 87; 44].

Для порівняння наведемо визначення (дефініції) зазначених понять з двох підручників з адміністративного права, виданих у 2018 році. Отже, інструментом публічного адміністрування вважається «зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах суворої відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного для публічного адміністрування результату» [14, с. 144]. В свою чергу, під формою державного управління розуміють «той чи інший спосіб зовнішнього вираження змісту цієї діяльності, відповідно виражену дію – волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу (посадової особи), здійснене у рамках режиму законності та його компетенції для досягнення управлінської мети» [34, с. 62]. Таким чином, ми бачимо, що сутність цих понять є схожою і не містить протиріч.

На наше переконання, зазначені вище поняття «форма державного управління», «форма адміністративно-правового регулювання», «інструменти публічного адміністрування» не є чимось протилежним чи взаємовиключним, що підтвердили їх визначення. Якщо врахувати сучасні тенденції в трансформації змісту державного управління, адміністративно-правового регулювання в цілому щодо все більшого залучення громадян, їх об'єднань та інших недержавних інституцій до управління суспільними справами (за радянських часів це було неможливо), а також переглянути підходи до місця внутрішньоорганізаційних дій суб'єктів публічної адміністрації (тобто дій, які мають місце всередині суб'єкта і не викликають юридичних наслідків зовні), які не використовуються під час публічного адміністрування, що наводиться в якості аргументу на користь концепції інструментів публічного адміністрування, решта характеристик зазначених понять є ідентичними і можуть в рівній мірі застосовуватися в науці адміністративного права.

Тому з метою всебічного наукового аналізу ми вважаємо за доцільне в своїй роботі застосовувати різні підходи до визначення форм і методів

діяльності публічної адміністрації відповідно до предмету нашого дослідження.

Так, під формою державного управління В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко розуміють «зовнішньо виражену дію – волевиявлення суб'єкта управління, здійснене в рамках режиму законності та його компетенції для досягнення управлінської мети» [115, с. 201]; Т. О. Коломєць визначає його як «волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу (посадової особи), здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій державних органів, їх структурних підрозділів і посадових осіб, які здійснюються у процесі їхньої діяльності та спрямовані на реалізацію адміністративних функцій» [8, с. 105]; на думку С. Г. Стеценка, це зовнішній прояв дій органів виконавчої влади чи їх посадових осіб, в яких реалізується компетенція цих органів (осіб) [263, с. 166].

М. Ю. Яковчук зауважує, що відповідна форма адміністративно-правового регулювання має відповідати характеру функцій державного управління, компетенції державного органу, особливостям конкретного суб'єкта управління, а щодо використання суб'єктом адміністративно-правового регулювання тієї чи іншої форми, то вона (форма) визначається конкретними обставинами, в яких діє цей суб'єкт, і його власними переконаннями в межах дозволеного законом [305, с. 131–132].

Більшість науковців, на що звертає увагу Д. М. Бахрах, розрізняють правові та неправові (організаційні) форми управлінської діяльності, а вже потім виділяють різновиди першої і другої груп [33, с. 20].

Так, Ю. І. Крегул поділяє форми державного управління на правові, що спричиняють виникнення конкретного юридичного результату (видання актів управління нормативного та індивідуального характеру, укладення адміністративних договорів, вчинення юридично значущих дій), та неправові (виконання організаційних дій службовцями органів виконавчої влади) [11,

с. 273-274]. Ю. М. Козлов та Л. Л. Попов форми управлінської діяльності також поділяють на правові або адміністративно-правові (видання нормативно-правових актів; видання індивідуальних (адміністративних) актів; укладення договорів; виконання інших юридично значимих дій), які вони ще називають формами реалізації виконавчої влади, та неправові (організаційні дії; матеріально-технічні операції), що є формами внутрішньо-апаратної роботи. Вчені звертають увагу, що саме перша група є по суті формами управління, оскільки саме вони виражають зовнішній юридичний вплив [5, с. 247-249].

О. В. Кузьменко та В. К. Колпаков за способом реалізації методів управління виділяють наступні форми: 1) видання нормативно-правових актів (встановлення норм права); 2) індивідуальних актів управління, правозастосовчих актів; 3) укладання адміністративних договорів; 4) реєстраційні та інші юридично значущі дії; 5) організаційні дії; 6) матеріально-технічні операції [115, с. 202]. Отже, вчені представили перелік всіх можливих форм управління.

Науковці О. П. Рябченко, І. В. Патерило звертають увагу на те, що по своїй суті обидві форми державного управління є правовими, з чим ми абсолютно згодні, бо регламентуються нормами права, тому краще говорити про правові (назва пов'язана із фактом спричинення ними правових наслідків) і організаційні форми державного управління [249, с. 71-72; 170, с. 175].

Поняття форм діяльності публічної адміністрації та інструментів діяльності публічної адміністрації є ідентичними і визначаються як «зовнішнє вираження однорідних груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави» [14, с. 132; 13, с. 143-144].

За характером і правовою природою форми діяльності суб'єктів публічної адміністрації поділяються на: 1) видання адміністративних актів (підзаконних нормативно-правових актів; індивідуальних адміністративних актів); 2) укладення адміністративних договорів; 3) вчинення інших юридично значимих адміністративних дій; 4) здійснення матеріально-технічних операцій [14, с. 132]. Фактично в цей перелік віднесено і правові, і організаційні форми.

До інструментів діяльності публічної адміністрації як правило відносять лише суто адміністративні форми діяльності (не включаючи організаційні), а саме: 1) нормативні акти; 2) адміністративні акти; 3) адміністративні договори; 4) плани як інструменти публічного адміністрування; 5) фактичні дії як інструменти публічного адміністрування [13]. І. В. Патерило відносить до інструментів: підзаконні нормативні акти, адміністративні акти, адміністративні договори, адміністративні акти-дії та акти-плани [170, с. 175]. На думку Р. С. Мельника і В. М. Бевзенка, інструментами діяльності публічної адміністрації є нормативні акти публічної адміністрації, адміністративні акти, адміністративні договори [152, с. 253-296].

Як ми вже зазначали, до інструментів публічного адміністрування відносять і форми (їх види ми з'ясували вище), і методи адміністративної діяльності публічної адміністрації, серед яких виділяють заохочення, переконання і примус. Але у теорії адміністративного права продовжується дискусія щодо змісту інструментів публічного адміністрування [13, с. 144].

Виходячи з предмету нашого дослідження, вважаємо, що *формами адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб* є зовнішнє вираження адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації у межах визначеної законом компетенції з метою належного забезпечення процесу створення юридичних осіб.

Вважаємо, що формами адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб можуть бути лише ті адміністративні дії суб'єктів

публічної адміністрації, які направлені назовні і спричиняють виникнення юридичних наслідків, тобто є зовнішнім вираженням їх діяльності (правові форми). Наприклад, прийняття державним реєстратором документів від заявників (засновників юридичної особи) та перевірка їх відповідності вимогам закону. Форми внутрішньоапаратної, організаційної роботи, що здійснюються службовцями в процесі їх повсякденної роботи, на різних етапах підготовки та прийняття адміністративних рішень, а також матеріально-технічні операції, як-то збір та обробка інформації, складання звітів, діловодство тощо (організаційні форми) хоча і пов'язані із зовнішніми правовими діями, але для суб'єктів процесу створення юридичних осіб юридичних наслідків не викликають, тому суто адміністративними вважатися не можуть. Подібної позиції притримується і М. С. Жуков [82, с. 217], а також прибічники концепції про інструменти публічного адміністрування [170; 82; 152].

Таким чином, до *форм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб* вважаємо за доцільне віднести: 1) видання підзаконних нормативно-правових актів; 2) видання індивідуальних адміністративних актів; 3) укладення адміністративних договорів; 4) здійснення процедур легітимації юридичних осіб (державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур).

Важливою формою адміністративно-правового регулювання в сфері створення юридичних осіб є видання підзаконних нормативно-правових актів КМ України, Мін'юстом, ДРС тощо, а також місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами владних повноважень на підставі та на виконання законів. Такі акти регулюють правила поведінки учасників процедури створення юридичних осіб, визначають компетенцію органів публічної адміністрації, встановлюють певні умови і процедури створення. Наприклад, ст. 16 Закону про державну реєстрацію визначаються вимоги до найменування юридичної особи та її відокремленого підрозділу, а відповідним Наказом Мін'юсту ці вимоги

деталізуються [194; 199].

Видання індивідуальних адміністративних актів є однією з основних форм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб, адже такі акти є персоніфікованими, направленими на вирішення індивідуальних питань чи справ щодо державної реєстрації створення юридичної особи, ліцензування, видачі дозвільних документів, стосуються конкретних суб'єктів (юридичної особи, її засновників, інших зацікавлених суб'єктів) та спричиняють виникнення, зміну та припинення індивідуальних адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб, тобто є юридичними фактами.

Погоджуємось з О. В. Роєм, що всі індивідуальні адміністративні акти, в тому числі в сфері створення юридичних осіб, можуть бути класифіковані за сферою прийняття на: 1) сервісні – це індивідуальні акти, що видаються у зв'язку із наданням адміністративних послуг фізичним і юридичним особам в сфері створення юридичних осіб (державна реєстрація створення юридичної особи із внесенням відповідного запису до ЄДР, видача ліцензії на надання послуг з фінансового лізингу, видача дозволу на розміщення зовнішньої реклами, на виконання будівельних робіт та ін.); 2) управлінські – це індивідуальні акти, що видаються у зв'язку з виконавчо-розпорядчою діяльністю органів публічної влади (накази з кадрових питань, документи (акти) по результатах проведення перевірок додержання ліцензіатами вимог ліцензійних умов, доручення державних органів, органів місцевого самоврядування тощо); 3) деліктні – це ті індивідуальні акти, що видаються у зв'язку з притягненням фізичних і юридичних осіб до відповідальності (протоколи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (далі - КУпАП), постанови по справі про адміністративне правопорушення в сфері державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур) [246, с. 109-110].

Укладання адміністративних договорів є також формою

адміністративної діяльності, але нажаль не дуже розповсюджені в сфері створення юридичних осіб. До ознак адміністративного договору відносять: їх виникнення у зв'язку з реалізацією владних повноважень суб'єктом публічної адміністрації; обов'язкова участь суб'єкта публічної адміністрації; спрямованість на задоволення публічних інтересів; організаційний характер; виникнення внаслідок прийняття суб'єктом публічної адміністрації правозастосовного акту; підвищені вимоги до змісту і форми; укладення, зміни та припинення регламентуються нормами адміністративного права; неможливість односторонньої відмови від виконання; віднесення вирішення спірних питань щодо адміністративних договорів до юрисдикції адміністративних судів; багатосторонній суб'єктний склад; згода сторін; формальна рівність; обов'язковість виконання [112].

Мін'юст, наприклад, укладає міжвідомчі договори про співробітництво з відповідними органами іноземних держав. Також воно може укладати відповідні договори з державним підприємством «Національні інформаційні системи»; державним підприємством «СЕТАМ»; державним підприємством «Українська правова інформація»; Харківським науково-дослідним інститутом судових експертиз ім. проф. М. С. Бокаріуса та з іншими підприємствами, установами (закладами) й організаціями Мін'юсту та підпорядкованими організаціями [75; 120].

Особливе місце серед форм адміністративно-правової діяльності в сфері створення юридичних осіб належить процедурам легітимації юридичних осіб (державної реєстрації, ліцензування, дозвільним процедурам), оскільки головне їх призначення – це надання організації офіційного статусу учасника обороту шляхом її визнання юридичною особою та наділення її правом реалізовувати свої цілі і здійснювати свою діяльність в повній мірі, отримавши всі необхідні дозволи. Ці процедури направлені на забезпечення конституційних прав людини і громадянина на підприємницьку діяльність, реалізацію права приватної власності. Більш детальному розгляду цієї форми ми присвятимо наступний підрозділ роботи.

Слід відмітити, що вчені відносять реєстраційні процедури, в тому числі державну реєстрацію юридичних осіб, а також ліцензування, до форм адміністративно-правового регулювання [23, с. 397-404; 179, с. 111].

Також важливим елементом механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб є методи, за допомогою яких органи публічної влади здійснюють регулювання в зазначеній сфері.

З позиції теорії права метод правового регулювання визначається як сукупність способів та прийомів правового впливу на суспільні відносини, і фактично демонструє те, як саме, якими способами і прийомами відбувається регулювання суспільних відносин. Загальними є два методи правового регулювання: диспозитивний – це метод вільного волевиявлення, дозволу, а імперативним є метод заборони, державного припису, чіткої регламентації відносин [255, с. 262; 54].

До загальних рис методу регулювання відносять те, що він реалізується через надання дозволів, встановлення заборон, використання приписів. Відмічається, що сучасна трансформація методу адміністративно-правового регулювання засвідчує його змішану природу, тобто органічне поєднання типових ознак як імперативного, так і диспозитивного методів правового регулювання [95, с. 5-9].

Зазначена тенденція притаманна і предмету нашого дослідження. Як ми вже зазначали, особливістю правового регулювання створення юридичних осіб є поєднання (дуалізм) приватно-правового і публічно-правового регулювання, а отже має місце і дуалізм методу, який є імперативно-диспозитивним і поєднує в собі як суворе дотримання процедур створення і необхідність діяти лише в межах, визначених законом, так і альтернативність дій засновників, право вчиняти на свій розсуд. З одного боку, рішення про створення юридичної особи приватного права є формою реалізації права (а не обов'язку) на підприємницьку, політичну, культурну, спортивну, професійну діяльність, але бажання узаконити саму організацію та її діяльність передбачає суворе дотримання нормативно визначених

процедур. Наприклад, засновники можуть обирати форму подання документів для державної реєстрації створення – електронну чи паперову (дозвіл), але далі вони мають чітко дотримуватися вимог, що висуваються в межах кожної з цих форм (обов'язок) [194].

В загальноприйнятому розумінні метод означає спосіб, прийом практичного здійснення чого-небудь. Для розуміння методу адміністративно-правового регулювання важливо підкреслити, що метод – це не фактична діяльність, а можливі її способи [32, с. 315].

В адміністративному праві існують різні позиції щодо визначення поняття методу адміністративно-правового регулювання, під яким мають на увазі: спосіб, прийом практичної реалізації завдань та функцій виконавчої влади у повсякденній діяльності виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у визначених межах та у відповідній формі [5, с. 274]; «спосіб здійснення владно-організуючого впливу керуючих суб'єктів на керовані об'єкти» [24, с. 86]; «сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у галузі публічного управління» [60, с. 134]; «способи та прийоми безпосереднього й цілеспрямованого впливу виконавчих органів (їх посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян» [153, с. 158].

Вчені також дають авторські визначення в залежності від предмету дослідження. Так, А. В. Омельченко визначає метод державного управління зовнішньоекономічною діяльністю як юридично виражений спосіб практичного здійснення суб'єктами державного управління владно-організуючого впливу на керовані об'єкти, що відповідає характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів у сфері зовнішньоекономічної діяльності [162, с. 148]. А. Ю. Нашинець-Наумова під методами адміністративно-правового регулювання у сфері корпоративної діяльності має на увазі

«сукупність різноманітних способів, прийомів та засобів здійснення безпосереднього й цілеспрямованого впливу державних органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на діяльність корпорацій України» [157, с. 58].

В результаті аналізу визначень методів адміністративно-правового регулювання чи державного управління ми доходимо висновку, що більшість з них по своїй суті передбачає прямий вплив суб'єктів владних повноважень на конкретні об'єкти чи сфери регулювання. Особливістю ж регулюючого впливу в сфері створення юридичних осіб є не стільки прямий вплив на учасників процедур створення, скільки на середовище їх функціонування, створення умов для проходження ними відповідних процедур, надання варіантів можливої поведінки.

Слід відмітити, що взагалі характер управлінського впливу на суспільні процеси за умов ринкової економіки, процесів децентралізації державної влади суттєво змінився і продовжує змінюватися, і не тільки в сфері створення юридичних осіб. Такий вплив вже не може бути односторонньо-владним, а адміністративно-примусові засоби вже не є пріоритетними в діяльності органів публічної влади. Адміністративно-правове регулювання дедалі більше здійснюється у вигляді нормативного регулювання, надання дозволів і рекомендацій, допомоги, сприяння і координації [97].

Таким чином, *методами адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб* слід вважати способи та прийоми здійснення суб'єктами публічної адміністрації адміністративно-правового регулюючого впливу в сфері створення юридичних осіб в межах закріпленої за ними компетенції та у відповідних формах.

До особливостей методу адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб слід віднести: а) певний порядок дій у сфері створення юридичних осіб; б) заборона певних дій; в) надання варіантів вибору дій або жорсткий варіант дозволу; г) надання можливості діяти на власний розсуд або м'який варіант дозволу; д) допуск за певних умов

паритетного юридичного положення сторін в регульованих відносинах (процесуальна рівність) [110, с. 122].

Існують різні підходи до класифікації методів адміністративно-правового регулювання. Як правило залежно від ступеню використання владних повноважень їх поділяють на методи заохочення, переконання і примусу. В залежності від характеру регулюючого впливу – на адміністративні (прямі) та економічні (непрямі) [162, с. 149-157; 5, с. 278-279; 263, с. 172-176; 11, с. 196-199].

Розглянемо зазначені методи в контексті предмету нашого дослідження.

Заохочення полягає у тому, що воно є стимулом для учасників адміністративно-правових відносин на належну поведінку і виражається у нагородженні, публічному визнанні заслуг, наданні громадської шани у зв'язку з успіхами у виконанні службових або громадських обов'язків [12, с. 190-191]. Заохочення бувають: моральні (грамота, подяка), матеріальні (цінний подарунок, премія), статусні (присвоєння навчальному закладу певного статусу, наприклад, «національний», присвоєння почесних звань), змішані (призначення на вищу посаду, дострокове присвоєння чергового рангу) [16, с. 115]. Вважаємо, що цей метод більше стосується стимулювання конкретних службовців органів публічної влади або суб'єктів, що їм прямо підпорядковані, тому не є поширеними в сфері створення юридичних осіб.

Переконання полягає у використанні різних виховних, роз'яснювальних, організаційних заходів з метою формування волі суб'єктів адміністративно-правового регулювання або її корекції. Таким чином особи добровільно слідують юридичним приписам і свідомо виконують їх [14, с. 144]. Переконання є пріоритетним методом впливу публічної адміністрації в сфері створення юридичних осіб, оскільки використовується систематично, забезпечує добровільне виконання приписів і таким чином сприяє дотриманню законності.

В сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних

осіб найпоширенішими методами переконання є: 1) роз'яснювальна робота щодо завдань і функцій органів публічної влади у сфері державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур; 2) інформування суб'єктів створення юридичних осіб щодо порядку проходження відповідних державних процедур створення; 3) розроблення рекомендацій, типових форм документів для проходження процедур створення; 4) організаційна робота; 5) правове виховання суб'єктів створення юридичних осіб щодо належного дотримання законодавства.

В разі необхідності в сфері створення юридичних осіб також може застосовуватися примус, який передбачає вжиття примусових заходів до фізичних чи юридичних осіб з метою попередження, припинення правопорушення та притягнення винних до відповідальності [16, с. 118], що є не лише правом, але й обов'язком відповідних органів публічної влади та службових осіб. Так, відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону про державну реєстрацію, «у разі якщо під час прийому документів для державної реєстрації або проведення реєстраційних дій у суб'єкта державної реєстрації, державного реєстратора виникає сумнів щодо справжності поданих документів, вони негайно повідомляють про це відповідні правоохоронні органи для вжиття необхідних заходів» [194].

За своїм призначенням заходи адміністративного примусу поділяють на три групи: 1) заходи адміністративно-запобіжного характеру; 2) заходи адміністративного припинення; 3) адміністративні стягнення [12, с. 192].

Метод примусу, в тому числі в сфері створення юридичних осіб, має місце в крайніх випадках і лише тоді, коли метод переконання виявився неефективним, суб'єкт створення відступив від установлених норм поведінкової моделі, що спричинило певні негативні наслідки для останнього.

Слід зазначити, що лише збалансоване поєднання зазначених методів заохочення, переконання і примусу із акцентом на переважне застосування перших двох методів, забезпечить належний рівень адміністративно-

правового регулювання в сфері створення юридичних осіб.

Якщо говорити про іншу групу методів, то економічні (непрямі) методи передбачають вплив на матеріальні, економічні інтереси суб'єктів створення юридичних осіб і полягають у здійсненні регулюючого впливу через створення умов, що дозволяють зацікавити суб'єктів створення у взаємодії, надання їм можливості вибору моделі поведінки, обмежений контроль з боку органів публічної влади або лише нагляд за виконанням приписів, що дозволяє відповідним органам здійснювати втручання лише шляхом звернення до суду тощо [157, с. 57]. Взагалі до економічних методів відносять: оподаткування і систему податкових пільг; регулювання цін і тарифів; плату за ресурси; відсоткову ставку за кредит і кредитні пільги тощо.

Адміністративний (прямий, його також називають позаекономічний) метод передбачає прямий вплив органів публічної влади на процес створення юридичних осіб, передбачає однозначність дій в межах цього процесу і, як правило, виключає альтернативність поведінки з боку суб'єктів створення, зобов'язуючи їх діяти певним чином або утримуватися від дій. Цей метод також є незамінним для регулювання в окремих сферах, наприклад, оборона, внутрішні справи, національна безпека.

До адміністративних методів відносять: встановлення обов'язковості певних дій, заборона певних дій, проведення контролю та нагляду, встановлення стандартів, одностороннє вирішення спору між учасниками адміністративних відносин, а також всі процедури створення юридичних осіб: процедури державної реєстрації, ліцензування, дозвільні процедури [16, с. 111].

Таким чином, в межах процедур створення може бути застосовано адміністративний метод регулювання, більше того, його застосування є необхідним і виправданим, оскільки мова йде про допущення чи недопущення виникнення нових суб'єктів суспільних відносин, також надання їм права займатися видами діяльності, що містять підвищену загрозу

для життя, здоров'я людини, навколишнього середовища, безпеки держави. Чіткість і однозначність регламентації зазначених процедур є важливим «фільтром», що має забезпечити безпечне середовище бізнесу, економічного обороту в цілому, і не допустити «вихід» в оборот суб'єктів, що не відповідають вимогам закону.

Також варто звернути увагу на те, що самі процедури державної реєстрації, ліцензування та дозвільні процедури відносяться до адміністративних методів регулювання, про що зазначають вчені [11, с. 298; 16, с. 111; 4, с. 204-205; 280].

Ми цілком поділяємо думку Н. В. Галіциної, яка, дослідивши процедури створення товариств з обмеженою відповідальністю, констатує, що державна реєстрація ТОВ поєднує в собі взаємозалежні ознаки правового методу (визнання державою факту виникнення або припинення ТОВ, зміни його правового статусу), правової форми (прийняття органом реєстрації адміністративного акту, на підставі якого вноситься відповідний запис до Єдиного державного реєстру) й адміністративної процедури (нормативно встановленого порядку послідовно вчинюваних дій органом реєстрації і ТОВ) [52, с. 11].

Вважаємо, що даний підхід справедливий не лише відносно усіх видів юридичних осіб, а й усіх процедур легітимації, включаючи ліцензування і дозвільні процедури.

Таким чином, у процесі здійснення регулюючих адміністративно-правових заходів в сфері створення юридичних осіб держава використовує низку методів і форм публічного управління, доцільних із точки зору особливостей і специфіки цієї сфери. Ці методи і форми поєднують у собі різноманітні прямі та непрямі регулятори, за допомогою яких відбувається публічно-владний вплив на відносини в сфері створення юридичних осіб.

Вважаємо, що поняття «форма державного управління», «форма адміністративно-правового регулювання», «інструменти публічного адміністрування» із врахуванням сучасних тенденцій до їх трансформації, є

ідентичними і можуть в рівній мірі застосовуватися як при аналізі предмету нашого дослідження, так і в науці адміністративного права.

Виходячи з предмету нашого дослідження, вважаємо, що *формами адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб* є зовнішнє вираження адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації в межах визначеної законом компетенції з метою належного забезпечення процесу створення юридичних осіб.

До *форм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб* вважаємо за доцільне віднести: 1) видання підзаконних нормативно-правових актів; 2) видання індивідуальних адміністративних актів; 3) укладення адміністративних договорів; 4) здійснення процедур легітимації юридичних осіб (державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур). Всі індивідуальні адміністративні акти, в тому числі в сфері створення юридичних осіб, можуть бути класифіковані за сферою прийняття на: 1) сервісні 2) управлінські; 3) деліктні.

Особливістю правового регулювання створення юридичних осіб є поєднання (дуалізм) приватно-правового і публічно-правового регулювання, а отже має місце і дуалізм методу, який є імперативно-диспозитивним і поєднує в собі як суворе дотримання процедур створення і необхідність діяти лише в межах, визначених законом, так і альтернативність дій засновників, право вчиняти на свій розсуд.

Методами адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб слід вважати способи та прийоми здійснення суб'єктами публічної адміністрації адміністративно-правового регулюючого впливу в сфері створення юридичних осіб в межах закріпленої за ними компетенції та у відповідних формах. До них можна віднести: 1) залежно від ступеню використання владних повноважень: а) заохочення; б) переконання; в) примус; 2) в залежності від характеру регулюючого впливу: а) адміністративні (прямі); б) економічні (непрямі).

Найбільш поширеним в межах процедур створення є адміністративний

метод регулювання, оскільки за його допомогою забезпечується суворе дотримання процедур створення, що є важливою гарантією безпечного середовища бізнесу, економічного обороту в цілому, але й самі процедури державної реєстрації, ліцензування та дозвільні процедури відносяться до адміністративних методів регулювання.

Слід зазначити, що публічно-правові процедури створення юридичних осіб (державна реєстрація, ліцензування, дозвільні процедури) поєднують в собі ознаки правового методу, правової форми та адміністративної процедури.

2.4. Адміністративно-правове регулювання процедури легітимації юридичних осіб

Створення юридичних осіб є процесом багатоетапним та багатокомпонентним, складається з приватно-правових етапів та вимагає проходження публічно-правових процедур, проходить на диспозитивних засадах та одночасно передбачає дотримання імперативних вимог, регулюється нормами як приватного (цивільного, господарського, підприємницького, корпоративного, земельного) права, так і нормами публічного (конституційного, адміністративного, кримінального) права.

Результатом юридичного процесу створення є виникнення нової організації, нового суб'єкта права шляхом наділення його статусом юридичної особи, який зможе бути повноцінним учасником обороту, мати право та юридичну здатність здійснювати свою діяльність, в повній мірі реалізовувати свої цілі і задачі, заради яких його створено.

Набуття статусу юридичної особи та одержання нею права займатися необхідними видами діяльності передбачає проходження обов'язкових законодавчо регламентованих процедур: державної реєстрації – обов'язкової для всіх юридичних осіб, а також ліцензування та дозвільних процедур – у випадках, прямо передбачених законом. Зазначені процедури направлені на

узаконення як самої юридичної особи, так і її діяльності, і разом становлять процедуру легітимації юридичної особи.

Науковцями і практиками по відношенню до юридичної особи часто використовуються терміни «легалізація» та «легітимація» як синоніми. Як ми вже зазначали в попередніх розділах, термінологічна схожість між цими поняттями є, але перший термін означає узаконення певного акту, дії чи об'єкта (легальні документи, легальна діяльність, легальні доходи), а другий - визнання чи підтвердження законності якогось права, повноваження чи суб'єкта (легітимна влада, легітимний суб'єкт).

Згідно із західними словниками, зокрема, The Oxford English Dictionary, слово "легітимний" розуміється як: "відповідний до закону чи правила", "той, що проголошується законним", "санкціонований, уповноважений чи дозволений законом", "відповідний визнаному стандартному типу" [310]. В соціально-правовому контексті під легітимацією розуміють публічний процес засвідчення, виправдання, схвалення або доведення обґрунтованості або ж необхідності певної соціальної дії, статусу чи інституції [158, с. 63].

У теорії права під легітимацією розуміється визнання існування того чи іншого суб'єкта права в правовому полі держави. Таке визнання проходить у декілька етапів і передбачає ряд окремих дій (обрання організаційно-правової форми, видів діяльності, системи оподаткування тощо) та проходження необхідних процедур державної реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур, що підтверджують здатність суб'єкта існувати у правовому полі держави.

На думку Н. О. Саніахметової, «легітимація суб'єктів підприємницької діяльності – це підтвердження державою законності входження суб'єктів підприємництва у відносини у сфері підприємництва» [63, с. 49]. О. В. Трофімова вважає, що легітимація суб'єктів підприємництва - це сукупність юридичних процедур, спрямованих на визнання державою фактів виникнення суб'єктів підприємництва, набуття ними статусу, необхідного для законного здійснення підприємницької діяльності, а також надання

окремим суб'єктам підприємництва спеціального статусу, що дає право здійснювати певні види підприємницької діяльності, використовувати пільги і гарантії, передбачені чинним законодавством [280, с. 10]. Б. В. Деревянко та О. А. Туркот зазначають, що під легітимацією суб'єкта господарювання передбачається необхідність дотримання певних правил, проходження певного порядку утворення, проходження процедур державної реєстрації, отримання ліцензій та/або спеціальних дозволів у встановленому законом порядку, офіційного визнання його існування у правовому полі України [70, с. 23].

Л. В. Хомко звертає увагу на два аспекти процедури легітимації суб'єктів господарювання: з одного боку, як на правовстановлюючі процедури, що надають законного характеру підприємницькій діяльності і надають правовий статус її суб'єктам, а за іншого – як на узаконення здійснення комерційної діяльності, тобто фактичне отримання суб'єктом господарювання права на здійснення підприємницької діяльності. І наголошує, що саме у процесі легітимації суб'єктів господарювання відбувається підтвердження державою законності входження відповідних осіб у підприємницькі відносини [284, с. 145]. Отже, легітимація стосується узаконення і самої юридичної особи, і діяльності, яку вона здійснює.

Термін «легітимація» в літературі часто використовують в контексті узаконення суб'єктів підприємництва. Але ми впевнені, що легітимація - це узаконення будь-якого суб'єкта права, в тому числі і юридичної особи та її діяльності, оскільки по суті немає значення, чи підприємницькою буде ця особа, чи непідприємницькою, чи взагалі органом публічної влади. Головне з точки зору закону, що така організація отримає статус суб'єкта права, учасника цивільного, господарського обороту внаслідок проходження всіх необхідних, визначених законом процедур, і в результаті отримає повне визнання з боку держави та право в повній мірі реалізовувати свою правоздатність.

Входження юридичної особи до економічного обороту як суб'єкта

права і отримання повноцінної можливості і права свою діяльність здійснювати неможливе без проходження всіх передбачених законом процедур легітимації, а саме державної реєстрації, а також ліцензування і дозвільних процедур.

Деякі вчені вважають, що легітимація – це лише державна реєстрація юридичної особи [280]. Так, це головна державна процедура, в результаті якої організація набуває прав юридичної особи і виникає як суб'єкт права. Але для окремих видів юридичних осіб та при зайнятті окремими видами діяльності лише самої державної реєстрації недостатньо, необхідно отримання спеціальних дозволів від держави (ліцензій, дозвільних документів). Це, зокрема, стосується банків, будівельних, страхових компаній, медичних клінік, вищих навчальних закладів тощо, які навіть зареєструвавшись, не мають права здійснювати свою діяльність без ліцензій та/або дозвільних документів.

В підтвердження нашої думки Ж. А. Іонова справедливо вказує на те, що поряд з державною реєстрацією елементом легітимації підприємництва варто було б визнати ліцензування окремих видів діяльності, тому що без зазначеного інструмента державного регулювання правомірна участь господарюючих суб'єктів у більшості сфер економіки найчастіше виявляється неможливою. Внутрішній взаємозв'язок даних механізмів виявляється насамперед у тому, що їхніми правовими наслідками є виникнення як загальної (при державній реєстрації), так і спеціальної (при одержанні ліцензії) підприємницької правоздатності [94, с. 46].

Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності в Україні, зазначає Н. О. Саніахметова, може включати: «один елемент — державну реєстрацію (для заняття видами діяльності, що не потребують ліцензування або патентування); два елементи — державну реєстрацію і ліцензування (для заняття видами діяльності, що потребують ліцензування); три елементи — державну реєстрацію, ліцензування і патентування (для заняття видами діяльності, що потребують ліцензування і патентування)» [63, с. 49].

Патентування на той час було передбачено чинним законодавством. Але підхід вченої цінний тим, що, як ми розуміємо, для різних суб'єктів процедура легітимації може мати різний склад процедур.

Слід зазначити, що легітимація юридичних осіб також включає в себе ряд дій та процедур, які, як правило, передують державній реєстрації створення юридичної особи (обрання організаційно-правової форми, видів діяльності, системи оподаткування, одержання кваліфікованого електронного підпису тощо), або здійснюються після неї (постановлення на облік як платника податків та зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, відкриття рахунків у банку тощо), і є частиною легітимаційної стадії створення юридичних осіб. Але основними, визначальними процедурами легітимації юридичних осіб, на нашу думку, є саме державна реєстрація створення юридичних осіб, ліцензування та дозвільні процедури.

Взагалі поняття «процедура» трактується як певна сукупність дій, за допомогою яких реалізується певний процес, етап, стадія, що відображає зміст відповідної технології. З правової точки зору, процедура - це юридично регламентований порядок дій чи регулювання відповідних суспільних відносин у сфері правозастосування [52, с. 166].

Таким чином, *під легітимацією юридичних осіб* слід вважати сукупність юридично значимих дій та процедур, спрямованих на визнання державою факту виникнення нових суб'єктів права зі статусом юридичної особи та узаконення здійснюваної ними діяльності на підставах та за умов, передбачених законом.

Отже, легітимація складається з ряду юридичних процедур, головними з яких є державна реєстрація створення юридичної особи, ліцензування та дозвільні процедури. В той же час сама легітимація юридичної особи також є процедурою, оскільки передбачає визначену послідовність дій щодо узаконення юридичної особи та через яку реалізується найважливіша частина процесу її створення.

Таким чином, *процедура легітимації юридичних осіб* являє собою певний порядок дій адміністративно-правового характеру, визначених законом та направлених на узаконення юридичних осіб та їх діяльності, і включає в себе процедуру державної реєстрації створення юридичних осіб, а також ліцензування та дозвільні процедури у випадках, визначених законом.

Процедура легітимації юридичної особи є адміністративно-правовою за своїм характером, як і окремі процедури, з яких вона складається. В залежності від виду юридичної особи зміст процедури легітимації може бути різним і включати: лише державну реєстрацію; державну реєстрацію і ліцензування; державну реєстрацію, ліцензування і дозвільні процедури.

Всі процедури легітимації є нормативно регламентованими, їх проходження супроводжується імперативними вимогами на всіх етапах, а отже, процедури легітимації становлять публічно-правову частину процесу створення юридичних осіб і є предметом адміністративно-правового регулювання.

Як ми зазначали вище, державна реєстрація, ліцензування та дозвільні процедури поєднують в собі ознаки правового методу, правової форми та адміністративної процедури. Про віднесення їх до форм та методів адміністративно-правового регулювання ми зазначали вище, а їх сутність як адміністративних процедур вважаємо за потрібне розглянути.

Вчені по-різному визначають адміністративну процедуру, зокрема, як: «встановлені законодавством правила, порядок та умови (зразки) вчинення процесуальних дій щодо розгляду та вирішення конкретної адміністративної справи у сфері публічного управління» [52, с. 9]; «порядок послідовно здійснюваних процедурних дій щодо розгляду та вирішення індивідуальної адміністративної справи» [7, с. 162]; «встановлений чинним законодавством порядок розгляду суб'єктами публічного адміністрування індивідуальних адміністративних справ щодо реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів окремої фізичної та юридичної особи, що завершується ухваленням адміністративного акту» [12, с. 215]. Деякі вчені трактують дане поняття

дуже розширено і під адміністративною процедурою мають на увазі усю діяльність публічної адміністрації – від реалізації повноважень щодо надання адміністративних послуг до застосування заходів адміністративного примусу. За проектом Адміністративно-процедурного кодексу від 3 грудня 2012 № 11472 та проектом Закону про адміністративну процедуру від 14.05.2020 № 3475 (далі – проекти Законів про адміністративні процедури) адміністративною процедурою є «визначений законодавством порядок здійснення адміністративного провадження» [238; 239].

Отже, важливим є зміст та співвідношення понять «адміністративний процес», «адміністративне провадження» та «адміністративна процедура», що є предметом багаторічної наукової дискусії. Родовим поняттям в даному випадку є адміністративний процес. З точки зору юрисдикційної концепції або вузького розуміння, адміністративний процес полягає у розгляді справ, пов'язаних з адміністративними правопорушеннями та застосуванням адміністративних стягнень. Управлінська концепція або широке розуміння передбачає охоплення адміністративним процесом усієї сфери управлінської діяльності і є порядком вирішення індивідуальних адміністративних справ суб'єктами публічної адміністрації [11, с. 491-493; 49; 115, с. 266-268; 114; 132]. Адміністративний процес в свою чергу складається з адміністративних проваджень, кожне з яких є сукупністю послідовних дій та процедур, направлених на вирішення індивідуальних адміністративних справ. У проектах Законів про адміністративні процедури адміністративне провадження визначається як «сукупність послідовно вчинюваних адміністративним органом процедурних дій і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення адміністративної справи, що завершується прийняттям адміністративного акту і його виконанням» [238; 239], а адміністративна процедура – це «визначений законом порядок розгляду та вирішення адміністративної справи» [238; 239]. В свою чергу, на думку В. П. Тимошука, «процедуру» і «провадження» можна співвіднести як статику і динаміку, де процедура є встановленим порядком розгляду і

розв'язання справи (тобто, моделлю провадження), а провадженням є вже безпосередньо розгляд і розв'язання конкретної адміністративної справи [276, с. 198]. При співвідношенні адміністративного процесу та адміністративної процедури О. В. Кузьменко звертає увагу на те, що процесу притаманна продовженість у часі, безперервний рух, перехід від одного стану до іншого, а процедура є дискретним явищем [132, с. 167].

Слід зазначити, що адміністративним процедурам характерний особливий склад суб'єктів – однією зі сторін в адміністративній процедурі завжди виступає суб'єкт публічної адміністрації або посадова особа, наділена державно-владними повноваженнями, що має місце і в процедурах легітимації. До ознак адміністративних процедур відносять: 1) базування на нормах чинного законодавства; 2) застосування у публічній сфері; 3) регулювання порядку здійснення правозастосовчої діяльності; 4) охоплення управлінської діяльності позитивної спрямованості; 5) визначення порядку розгляду адміністративних справ; 6) особливий суб'єктний склад (однією зі сторін завжди виступає суб'єкт публічної адміністрації або посадова особа, наділені державно-владними повноваженнями); 7) спрямованість на реалізацію та захист прав, свобод і законних інтересів фізичної та юридичної особи; 8) завершується ухваленням адміністративного акту [53, с. 9; 12, с. 215]. Зазначені ознаки також характерні процедурам легітимації юридичної особи.

Із врахуванням розглянутих вище позицій вчених, вважаємо, що *адміністративну процедуру в сфері створення юридичних осіб* можна визначити як встановлений законом порядок розгляду суб'єктами публічної адміністрації індивідуальних адміністративних справ в сфері створення юридичних осіб, що завершується виданням адміністративного акту.

Слід зазначити, що обов'язки суб'єктів публічної адміністрації щодо здійснення певних дій в сфері державної реєстрації створення юридичних осіб, видачі ліцензій, документів дозвільного характеру реалізуються шляхом надання адміністративних послуг. Більше того, практично усі процедури

легітимації юридичних осіб є предметом надання адміністративних послуг, тобто є «результатом здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямованим на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону» (п. 1 ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги») [181]. Крім того, за ч. 3 ст. 3 зазначеного Закону до адміністративних послуг також прирівнюється надання відповідних витягів та виписок із різних реєстрів, копій, довідок, дублікатів документів та інші дії, у результаті яких надається або підтверджується певний юридичний статус та/або факт [181].

Вважаємо за доцільне більш детально розглянути кожен з процедур легітимації юридичних осіб.

Процедура державної реєстрації є визначальною і головною в процесі створення всіх юридичних осіб незалежно від форми власності, виду, організаційно-правової форми, оскільки направлена на набуття організацією статусу юридичної особи та є обов'язковим етапом її створення. Слід зазначити, що правова природа державної реєстрації є складною, багатокомпонентною і знаходиться на стику приватно-правового і публічно-правового регулювання. Вчені висловлюють різні позиції щодо галузевої приналежності інституту державної реєстрації. Одні вчені вважають його цивільно-правовим інститутом [88; 68], інші відносять державну реєстрацію до інститутів адміністративного права [67; 160; 296]. О. О. Квасніцька, розглядаючи дане питання, звертає увагу на те, що в межах процедури державної реєстрації відносини виникають між державними реєстраторами, що є посадовими особами, уповноваженими на здійснення функцій державної реєстрації, і юридичними особами, а отже є публічними відносинами, що регулюються імперативним методом. В господарському і цивільному праві імперативними є лише норми, що встановлюють необхідність державної реєстрації. [102, с. 148-149]. Отже, процедура державної реєстрації є в більшій мірі адміністративно-правовою.

Важливим є також визначення завдань, цілей адміністративної процедури державної реєстрації, що вона виконує як в публічно-правовому, так і в приватно-правовому сенсі. До приватно-правових завдань адміністративної процедури державної реєстрації створення юридичних осіб слід віднести: появу нового суб'єкта права; набуття організацією статусу юридичної особи; виникнення в юридичної особи загальної правосуб'єктності; надання установчим документам «властивості публічної достовірності» [55, с. 71]. З публічно-правової точки зору процедура державної реєстрації створення виконує наступні завдання: захист інтересів всіх учасників майнового обороту шляхом констатації факту створення юридичної особи; можливість виконання публічною владою її регулятивних і контрольних функцій в економічній сфері; створення ефективної системи загальнодержавного обліку і контролю за процесом набуття статусу юридичної особи; недопущення в цивільний оборот неналежних суб'єктів; ведення реєстру зареєстрованих юридичних осіб; надання всім учасникам цивільного та господарського обороту, державним органам та органам місцевого самоврядування інформації про юридичних осіб.

Якщо об'єднати всі вищезазначені завдання у групи, то слід констатувати, що процедура державної реєстрації створення юридичних осіб виконує наступні функції: легітимаційну (набуття організацією статусу юридичної особи, а також загальної правосуб'єктності), контрольно-облікову (облік і контроль за процесом набуття статусу юридичної особи; ведення реєстру зареєстрованих юридичних осіб), інформаційну (надання всім учасникам обороту, а також органам публічної влади інформації про юридичних осіб) та охоронну (захист інтересів всіх учасників майнового обороту шляхом констатації факту створення юридичної особи; недопущення в цивільний оборот неналежних суб'єктів).

Нормативною базою процедури державної реєстрації створення юридичних осіб є Закон про державну реєстрацію [194] та ряд підзаконних нормативно-правових актів.

Слід звернути увагу на те, що даний Закон регулює, по-перше, всі процедури державної реєстрації юридичних осіб (а також фізичних осіб підприємців і громадських формувань), включаючи створення, припинення, зміну відомостей, що містяться в ЄДР; по-друге, порядок державної реєстрації всіх видів юридичних осіб, включаючи непідприємницьких юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Виходячи із загального визначення державної реєстрації, що міститься в п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону про державну реєстрацію, державну реєстрацію створення юридичної особи можна визначити як «офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення юридичної особи» [194].

В теорії та на практиці виділяють три основних способи державної реєстрації юридичних осіб, зокрема, їх створення: дозвільний, повідомний і заявницький [296, с. 19-20]. Дозвільний спосіб передбачає обов'язкове отримання дозволу органу публічної влади на виникнення, припинення юридичної особи або зміну її правового статусу. В межах створення вважаємо, що фактичний дозвіл необхідний при створенні банків (від НБУ), акціонерних товариств (від НКЦПФР), при злитті суб'єктів господарювання, що мають ознаки економічної концентрації (від Антимонопольного комітету України) тощо. Наприклад, ч.2 ст. 17 Закону про банки передбачено, що «уповноважена засновником особа подає документи для проведення державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, після погодження Національним банком України статуту цієї особи» [184], але фактично це є дозволом, оскільки без нього у вигляді помітки на установчих документах державна реєстрація створення проведена бути не може (п. 10 ч. 1 ст. 15 Закону про держреєстрацію) [194].

Повідомний спосіб зводить роль суб'єктів державної реєстрації до фіксації реєстрованого суб'єкта в державному реєстрі без проведення щодо нього перевірочних заходів. Він застосовується при реєстрації релігійних організацій (ч. 1 ст. 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» 23.04.1991 № 987-ХІІ) [230] та органів публічної влади (органів

державної влади та органів місцевого самоврядування). Наприклад, органи публічної влади подають документи для державної реєстрації їх як юридичних осіб (як правило, лише заяву про створення), фактично вже будучи створеними, а їх державною реєстрацією займається вже призначений керівник. Так, за ч. 6 ст. 5 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 № 3166-VI, «державна реєстрація міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади як юридичної особи здійснюється у триденний строк з дня набрання чинності постанови Верховної Ради України про призначення міністра, акту КМ України про призначення керівника іншого центрального органу виконавчої влади. Здійснення заходів щодо державної реєстрації міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади як юридичної особи покладається на міністра, керівника іншого центрального органу виконавчої влади» [236].

Заявницький спосіб заснований на проведенні суб'єктом державної реєстрації юридичної перевірки поданих заявником документів. Таким способом здійснюється державна реєстрація створення більшості юридичних осіб. Заявницький принцип державної реєстрації прямо передбачений п. 4 ч. 1 ст. 4 Закону про державну реєстрацію [194].

Державна реєстрація, як і будь-яка адміністративна процедура, складається з певних стадій. Взагалі вчені виділяють різні стадії реєстраційної процедури. В межах державної реєстрації створення юридичних осіб вважаємо за доцільне виділити наступні стадії: 1) подання документів для державної реєстрації; 2) перевірка документів, поданих для проведення державної реєстрації; 3) прийняття рішення про державну реєстрацію (про відмову в реєстрації або зупинення розгляду документів, поданих для державної реєстрації) та його оформлення шляхом прийняття адміністративного акту; 4) оскарження прийнятого рішення стосовно реєстрації (відмову в реєстрації чи зупинення розгляду документів) [37, с. 83-87; 52, с. 11].

На стадії порушення реєстраційної справи відбувається

подання/прийом документів для проведення державної реєстрації, внесення інформації про надходження документів, виготовлення скан-копій документів та їх внесення до ЄДР. Передбачається різний перелік документів та різні строки їх розгляду для різних юридичних осіб.

Суб'єктами державної реєстрації створення юридичних осіб є: Міністерство юстиції України та його територіальні органи – при реєстрації створення громадських формувань; Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації - у разі державної реєстрації створення юридичних осіб - релігійних організацій; Київська та Севастопольська міські, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, а також нотаріуси (п. 14 ч. 1 ст. 1 та ст. 5 Закону про державну реєстрацію). При чому виконавчі органи сільських, селищних та міських рад (крім міст обласного значення) можуть бути суб'єктами державної реєстрації лише у разі прийняття відповідною радою такого рішення [194]. Варто зауважити, що до суб'єктів державної реєстрації віднесено державних та приватних нотаріусів, які не є органами публічної адміністрації, але в межах процедури державної реєстрації наділяються владними повноваженнями, а отже виступають суб'єктами делегованих повноважень.

Документи для державної реєстрації створення юридичних осіб можна подавати в паперовій та електронній формі, як і в більшості європейських країн, при чому в електронній формі – незалежно від місця знаходження юридичної особи, а в паперовій - в межах Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя за місцем знаходженням юридичної особи (ч. 2 ст. 4, ст. 14 Закону про державну реєстрацію) [194].

Слід звернути увагу на особу заявника: при державній реєстрації створення державного органу, органу місцевого самоврядування ним є керівник державного органу, органу місцевого самоврядування або уповноважена ним особа, а при реєстрації створення інших юридичних осіб -

засновник (засновники) або уповноважена ними особа (п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону про державну реєстрацію) [194].

На стадії перевірки документів відбувається перевірка їх комплектності, відповідності чинному законодавству, виявлення наявності підстав для відмови або зупинення розгляду. Результати проходження цієї стадії прямо впливають на характер прийняття рішення щодо реєстрації створення юридичної особи.

Варто зауважити, що за останній рік було внесено чимало змін до Закону про державну реєстрацію, які зокрема стосуються посилення вимог до документів, які подаються для державної реєстрації; збільшення можливостей для державного реєстратора щодо перевірки справжності документів (довіреностей) та відомостей про фізичних і юридичних осіб-засновників, кінцевих бенефіціарних власників, наділення його не лише правом, а й обов'язком використовувати шляхом безпосереднього доступу відомості різних реєстрів, автоматизованих інформаційних систем, держателями яких є державні органи, в тому числі відомості, що містять персональні дані особи; значно збільшився перелік підстав для відмови в державній реєстрації (ст.6, 15, 27, 28 Закону про держреєстрацію) [194]. Це говорить про важливість процедури державної реєстрації та підвищення її ефективності.

Після перевірки комплектності документів відбувається прийняття одного з трьох рішень: рішення про державну реєстрацію створення юридичної особи, про відмову в її реєстрації або про зупинення розгляду документів, поданих для державної реєстрації. Останні два рішення можуть бути прийняті лише з підстав, передбачених статтями 27 та 28 Закону про державну реєстрацію. Кожне із зазначених вище рішень має бути прийнято протягом 24 годин (за виключенням вихідних та святкових днів) та розміщено на порталі електронних сервісів або з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг у день прийняття відповідного рішення. Після усунення причин, що були підставою для зазначених

негативних рішень, заявник може повторно подати документи для державної реєстрації [194].

Рішення про державну реєстрацію створення юридичної особи приймається у формі адміністративного акту й оформляється у вигляді запису в ЄДР. Дата внесення до ЄДР такого запису є датою державної реєстрації створення юридичної особи.

Рішення, дії чи бездіяльність державного реєстратора, також суб'єкта державної реєстрації можуть бути оскаржені до Мін'юсту і його територіальних органів або до суду шляхом подання адміністративного позову, розгляд якого буде здійснюватися відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України (ст. 34 Закону про державну реєстрацію) [194; 108].

Варто зазначити, що процедура державної реєстрації створення юридичних осіб здійснюється на принципом «єдиного вікна», адже постановлення на облік як платника податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), до органів статистики тощо відбувається шляхом інформаційної взаємодії між відповідними органами публічної адміністрації та їх інформаційними системами і не вимагає безпосередньої участі представників юридичної особи (ст. 13 Закону про державну реєстрацію) [194].

Важливе місце в процедурі легітимації відводиться постановленню юридичної особи на податковий облік. Спрощення цього процесу було важливим завданням для держави і бажаним для бізнесу. Лише за останні декілька роки в цьому напрямку було зроблено суттєві кроки. На сьогоднішній день відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 № 466-IX «новостворювані суб'єкти господарювання можуть зареєструватися як платники ПДВ та платники податку за спрощеною системою оподаткування вже під час державної

реєстрації створення юридичної особи» [191], що знайшло своє відображення в оновлених формах заяв про державну реєстрацію створення юридичних осіб, затверджених Наказом Міністерства юстиції України «Про оновлення форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 19.05.2020 № 1716/5 [223].

Діяльність окремих юридичних осіб передбачає проходження окрім загальної (обов'язкової) процедури легітимації, якою є державна реєстрація, ще й спеціальних процедур, якими є ліцензування та дозвільні процедури.

В. В. Лаптев звертає увагу на легітимаційне значення не лише державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, а й ліцензування окремих видів господарської діяльності, за допомогою яких «... визначається правосуб'єктність господарюючих суб'єктів, надається можливість вести діяльність, що вимагає спеціальних знань, технологічно складну, небезпечну для оточуючих, важливу для забезпечення стратегічних інтересів держави» [140, с. 221]

В адміністративно-правовій науковій літературі вживаються терміни «дозвільні» або «ліцензійно-дозвільні процедури», під якими розуміють врегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність компетентних адміністративних органів з видачі фізичним та юридичним особам ліцензій на здійснення окремих видів господарської діяльності, а також дозволів на здійснення окремих однократних юридичних дій [12, с. 218; 37, с. 38, 73; 138, с. 53; 3, с. 438-440].

Але з нашої точки зору процедуру ліцензування і дозвільні процедури слід розмежовувати, оскільки є види діяльності чи окремі дії в сфері господарювання, які потребують одержання лише ліцензії, або лише певного дозвільного документу, а є випадки, коли вимагається одержання і ліцензії, і дозвільних документів. Тому будемо вести мову про «процедуру ліцензування» та «дозвільні процедури».

За п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону про ліцензування, ліцензування визначається як «засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності,

спрямований на забезпечення безпеки та захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства, прав та законних інтересів, життя і здоров'я людини, екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища» [217]. Із визначення можемо фактично побачити сфери, які підлягають охороні з боку держави за допомогою ліцензування. Схоже визначення міститься в ст.14 ГК України [64].

Таким чином, про процедури ліцензування можемо говорити лише по відношенню до юридичних осіб-суб'єктів господарювання. Отже, діяльність органів публічної влади зі статусом юридичної особи не підлягає ліцензуванню, оскільки зазначені органи не є суб'єктами господарювання і не можуть здійснювати господарську діяльність (ч. 1 ст. 8, ч. 3 ст. 52 ГК України) [64].

У загальному розумінні ліцензування спрямоване на забезпечення публічного (державного) інтересу, оскільки передбачає узгодження інтересів суб'єктів господарювання й суспільства в цілому. Ліцензування здійснюється з метою встановлення спеціального державного контролю за здійсненням тих видів діяльності, що мають певні особливості, пов'язані з реалізацією найбільш важливих публічних інтересів. Ліцензування також є одним з дозвільних механізмів у сфері господарювання, який безпосередньо впливає на обсяг господарської правосуб'єктності суб'єкта господарювання.

Отже, інститут ліцензування, як і інститут державної реєстрації, є також міжгалузевим і регулюється нормами господарського, цивільного і адміністративного права. Але на нашу думку, публічно-правовий зміст, мета і процедурний порядок реалізації ліцензування в більшій мірі відносить його до сфери адміністративно-правового регулювання.

Саме поняття «ліцензія» теж суттєво трансформувалося. Якщо раніше це був *документ*, що надається органом ліцензування, на право провадження суб'єктом господарювання визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, в електронному вигляді або на паперовому носії; далі – *запис* у ЄДР про рішення органу ліцензування щодо наявності у

суб'єкта господарювання права на провадження визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню; то на даний момент – це *право* суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню [217].

На відміну від державної реєстрації, отримання ліцензії є необхідним лише при зайнятті окремими видами господарської діяльності, визначеними в ст. 7 Закону про ліцензування [217], але неотримання юридичною особою ліцензії, якщо вона є необхідною, не дає їй права здійснювати відповідну діяльність, а отже в повній мірі реалізовувати свою правосуб'єктність. Зазначеним Законом також регулюється порядок ліцензування та ліцензійні умови, визначаються органи публічної влади, що здійснюють державну політику в сфері ліцензування.

Окрім ліцензування до спеціальних процедур легітимації слід віднести дозвільні процедури. Існують різні точки зору щодо змісту та обсягу поняття «дозвільні процедури». Коло дозвільних правовідносин в інтерпретації окремих науковців є дуже широким, оскільки вони виникають не тільки з приводу видачі документів дозвільного характеру, до них належать відносини у сфері ліцензування, державної реєстрації, надання широкого кола адміністративних послуг громадянам тощо [73, с. 38; 83; 254, с. 11, 41].

Не можемо погодитись з таким розширеним трактуванням зазначеного поняття і вважаємо, що дозвільні процедури направлені на отримання/надання дозвільних документів (дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді), що надають право на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або окремих видів господарської діяльності, без наявності яких суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності [195].

До об'єктів, на який видається документ дозвільного характеру, відносяться, ст. 1 Закону про дозвільну систему відносить: «природні

ресурси, земельна ділянка, ґрунтовий покрив земельних ділянок, споруда, будівля, приміщення, устаткування, обладнання та механізми, що вводяться в експлуатацію або проектуються, окрема операція, господарська діяльність певного виду, робота та послуга, а також документів, які використовуються суб'єктом господарювання у процесі проходження погоджувальної (дозвільної) процедури (проектна документація на будівництво об'єктів, землевпорядна документація, містобудівна документація, гірничий відвід)» [195].

За своїм характером та ознаками дозвільні процедури, як державна реєстрація і ліцензування, є адміністративними. Але, наприклад, К. І. Апанасенко заперечує адміністративно-правову природу дозвільних правовідносин, оскільки вважає, що такий підхід не враховує економічне призначення дозвільних процедур [27, с. 14]. На нашу думку, в даному випадку економічним є зміст таких процедур, одна з регулятивних цілей в сфері економіки, а за формою та характером відносин вони є адміністративними, хоча й направлені на регулювання в сфері господарської діяльності.

Слід зазначити, що об'єкти, щодо яких видаються дозвільні документи, та види діяльності, що підлягають ліцензуванню, є різними і практично не співпадають. Нормативне регулювання зазначених відносин може перетинатися лише щодо видачі документів дозвільного характеру, які є необхідними для отримання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності [195].

Нормативно-правове регулювання дозвільних процедур здійснюється на рівні Законів України: «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV, «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 № 1160-IV, «Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19.05.2011 № 3392-VI, а також великої кількості підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих численними дозвільними органами щодо окремих

об'єктів та сфер господарської діяльності. Це суттєво ускладнює орієнтування та практичне застосування зазначених нормативних актів з боку суб'єктів господарювання.

Важливим нормативно-правовим елементом запобігання негативним явищам у діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо надання дозволів (порушення термінів надання дозволу, корупційні прояви тощо), є принцип мовчазної згоди, передбачений ст. 1 Закону про дозвільну систему, згідно з яким «суб'єкт господарювання набуває право на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності без отримання відповідного документа дозвільного характеру, за умови якщо суб'єктом господарювання або уповноваженою ним особою подано в установленому порядку заяву та документи в повному обсязі, але у встановлений Законом строк документ дозвільного характеру або рішення про відмову в його виданні не видано або не направлено» [195]. Цей крок став важливим елементом захисту прав юридичних осіб-суб'єктів господарювання.

Набуття статусу юридичної особи та одержання нею права займатися необхідними видами діяльності передбачає проходження обов'язкових законодавчо регламентованих процедур: державної реєстрації – обов'язкової для всіх юридичних осіб, а також ліцензування та дозвільних процедур – у випадках, прямо передбачених законом. Зазначені процедури направлені на узаконення як самої юридичної особи, так і її діяльності, і разом становлять процедуру легітимації юридичної особи.

Процедура легітимації юридичних осіб являє собою певний порядок дій адміністративно-правового характеру, визначених законом та направлених на узаконення юридичних осіб та їх діяльності, і включає в себе процедуру державної реєстрації створення юридичних осіб, а також ліцензування та дозвільні процедури у випадках, визначених законом. В залежності від виду юридичної особи зміст процедури легітимації може бути різним і включати: лише державну реєстрацію; державну реєстрацію і

ліцензування; державну реєстрацію, ліцензування і дозвільні процедури.

Процедура легітимації юридичної особи є адміністративно-правовою за своїм характером, як і окремі процедури, з яких вона складається, а отже становить публічно-правову частину процесу створення і є предметом адміністративно-правового регулювання.

Державна реєстрація створення юридичних осіб, ліцензування та дозвільні процедури поєднують в собі ознаки правового методу, правової форми та адміністративної процедури.

Процедура державної реєстрації створення юридичних осіб є адміністративно-правовою та виконує наступні функції: легітимаційну, контрольно-облікову, інформаційну та охоронну. Також можна виділити три основних способи державної реєстрації створення юридичних осіб: дозвільний, повідомний і заявницький. Стадіями процедури державної реєстрації створення юридичних осіб є: 1) подання документів для державної реєстрації; 2) перевірка документів, поданих для проведення державної реєстрації; 3) прийняття рішення про державну реєстрацію (про відмову в реєстрації або зупинення розгляду документів, поданих для державної реєстрації) та його оформлення шляхом прийняття адміністративного акту; 4) оскарження прийнятого рішення стосовно реєстрації (відмову в реєстрації чи зупинення розгляду документів).

Процедуру ліцензування і дозвільні процедури слід розмежовувати, оскільки є види діяльності чи окремі дії в сфері господарювання, які потребують одержання лише ліцензії, або лише певного дозвільного документу, а є випадки, коли вимагається одержання і ліцензії, і дозвільних документів. Зазначені процедури можуть проходити лише юридичні особи-суб'єкти господарювання і лише у випадках, прямо передбачених законом (якщо цього вимагає специфіка виду або певної дії в межах господарської діяльності).

Висновки до розділу 2

Механізм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб – це сукупність адміністративно-правових засобів, що застосовуються органами публічної адміністрації та суб'єктами делегованих повноважень з метою впорядкування суспільних відносин в процесі створення юридичних осіб і направлені на забезпечення прав та законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників в процесі створення.

До складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб слід віднести: адміністративно-правові норми; адміністративно-правові відносини в сфері створення юридичних осіб, в тому числі суб'єкти адміністративно-правового регулювання; акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків учасників процесу створення, зокрема, індивідуальні акти суб'єктів публічної адміністрації; форми та методи адміністративно-правового регулювання; процедуру легітимації юридичних осіб.

Систему суб'єктів адміністративно-правових відносин в сфері створення юридичних осіб вважаємо за доцільне розділити на три групи: 1) фізичні особи: а) із загальним статусом; б) зі спеціальним статусом в сфері створення юридичних осіб; 2) юридичні особи, не наділені владними повноваженнями: а) всі юридичні особи приватного права; б) юридичні особи публічного права, що не наділені владними повноваженнями; 3) органи публічної влади.

Суб'єктами адміністративно-правового регулювання в сфері створення юридичних осіб є суб'єкти публічної адміністрації, через діяльність яких реалізується регулюючий вплив на суспільні відносини в сфері створення юридичних осіб. Серед суб'єктів публічної адміністрації в сфері створення юридичних осіб слід виділити: 1) органи публічної адміністрації, а саме органи державної влади (Президент України, КМ України, Мін'юст, ДРС, місцеві державні адміністрації тощо) та органи місцевого самоврядування

(виконавчі комітети місцевих рад); 2) суб'єктів делегованих повноважень, що організаційно не входять до системи органів влади, але виконують делеговані нею функції (нотаріуси).

Органи публічної адміністрації в сфері створення юридичних осіб можна класифікувати за декількома критеріями: 1) за територіальною ознакою на: а) вищі; б) центральні; в) місцеві; 2) за змістом компетенції у сфері створення юридичних осіб на: а) органи загальної компетенції; б) органи галузевої компетенції; в) органи спеціальної компетенції. Специфіку предмету нашого дослідження найкраще відображає поділ органів публічної адміністрації залежно від процедур створення на органи, що здійснюють: а) дореєстраційні погоджувальні процедури; б) процедури державної реєстрації; в) процедури ліцензування; г) дозвільні процедури; д) спеціальні процедури створення.

До фізичних осіб зі спеціальним статусом в сфері створення юридичних осіб слід віднести державного реєстратора, адміністратора ЦНАПу, інших службових та посадових осіб органів публічної адміністрації. Окреме місце займає нотаріус, який є суб'єктом делегованих повноважень і на якого покладено виконання функцій державного реєстратора та суб'єкта державної реєстрації.

Виходячи з предмету нашого дослідження, вважаємо, що формами адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб є зовнішнє вираження адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації в межах визначеної законом компетенції з метою належного забезпечення процесу створення юридичних осіб. До форм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб вважаємо за доцільне віднести: 1) видання підзаконних нормативно-правових актів; 2) видання індивідуальних адміністративних актів; 3) укладення адміністративних договорів; 4) здійснення процедур легітимації юридичних осіб (державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур).

Методами адміністративно-правового регулювання створення

юридичних осіб слід вважати способи та прийоми здійснення суб'єктами публічної адміністрації адміністративно-правового регулюючого впливу в сфері створення юридичних осіб в межах закріпленої за ними компетенції та у відповідних формах. До методів можна віднести: 1) залежно від ступеню використання владних повноважень: а) заохочення; б) переконання; в) примус; 2) в залежності від характеру регулюючого впливу: а) адміністративні (прямі); б) економічні (непрямі).

Процедура легітимації юридичних осіб являє собою певний порядок дій адміністративно-правового характеру, визначених законом та направлених на узаконення юридичних осіб та їх діяльності, і включає в себе процедуру державної реєстрації створення юридичних осіб, а також ліцензування та дозвільні процедури у випадках, визначених законом. Процедура легітимації юридичних осіб є адміністративно-правовою за своїм характером, як і окремі процедури, з яких вона складається, а отже становить публічно-правову частину процесу створення і є предметом адміністративно-правового регулювання.

Процедура державної реєстрації створення юридичних осіб виконує наступні функції: легітимаційну, контрольно-облікову, інформаційну та охоронну. Також можна виділити три основних способи державної реєстрації створення юридичних осіб: дозвільний, повідомний і заявницький. Стадіями процедури державної реєстрації створення юридичних осіб є: 1) подання документів для державної реєстрації; 2) перевірка документів, поданих для проведення державної реєстрації; 3) прийняття рішення про державну реєстрацію (про відмову в реєстрації або зупинення розгляду документів, поданих для державної реєстрації) та його оформлення шляхом прийняття адміністративного акту; 4) оскарження прийнятого рішення стосовно реєстрації (відмову в реєстрації чи зупинення розгляду документів).

Процедуру ліцензування і дозвільні процедури слід розмежовувати, оскільки є види діяльності чи окремі дії в сфері господарювання, які потребують одержання лише ліцензії, або лише певного дозвільного

документу, а є випадки, коли вимагається одержання і ліцензії, і дозвільних документів. Зазначені процедури можуть проходити лише юридичні особи-суб'єкти господарювання і лише у випадках, прямо передбачених законом (якщо цього вимагає специфіка виду або певної дії в межах господарської діяльності).

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

3.1.Юридична відповідальність у сфері створення юридичних осіб

Важливою запорукою ефективності адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб є належна законодавча регламентація адміністративних процедур державної реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур, а також закріплення юридичної відповідальності за правопорушення в цій сфері.

З загальнотеоретичної точки зору, юридична відповідальність - це: передбачені законом вид і міра державно-владного (примусового) зазнавання особою втрат благ особистого, організаційного і майнового характеру за вчинене правопорушення [256, с. 431]; передбачений законом обов'язок особи перетерпіти несприятливих для себе наслідків як майнового, так і немайнового характеру, вид і міра яких визначаються компетентним органом за результатами розгляду скоєного особою діяння, визначеного законом як правопорушення [85]; застосування до винної особи заходів державного примусу за вчинене правопорушення [21].

В теорії права виділяють наступні ознаки юридичної відповідальності: 1) підставою її настання є факт вчинення правопорушення; 2) виражається в юридичному обов'язку правопорушника зазнати позбавлення певних цінностей, що йому належать; 3) реалізується в межах правовідносин добровільно або за рішенням судового чи іншого юрисдикційного органу; 4) заходи державно-владного впливу, як її вияв, застосовуються в процедурно-процесуальному порядку; 5) є негативною реакцією держави на правопорушення; 6) є юридичним фактом і породжує юридичні наслідки (наприклад, судимість) [256, с. 466-468; 269, с. 335].

Розділяємо думку Ю. А. Ведернікова, що із розумінням поняття юридичної відповідальності як застосування заходів державного примусу

повною мірою погодитись не можна, оскільки деліктоздатна особа, яка неналежним чином виконала, наприклад, свої договірні зобов'язання (тобто, вчинила правопорушення), вправі добровільно, без втручання органів держави, відшкодувати завдані збитки, тобто виконати додатковий юридичний обов'язок, який становить зміст правовідновлюючої юридичної відповідальності [269, с. 332].

Вважаємо, що *юридичну відповідальність в сфері створення юридичних осіб* можна визначити як передбачений законом юридичний обов'язок правопорушника зазнати певних втрат особистого, організаційного чи майнового характеру в добровільному або примусовому (судовому, юрисдикційному) порядку за правопорушення в сфері створення юридичних осіб.

В досліджуваній сфері заходи юридичної відповідальності можуть бути застосовані до засновників, учасників, інших осіб, залучених до процедур створення, до самої юридичної особи, а також до суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб. Таким чином, суб'єктами юридичної відповідальності в сфері створення юридичних осіб можуть виступати фізичні особи (засновники, службові, посадові особи юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, нотаріуси) та юридичні особи (підприємницькі, непідприємницькі, органи публічної влади).

Види юридичної відповідальності розрізняються за різними критеріями:

- 1) залежно від функцій юридичної відповідальності:
 - а) правовідновлююча (цивільно-правова і матеріальна) – передбачає добровільне несення правопорушником відповідальності. Примус держави застосовується у разі виникнення конфлікту між учасниками правовідносин;
 - б) штрафна або каральна (кримінально-правова, адміністративно-правова) – застосовується державний примус;
- 2) за галузевою структурою права: конституційна, дисциплінарна,

матеріальна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна;

3) за суб'єктами: а) юридична відповідальність фізичних осіб; б) юридична відповідальність організацій (юридичних осіб); в) юридична відповідальність держави [256, с. 438-439; 269, с. 335-336; 270, с. 513-514].

Підставою для настання юридичної відповідальності в сфері створення юридичних осіб є правопорушення. Вважаємо, що *ознаками відповідальності в сфері створення юридичних осіб* є наступні: це реакція держави на протиправну поведінку учасника правових відносин в сфері створення юридичних осіб; передбачається в законі; полягає у зменшенні чи позбавленні благ особистого, організаційного чи майнового характеру учасника відносин; забезпечується державним примусом.

Види юридичної відповідальності в сфері створення юридичних осіб можна класифікувати за наступними ознаками:

1) за галузевим принципом: дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна;

2) в залежності від суб'єктів відповідальності:

а) відповідальність юридичних осіб, їх власників (засновників, учасників, акціонерів), службових осіб юридичної особи. Наприклад, «засновники (учасники) юридичної особи несуть відповідальність за відповідність установчих документів законодавству, а також за відповідність перекладу тексту документів у випадках, визначених Законом про державну реєстрацію» (ч. 3 ст. 35 Закону про державну реєстрацію) [194];

б) відповідальність органів публічної адміністрації, суб'єктів делегованих повноважень, їх посадових осіб. Наприклад, неповідомлення або несвоєчасне повідомлення дозвільним органом суб'єкта господарювання або адміністратора про відмову у видачі документа дозвільного характеру тягне за собою адміністративну відповідальність за ч.1 ст. 166¹⁰ КУпАП, що полягає у накладенні штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [109];

в) відповідальність інших осіб, залучених до процедур створення;

3) в залежності від процедури легітимації:

а) відповідальність учасників процедури державної реєстрації створення юридичних осіб. Наприклад, за ч. 4 ст. 35 Закону про державну реєстрацію «особи, винні у внесенні до установчих документів або інших документів, що подаються для державної реєстрації, завідомо неправдивих відомостей, що підлягають внесенню до ЄДР, несуть відповідальність, встановлену законом» [194]. При чому це стосується і заявників, що подають документи для державної реєстрації створення юридичної особи, і державних реєстраторів, що вчиняють реєстраційні дії;

б) відповідальність учасників процедури ліцензування. Наприклад, «за порушення законодавства у сфері ліцензування посадові особи органу ліцензування несуть адміністративну, матеріальну або дисциплінарну відповідальність» (ч. 3 ст. 20 Закону про ліцензування) [217];

в) відповідальність учасників дозвільних процедур. Так, «керівники дозвільних органів, посадові особи цих органів, які відповідно до законодавства мають повноваження приймати рішення з питань видачі документів дозвільного характеру, несуть відповідальність за порушення вимог законодавства про дозвільну систему у сфері господарської діяльності у порядку, встановленому законом» (ч. 1 ст. 10 Закону про дозвільну систему) [195].

Слід зазначити, що до дисциплінарної відповідальності в сфері створення юридичних осіб можуть притягатися як службові особи самих юридичних осіб, що перебувають з ними у трудових відносинах і дії яких спричинили негативні наслідки для юридичної особи, так і службові особи суб'єктів публічної адміністрації.

При розгляді видів юридичної відповідальності в сфері створення юридичних осіб більш детально зупинимось на цивільно-правовій, адміністративній та кримінальній відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність полягає у застосуванні санкцій майнового характеру, спрямованих на відновлення порушених прав і

виражається в стягненні неустойки (штрафу або пені), у відшкодуванні збитків та виконанні обов'язку в натурі. Підставами застосування цивільно-правової відповідальності є наявність майнової шкоди, протиправність поведінки особи, причинний зв'язок між поведінкою особи та шкідливими наслідками.

Так, відповідно до ст. 19 Закону України «Про адміністративні послуги» «шкода, заподіяна фізичним або юридичним особам посадовими особами, уповноваженими відповідно до закону надавати адміністративні послуги, адміністраторами внаслідок їх неправомірних діянь, відшкодовується у встановленому законом порядку» [181]. Таким чином, в даному випадку відповідні посадові особи несуть майнову (цивільно-правову) відповідальність за заподіяну ними шкоду.

В свою чергу держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, після відшкодування шкоду, заподіяної посадовою особою, уповноваженою відповідно до закону надавати адміністративні послуги, чи адміністратором внаслідок незаконно прийнятих ними рішень, дій чи бездіяльності, мають право зворотної вимоги до винної особи згідно із законом [181]. Отже, закон встановив право регресної вимоги до посадової особи, яка допустила вчинення незаконного діяння, що є важливим дисциплінуючим фактором, що попереджає непотрібні витрати бюджетних коштів, за рахунок яких здійснюється відшкодування заподіяної такими діями шкоди.

Відповідно до ч. 2 ст. 35 Закону про державну реєстрацію, шкода, заподіяна суб'єктами державної реєстрації, має бути відшкодована на підставі судового рішення, що набрало законної сили, у встановленому законом порядку [194], тобто в даному випадку підставою для відшкодування шкоди суб'єктом державної реєстрації є судове рішення.

Важливе місце в системі юридичної відповідальності в сфері створення юридичних осіб належить адміністративній відповідальності, яка, на думку вчених, являє собою: механізм реалізації санкції правової норми в

адміністративному порядку, що має форму стягнення [144, с. 12]; адміністративні правовідносини, які виникають у зв'язку із застосуванням компетентними органами (посадовими особами) передбачених нормами адміністративного права адміністративних стягнень до осіб, що вчинили адміністративний проступок [11, с. 434-435]; накладання органами влади чи службовими особами адміністративних стягнень відповідно до встановленого законодавчого порядку [51].

Характерні риси адміністративної відповідальності проявляються в наступному: підставою є адміністративний проступок; велика кількість органів (посадових осіб), що розглядають адміністративні правопорушення та накладають адміністративні стягнення; підлягають як фізичні, так і юридичні особи; спрощений порядок притягнення до адміністративної відповідальності (порівняно з кримінальним, цивільним і господарським судочинством); настає за правопорушення в сфері публічно-правових відносин; передбачається в різних нормативно-правових актах [263, с. 225-227].

Головною відмінністю адміністративної відповідальності, зазначає Д. М. Лук'янець, є те, що «вона реалізується в адміністративному порядку, у процесі реалізації державним органом своїх виконавчо-розпорядчих повноважень. При цьому процедура притягнення до адміністративної відповідальності оформлена у вигляді адміністративного провадження з усіма притаманними йому ознаками» [144, с. 13].

Слід зазначити, що адміністративна відповідальність в сфері створення юридичних осіб передбачена КУпАП, а саме главами 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності» та 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» [109], та іншими законами.

В межах глави 12 КУпАП передбачено цілий ряд адміністративних правопорушень, які стосуються сфери створення юридичних осіб, зокрема:

стаття 163⁻⁷ «Діяльність на фондовому ринку або у системі накопичувального пенсійного забезпечення без ліцензії»; стаття 164 «Порушення порядку провадження господарської діяльності»; стаття 166⁻³ «Дискримінація підприємців органами влади і управління»; стаття 166⁻⁸ «Порушення порядку зайняття діяльністю з надання фінансових послуг»; стаття 166⁻¹⁰ «Порушення вимог законодавства про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»; стаття 166⁻¹¹ «Порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»; стаття 166⁻¹² «Порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності»; стаття 166⁻²⁴ «Незаконні вимоги до документа, що подається суб'єктом господарювання до органу державної влади або органу місцевого самоврядування»; стаття 166⁻²⁷ «Порушення законодавства у сфері надання адміністративних послуг» та ряд інших статей в окремих сферах діяльності [109].

До статей, що відображають найбільш загальні правопорушення в сфері створення юридичних осіб і стосуються окремих процедур легітимації, слід віднести статті 164, 166⁻¹⁰, 166⁻¹¹, 166⁻¹², 166⁻²⁷ КУпАП.

В межах глави 15 КУпАП передбачена відповідальність за: невиконання приписів посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності (ст. 188⁻³⁸); невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності (ст. 188⁻⁴⁵) [109].

Варто звернути увагу на те, що всі вищезазначені статті КУпАП по суті передбачають відповідальність лише фізичних осіб, що представляють або суб'єктів публічної адміністрації, або юридичних осіб. Аналіз КУпАП дає підстави стверджувати, що адміністративна відповідальність юридичних осіб дотепер належним чином не передбачена та не врегульована, незважаючи на

її фактичне існування та численні наукові розробки й обґрунтування необхідності належної регламентації такої відповідальності [144; 143; 285; 92].

Так, наприклад ст. 164 КУпАП має складну юридичну конструкцію і лише частина перша передбачає наступні склади адміністративних правопорушень: «1) провадження господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без подання повідомлення про початок здійснення господарської діяльності, якщо обов'язковість подання такого повідомлення передбачена законом; 2) провадження господарської діяльності без отримання ліцензії на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону; 3) провадження господарської діяльності у період зупинення дії ліцензії, у разі якщо законодавством не передбачені умови провадження ліцензійної діяльності у період зупинення дії ліцензії; 4) провадження господарської діяльності без одержання документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди)» [109].

Суб'єктом відповідальності за цією статтею є лише фізичні особи: індивідуальні підприємці, службові особи юридичних осіб. Але за своїм характером це правопорушення, які вчиняються самим суб'єктом господарювання, а не окремими особами, що її представляють (керівниками, представниками, органами управління тощо). Тому, з нашої точки зору, до відповідальності в даному випадку мають притягатися і сама юридична особа, і конкретні службові особи, що діяли від її імені і дії яких стали причиною правопорушення з боку юридичної особи.

Слід зазначити, що в процесі створення юридичної особи, особливо до моменту її державної реєстрації, самої юридичної особи фактично ще не існує і до відповідальності, як правило, можуть бути притягнені її засновники (якими в тому числі можуть бути й інші юридичні особи), керівники юридичних осіб-органів публічної влади, а також посадові особи суб'єктів

публічної адміністрації, що здійснюють відповідні дії в межах процедур легітимації. В свою чергу, відсутність на рівні кодифікованого акту прямої норми про адміністративну відповідальність юридичної особи, визнання її суб'єктом адміністративного правопорушення створює підґрунтя для використання конструкції юридичної особи недобросовісними засновниками для «прикриття» протиправних дій. Таким чином, належно врегульований інститут адміністративної відповідальності юридичної особи є, окрім іншого, важливим фактором попередження виникнення неналежних суб'єктів зі статусом юридичної особи.

Пропонуємо внести відповідні зміни до КУпАП і передбачити адміністративну відповідальність юридичних осіб.

Що стосується адміністративних стягнень, що застосовуються за вчинення адміністративних правопорушень в сфері створення юридичних осіб, то в основному це штраф. Більшість справ про адміністративні правопорушення в сфері створення юридичних осіб, передбачених вищезазначеними статтями КУпАП, розглядаються районними, районними у містах, міськими чи міськрайонними судами (суддями) (ст. 221 КУпАП) [109].

Кримінальна відповідальність має свої особливості та виникає у зв'язку з порушенням кримінально-правових норм, тобто вчиненням злочину. Це обов'язок особи, яка вчинила злочин, відповідати за свої суспільно небезпечні дії чи бездіяльність, піддатися кримінальному покаранню, відчутти його юридичні наслідки.

Кримінальна відповідальність в сфері створення юридичних осіб передбачена Кримінальним кодексом України (КК України) у розділах 7 «Злочини у сфері господарської діяльності» та 17 «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [128].

В розділі 7 КК України міститься лише одна стаття, що передбачає кримінальну відповідальність - стаття 205⁻¹ «Підроблення документів, які

подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців», об'єктивною стороною якої є умисні дії: «внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи - підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості» [128].

В КК України ст. 205⁻¹ з'явилася із прийняттям Закону України від 10 жовтня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 10.10.2013 № 642-VII [187] та вважається «антирейдерською», але її важливе значення полягає в тому, що вона позначає відповідальність за зловживання на початковому етапі діяльності юридичної особи – на етапі її створення.

Предметом злочину, передбаченого ст. 205⁻¹, виступають, зокрема, документи, які подаються для державної реєстрації будь-яких юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, у т. ч. тих, які не є суб'єктами господарської діяльності (наприклад, державних органів та органів місцевого самоврядування). Зміст ст. 205⁻¹ КК України вказує на те, що карані за нею дії зловмисників спрямовані на те, щоб уможливити майбутню господарську діяльність, задля здійснення якої вони й вдаються до підроблення реєстраційних документів і подання їх належному адресату [78, с.131].

Слід звернути увагу на те, що «державна реєстрація юридичної особи» за Законом про державну реєстрацію передбачає не лише її створення, а й ряд інших дій: зміни до відомостей про юридичну особу; перехід юридичної особи на діяльність на підставі модельного статуту; перехід юридичної особи з модельного статуту на діяльність на підставі власного установчого документа; рішення про припинення юридичної особи; рішення про відміну рішення про припинення юридичної особи; припинення юридичної особи в результаті її ліквідації; створення відокремленого підрозділу юридичної

особи, а отже також охоплюються ст. 205⁻¹ КК України.

В розділі 17 КК України в свою чергу передбачається кримінальна відповідальність за злочини, що можуть мати місце в процесі створення юридичної особи і передбачають наявність спеціального суб'єкта – службової особи або сферу службової діяльності, а саме: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364⁻¹); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365⁻²); службове підроблення (ст. 366); службова недбалість (ст. 367).

Таким чином, *юридичну відповідальність в сфері створення юридичних осіб* можна визначити як передбачений законом юридичний обов'язок правопорушника зазнати певних втрат особистого, організаційного чи майнового характеру в добровільному або примусовому (судовому, юрисдикційному) порядку за правопорушення в сфері створення юридичних осіб.

Ознаками відповідальності в сфері створення юридичних осіб є наступні: це реакція держави на протиправну поведінку учасника правових відносин в сфері створення юридичних осіб; передбачається в законі; полягає у зменшенні чи позбавленні благ особистого, організаційного чи майнового характеру учасника відносин; забезпечується державним примусом.

Види юридичної відповідальності в сфері створення юридичних осіб можна класифікувати за наступними ознаками: 1) за галузевим принципом: дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна; 2) залежно від суб'єктів відповідальності: а) відповідальність юридичних осіб, їх власників (засновників, учасників, акціонерів), службових осіб юридичної особи; б) відповідальність органів публічної адміністрації, суб'єктів делегованих повноважень, їх посадових осіб; в) відповідальність інших осіб, залучених до процедур створення; 3) залежно від процедури легітимації: а) відповідальність учасників процедури державної реєстрації створення

юридичних осіб; б) відповідальність учасників процедури ліцензування; в) відповідальність учасників дозвільних процедур.

3.2. Досвід зарубіжних країн у сфері адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб

З метою вивчення прогресивного іноземного досвіду правового регулювання, в тому числі в сфері створення юридичних осіб, що слугуватиме виробленню ефективних шляхів його реформування та вдосконалення, в адміністративно-правовій науці використовується порівняльно-правовий метод дослідження. Як зазначає А. Корнієць, «це дає змогу не лише ознайомитися з положеннями законодавства зарубіжних країн, виявити в ньому переваги та недоліки, але й визначити найкращі способи та зразки нормотворчості в певних питаннях з метою вдосконалення національного законодавства» [119, с. 88]. Також це дозволяє глибше вивчити стан та характер явищ, що відбуваються в суспільно-правових відносинах, зрозуміти обсяг та характер взаємного правового впливу, можливості, широту і методи використання досвіду зарубіжних держав. Таким чином, при дослідженні адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб вважаємо за доцільне звернутися до досвіду деяких зарубіжних країн в даній сфері.

Особливо цінним для нас є досвід європейських країн. У їхніх правових системах спостерігається прагнення до задоволення публічного інтересу. Отже орієнтування на захист прав і свобод людини, забезпечення їх дотримання й реалізації є одним з критеріїв розмежування з пострадянською правовою системою, де людина розглядалася як керований об'єкт, а закріплення її прав та інтересів мало переважно декларативний характер [89, с. 5].

Слід зазначити, що досвід держав-кандидатів до вступу в ЄС свідчить про необхідність проведення реформ, що зумовлено наступними чинниками:

глобалізацією та європеїзацією; демократизацією суспільного життя; існуванням ринкової економіки. При чому в першу чергу має бути проведена адміністративна реформа, а далі – усі інші реформи: правова, судова, адміністративно-територіальна, фінансова, банківська, податкова, пенсійна, охорони здоров'я, соціального страхування та ін. Таким чином, утвердження ринкових відносин, демократизація життя суспільства, успішне проведення реформ в політичній, економічній, соціальній та інших сферах можливе лише за наявності ефективної, модернізованої системи управління – адміністрації, що здатна відповідати сучасним викликам [89, с. 31].

Трансформація суспільства та модернізація публічної адміністрації в посткомуністичних країнах, як зазначає М. І. Лахижа, тісно пов'язані з процесами глобалізації та європейської інтеграції. Зміни в зазначених державах відбуваються в контексті принципів європейського адміністративного простору, під впливом та за допомогою зовнішніх сил, що зацікавлені у їх демократизації та інтеграції у Європейський Союз (ЄС). Перспектива вступу до ЄС стимулює державу-кандидата працювати на майбутнє, врахувати вимоги, що висувуються до більш розвинених країн та сучасних форм управління. «Теоретично це дає змогу говорити не лише про “модернізацію навздогін”, а й про “модернізацію на випередження”» [141].

І слід констатувати, що Україна успішно «наздоганяє» і впроваджує високі стандарти надання адміністративних послуг в сфері легітимації, зокрема державної реєстрації, юридичних осіб із врахуванням найпрогресивнішого досвіду країн Європи і у відповідності до програм імплементації норм ЄС до національного законодавства.

Так, у Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС (далі – Директива 2018/843) зазначається про необхідність вжиття подальших заходів для забезпечення більшої прозорості фінансових

транзакцій корпоративних та інших юридичних осіб, а також трастів і інших правових утворень задля вдосконалення існуючої превентивної бази та більш дієвої протидії фінансуванню тероризму. Звертається увага на те, що держави-члени зобов'язані забезпечувати, щоб корпоративні та інші юридичні особи, зареєстровані на їхній території, отримували та зберігали достовірну, точну та актуальну інформацію щодо їхніх бенефіціарних власників, оскільки це є ключовим фактором відстеження злочинців, які в іншому випадку могли б приховати свою особу за корпоративною структурою [74].

Отже, для забезпечення дієвого моніторингу та реєстрації інформації про бенефіціарне володіння трастами та подібними правовими утвореннями необхідною є співпраця між державами-членами. З метою такої співпраці, як зазначається у Директиві 2018/843, необхідним є взаємозв'язок реєстрів бенефіціарних власників трастів та подібних правових утворень держав-членів, який забезпечив би доступ до цієї інформації, а також уникнення багаторазової реєстрації тих самих трастів і подібних правових утворень у межах Союзу [74].

Відповідно до вищезазначеного, метою національного законодавства повинно бути запобігання використанню трастів або подібних правових утворень для цілей відмивання грошей, фінансування тероризму чи пов'язаних предикатних злочинів (п. 27 Директиви 2018/843) [74].

Реакцією України на вимоги Директиви 2018/843 на рівні законодавства стало прийняття Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 № 361-ІХ [197], який в свою чергу замінив попередній закон 2014 р. Також із прийняттям зазначеного вище Закону було внесено ряд змін і доповнень до цілої низки інших законів, серед яких КУпАП, КК України, ЦК України, Закони України «Про доступ до судових рішень», «Про боротьбу з тероризмом», «Про державну реєстрацію

юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» та інших [196; 186; 289; 128; 194; 109]. Законодавство України поповнилося новими нормами, що передбачають прямі жорсткі вимоги до змісту та обсягу інформації про кінцевих бенефіціарних власників, що їх мають подавати юридичні особи (в тому числі під час державної реєстрації створення, заповнюючи заяви за формами 2, 4, 6, 7, затверджені Мін'юстом [211]), необхідності регулярного оновлення такої інформації, а також санкції за порушення зазначеного порядку її подання (неподання, подання недостовірних даних тощо).

Одним з основоположних принципів внутрішнього ринку ЄС є свобода заснування, яка забороняє пряму чи непряму дискримінацію суб'єктів підприємництва держав-членів на території іншої держави-члена. Підприємці повинні мати змогу обирати для своєї діяльності державу з найсприятливішими умовами (правовими, економічними, соціальними) та в разі необхідності мати змогу змінити своє місцезнаходження, що сприяє оптимальному розподілу економічних ресурсів по всій території ЄС.

Відповідно до Договору про функціонування Європейського Союзу [117] (далі – ДФЄС), свобода заснування складається зі: 1) свободи пересування підприємців («осіб, що займаються самостійною діяльністю»); 2) свободи заснування юридичних осіб та інших форм, що не є юридичними особами. Виходячи з положень ст. 54 ДФЄС, товариства (за термінологією ДФЄС, юридичні особи, окрім неприбуткових), створені відповідно до законодавства держави-члена, що мають юридичну адресу, центральну адміністрацію або основне місце здійснення діяльності в межах ЄС, розглядаються так само, як і фізичні особи, що є громадянами держав-членів [117]. Це означає, що юридичні особи прирівнюються в правах із громадянами країн-членів ЄС, а отже можуть вільно «пересуватися» (створюватися, змінювати місцезнаходження) в межах його території.

Слід відмітити, що умови та порядок створення й діяльності юридичних осіб в законодавстві різних держав-членів значно відрізняється.

Так, є різниця у визначенні національності юридичної особи (в деяких країнах – за місцем реєстрації компанії, в деяких – за місцем ведення основної діяльності). Відмінними є обсяги правоздатності юридичних осіб. Більше того, є відмінності й у самому визначенні поняття юридичної особи в теорії та законодавстві держав-членів. Ці розбіжності викликають конкуренцію законодавства держав-членів і спричиняють виникнення перешкод на шляху до інтеграції [89, с. 324].

Тому для України важливим є прогресивний досвід держав Європи та світу в сфері правового регулювання адміністративних процедур державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур як необхідних етапів узаконення юридичних осіб та їх діяльності, з метою подальшого удосконалення національного законодавства в даній сфері, гармонізації із законодавством ЄС та наближенні до високого рівня надання публічних послуг.

Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє стверджувати, що Україна вже запровадила деякі підходи адміністративно-правового регулювання та організації адміністративних процедур створення юридичних осіб, що існують в європейських країнах. Наприклад, в Іспанії державна реєстрація передбачає реєстрацію осіб та реєстрацію прав, як і в Україні. В Латвії публічними реєстраторами виступають нотаріуси, які є підконтрольними і підзвітними Головному державному нотаріусу і Міністерству юстиції. Публічні реєстратори в Бельгії – це органи, що координуються Федеральним департаментом економіки, який здійснює свою діяльність відповідно до законодавства ЄС і внутрішнього реєстраційного законодавства. Характерною рисою державної реєстраційної системи є відкритість інформації в бізнес-реєстрі стосовно об'єктів державної реєстрації - як стосовно органів державної влади, так і щодо фізичних та юридичних осіб [159].

Якщо говорити про обов'язковість реєстрації в різних країнах залежно від правової системи, то спільним для всіх є необхідність реєструвати

статутні торгові товариства: у країнах континентального права – товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерні товариства, а в країнах англосаксонської системи права – компанії (Велика Британія) і корпорації (США). Стосовно договірних товариств, то у Франції та ФРН обов'язковій реєстрації підлягають повні та командитні товариства [65, с. 116-117].

Сутність реєстрації полягає в занесенні інформації про організацію до державного торгового реєстру країни, де обліковуються як правило комерційні суб'єкти. Якщо раніше реєстрація в торгових реєстрах не завжди була обов'язковою, зокрема в Іспанії, більш важливе значення мала реєстрація організації як платника податків, то на сьогоднішній день реєстрація в державних (торгових, комерційних) реєстрах є обов'язковою в більшості країн Європи, при чому не лише для комерційних, але й для некомерційних суб'єктів. Україна в цьому питанні рухається синхронно з країнами Європи, розширивши дію Закону про державну реєстрацію на всі можливі форми організацій як зі статусом юридичної особи, так і без нього.

Державна реєстрація і ведення спеціального реєстру в країнах Європи покладено як правило на адміністративні або судові органи, що мають спеціальну компетенцію. Так, у ФРН – це цивільні суди першої інстанції; у Франції – торгові суди; у Чехії – місцеві (окружні) суди за місцем розташування юридичних осіб; в Австрії - суди першої інстанції; у Швейцарії – адміністративні органи; у Великій Британії – реєстратор компаній (Будинок компаній (Companies House), підпорядкований Департаменту промисловості і торгівлі); у Швеції – управління у справах реєстрації підприємств та організацій [301].

У ФРН діяльність державних реєстраторів координується Міністерством юстиції та захисту прав споживачів, як і в Україні, визначає основні засади правової політики у сфері державної реєстрації. У Данії діє спеціальний бізнес-орган для реєстрації компаній, метою якого є здійснення державної реєстрації за допомогою простого й дешевого доступу до бізнес-інформації. Порядок та умови державної реєстрації в Іспанії визначаються

Міністерством юстиції, а державні реєстратори виступають юридичними експертами, які перевіряють відповідність документів реєстраційним вимогам. У Польщі реєстраційна процедура проходить через Національний судовий реєстр, підконтрольний Міністерству юстиції, який забезпечує публічність і прозорість реєстраційних документів. Також в Польщі створено інформаційний центр, у якому посадові особи вносять реєстраційну інформацію і формують електронні каталоги [159; 120].

Детальніше розглянемо процедури державної реєстрації компаній в Іспанії та Великій Британії.

Іспанська процедура державної реєстрації юридичних осіб-суб'єктів підприємництва порівняно з українською є більш ускладненою, а деякі етапи проходять в іншій послідовності. Що стосується організаційно-правових форм бізнесу, то найбільш популярними корпоративними формами є акціонерне товариство (S.A.) і товариство з обмеженою відповідальністю (S.L.).

Спочатку відбувається резервування найменування майбутньої юридичної особи в Торговому реєстрі із отриманням сертифікату про те, що компанії з пропонованою назвою поки не зареєстровано, що є позитивним висновком. Слід також визначитися з місцезнаходженням та юридичною адресою компанії – вона повинна бути на території Іспанії і не може розташовуватися в квартирі чи інших житлових приміщеннях. Далі здійснюється постановка компанії на тимчасовий облік в податковій інспекції Іспанії та привласнення їй ідентифікаційного податкового номера (NIF). Також необхідним є відкриття рахунку в банку із обов'язковим внесенням 3006 євро в якості мінімально встановленого розміру статутного фонду для товариств з обмеженою відповідальністю (S.L.) (для акціонерних товариств (S.A.) – від 60 101,21 євро). При цьому банк видає сертифікат про наявність рахунку та про суму вкладу кожного засновника в статутний фонд (Certificado del Desembolso Efectuado), тому обов'язковою є фізична присутність всіх засновників. Слід звернути увагу, що вищезазначені етапи

передують державній реєстрації компанії на відміну від аналогічного порядку в Україні, де постановлення на податковий облік та відкриття рахунку у банку стає можливим лише після внесення відомостей про юридичну особу до ЄДР [150, с.34; 242; 243].

Далі слід підготувати та підписати установчі документи юридичної особи та завірити їх у нотаріуса. Наступним кроком є безпосередньо державна реєстрація компанії, повноваження щодо якої Міністерством юстиції покладено на нотаріусів. Після перевірки документів і вчинення необхідних дій щодо реєстрації, нотаріус у триденний строк видає акт про заснування компанії, а також вживає заходів щодо внесення відповідних відомостей до Торгового реєстру Іспанії, що є обов'язковою процедурою у процесі створення компанії, так само, як і в Україні внесення даних про юридичну особу до ЄДР. Ведення Торгового реєстру в Іспанії, як і в Україні, здійснюється в електронній формі, а виписки з нього можуть бути отримані як в електронному, так і в паперовому вигляді. В іспанській системі державної реєстрації, як і в українській, діє принцип достовірності відомостей державного реєстру: все, що записано в реєстрі, є вірним, законним і може бути використано у спорі з третьою особою [150, с. 34].

Таким чином, порядок державної реєстрації юридичних осіб Іспанії та України багато в чому схожі. Відмінним є необхідність проходження процедур реєстрації в податкових органах та відкриття рахунку в банках в Іспанії – до процедури державної реєстрації, в Україні – після неї. Також в Іспанії встановлено мінімальний розмір статутного фонду для ТОВ та необхідність його внесення до моменту державної реєстрації, чого немає в Україні і варто було б запровадити.

Цікавим є досвід Великої Британії в питаннях сучасної організації процесу створення компаній як комплексу швидких та зручних публічних послуг. Отже, реєстрація компаній в цій країні здійснюється через «Companies House» («Будинок компаній»), який забезпечує практично всі реєстраційні дії в країні стосовно всіх компаній.

Веб-сайт Будинку компаній (GOV.UK) є одним з найбільших у світі зберігачів інформації, заснованої на електронному відтворенні документів. Варто зазначити, що усі основні форми документів, які компанії повинні подавати для реєстрації, можна отримати через мережу Інтернет. На веб-сайті також є довідники й посібники, які тематично охоплюють практично всі аспекти діяльності компаній [104, с. 88]. GOV.UK об'єднав веб-сайти всіх урядових відомств та багатьох інших установ та державних органів. Також тут можна побачити всі новини, статистику та консультації з різних питань надання публічних послуг, дізнатися, як працюють державні служби та наскільки задоволені споживачі таких послуг [309].

Що стосується створення компаній, то Companies House через сайт GOV.UK забезпечує повний цикл реєстрації компаній, включаючи реєстрацію в якості платника податків, та повне покрокове супроводження цього процесу з детальними консультаціями, формами і прикладами документів, аж до можливості перевірки доцільності обрання певної організаційно-правової форми бізнесу, назви та коду діяльності за Стандартною промисловою класифікацією видів економічної діяльності (Standard industrial classification of economic activities (SIC)), схожою на Класифікатор організаційно-правових форм господарювання, який діє в Україні [200].

Заснувати можна приватну компанію з обмеженою відповідальністю (privat limited company (LTD)), товариство з обмеженою відповідальністю (limited liability partnership (LLP)) та інші форми організацій. Реєстрація компанії відбувається через пошту, за допомогою агента (на сайті міститься перелік агентських компаній) та шляхом використання спеціальних програм (вказано на сайті). Також слід обрати назву компанії, визначити перелік учасників, призначити директора (він може бути і нерезидентом), зазначити осіб, що здійснюють контроль над компанією (аналог кінцевого бенефіціарія в Україні), підготувати установчі документи, вказати адресу місцезнаходження компанії, обрати вид діяльності за класифікатором видів

економічної діяльності (SIC) тощо. До установчих документів відносяться установчий договір (memorandum of association) – юридична заява, підписана усіма початковими акціонерами або гарантами, що погоджуються на створення компанії, та статут (articles of association) – письмові правила щодо управління компанією, узгоджені акціонерами або поручителями, директорами та секретарем компанії. Що стосується місцезнаходження компанії, то реєстратор попереджає, що в разі вказання при реєстрації в якості адреси компанії своєї домашньої адреси, ця інформація стане доступною для всіх, оскільки публічний реєстр є відкритим.

Реєстрація на сайті коштує £ 12 і здійснюється протягом 24 годин. Реєстрація поштою триває від 8 до 10 днів і коштує £ 40 (оплачується за допомогою чека в Companies House). Також можна зареєструватися за допомогою агента чи спеціального програмного забезпечення. Після того як компанія зареєстрована, отримується «свідоцтво про реєстрацію», що підтверджує факт її існування, номер компанії та дату реєстрації. Також необхідно зареєструватися в якості платника податку на прибуток корпорацій протягом трьох місяців після реєстрації самої компанії [309].

Таким чином, державна реєстрація створення юридичних осіб в Україні є більш доступною з фінансової точки зору, оскільки не вимагає сплати адміністративного збору. В той же час досвід Великої Британії щодо зведення більшості публічних послуг та інформації про них на одному веб-порталі, розміщення зрозумілих покрокових інструкцій щодо проходження різних процедур є корисним та таким, що вартий уваги і впровадження в Україні.

В сфері ліцензування господарської діяльності також важливо звернутися до іноземного досвіду, який може бути корисним в питаннях вдосконалення адміністративно-правового регулювання національних процедур та їх нормативно-правового забезпечення.

У Німеччині процедура ліцензування визначається Законом «Про порядок здійснення промислової діяльності» (Gewerbeordnung), що є одним із

основних законодавчих актів в цій сфері [129, с. 146]. У цьому Законі поняття промислової діяльності трактується досить широко - це виробничий, торгівельний, транспортний та інші види підприємницької діяльності. Закон містить загальні приписи щодо здійснення промислової діяльності, при цьому в ньому визначається, на які сфери його дія не поширюється. Поряд із Законом про промислову діяльність у Німеччині діє ряд законів, що регулюють окремі види діяльності. Наприклад, роботу таксі, підприємств громадського харчування, діяльність аудиторів, податкових консультантів [50, с. 77].

Свобода здійснення промислової діяльності, свобода економічної діяльності гарантується законодавством так само, як і в Україні. Підкреслюється можливість її обмеження винятково у випадках, передбачених законом. Закон «Про порядок здійснення промислової діяльності» містить положення про необхідність спеціального контролю або спеціального дозволу (ліцензії) на ведення особливих видів підприємницької діяльності. У зазначеному Законі визначаються два критерії введення ліцензування: 1) якщо у виробництві використовується обладнання, що потребує систематичного спеціального нагляду; 2) якщо характер діяльності передбачає наявність особливої кваліфікації, що є підставою для одержання ліцензії [169, с. 34]. Перший з двох критеріїв об'єднує в собі декілька самостійних, оскільки систематичного спеціального нагляду потребує таке обладнання, робота на якому або робота якого може негативно впливати на працівників, інших осіб, на природне середовище тощо. Що ж стосується другого критерію, то він опосередковано закріплений також в чинному законодавстві України. Зокрема, ліцензуванню підлягають такі види діяльності як медична, ветеринарна практика, будівельна діяльність, надання транспортних послуг, охоронна діяльність та інші, право на здійснення яких не може бути надано, якщо здобувач ліцензії не має документів, які посвідчують його компетентність у визначених питаннях [31, с. 139].

Таким чином, німецьке законодавство містить конкретні критерії

віднесення тих або інших видів діяльності до таких, що потребують отримання ліцензії.

В США законодавство про ліцензування формувалося інакше, ніж в Україні. У нашій державі спочатку відбувалося створення нормативно-правової бази, правового поля, а згодом формувався ринок. У США навпаки потреби ринку та суспільства служили поштовхом для створення правового поля і нової форми регулювання.

Зважаючи на те, що бізнес, заснований на знанні певної професії, був організований в США переважно як індивідуальний, а не корпоративний, правовий інститут, що виник, був сформований як інститут ліцензування професійної діяльності. У ході розвитку правового інституту в ХХ в. мало місце неминуче розширення меж його регулювання з ліцензування професійної діяльності не тільки суто фізичних осіб, але й ліцензування діяльності юридичних осіб. Однак дана тенденція розширила предмет регулювання, а не змінила його об'єкт: ліцензування підприємницьких утворень не виключає ліцензування професійної діяльності фізичних осіб [31, с. 136].

Більша частина повноважень у сфері ліцензування на рівні штатів делегована незалежним радам, агентствам, комітетам і комісіям, які адміністративно можуть бути частиною відповідного департаменту, але фактично діють автономно і складаються з представників ліцензованої професії. Тобто в цій сфері важливе значення відводиться саморегулюванню, що здійснюється часто недержавними, але достатньо авторитетними структурами в межах певного виду господарської чи професійної діяльності.

Законодавством України про ліцензування на даному етапі не використовуються широкі можливості професійного саморегулювання, здатні підвищити ефективність ліцензування тих видів діяльності, де наявна висока значимість особистих якостей та ділової репутації певних осіб: адвокатів, лікарів, оцінювачів, аудиторів тощо [30, с. 136].

Також слід звернути увагу на те, що об'єкти ліцензування в США і

Україні різняться: за вітчизняним законодавством – це господарська діяльність, за законодавством США – професійна діяльність. Зазначені підходи суттєво впливають на склад ліцензіатів, допускаючи необґрунтоване виключення з їх числа, в одному випадку, громадян, в іншому - юридичних осіб. Для нашої держави це означає необхідність більш уважного ставлення до професійної діяльності фізичних осіб.

Встановлюючи ліцензійні норми, американські законодавці виходять з того, що наявність ліцензії, не гарантуючи етичність або компетентність ліцензіата, вимагає від останнього певної демонстрації професійної компетентності, ліцензійні акти встановлюють стандарти діяльності ліцензіата та механізм примусового виконання рішень, прийнятих в його відношенні. Для отримання ліцензії претендент повинен мати необхідну освіту або досвід, для збереження ліцензії він повинен відповідати встановленим стандартам. Ліцензійні вимоги можуть стосуватися громадянства, місця проживання, репутації здобувача ліцензії, рекомендацій від осіб, які мають ліцензії. Також може вимагатися страхування відповідальності ліцензіата. Упевненість у визначних, виняткових якостях контрагента сприяє побудові відносин довіри і законних способів ведення підприємницької діяльності, дозволяють споживачам оцінити мінімальний рівень компетентності ліцензіатів [30, с. 137].

Отже, досвід США щодо ліцензування саме професійної діяльності з акцентом на особистих якостях та компетентності представника певної професії, а також можливість застосування професійного саморегулювання можуть бути враховані та позитивно застосовані в ліцензійному законодавстві України.

В результаті аналізу іноземного та, зокрема, європейського досвіду адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб слід констатувати, що Україна успішно впроваджує високі стандарти надання адміністративних послуг в сфері легітимації, зокрема, державної реєстрації юридичних осіб із врахуванням найпрогресивнішого досвіду країн Європи і у

відповідності до програм імплементації норм ЄС до національного законодавства.

Стосовно процедур державної реєстрації, корисним є досвід Іспанії та Великої Британії. Порядок державної реєстрації юридичних осіб Іспанії та України багато в чому схожий. Відмінним є необхідність проходження процедур реєстрації в податкових органах та відкриття рахунку в банках в Іспанії - до процедури державної реєстрації, в Україні – після неї. Також в Іспанії встановлено мінімальний розмір статутного фонду для ТОВ та необхідність його внесення до моменту державної реєстрації, чого немає в Україні і варто було б запровадити. На нашу думку, така послідовність дій за іспанським законодавством є виправданою, оскільки відкриття банківського рахунку пов'язано в тому числі з необхідністю внесення усього розміру статутного капіталу з чітким визначенням внесків кожного засновника за їх обов'язкової присутності в банку. Це є запорукою серйозних намірів засновників, засобом запобігання створення фіктивних суб'єктів, зниження ризиків для майбутніх контрагентів при укладанні комерційних угод. Досвід Великої Британії щодо зведення більшості публічних послуг та інформації про них на одному веб-порталі, розміщення зрозумілих покрокових інструкцій щодо проходження різних процедур є корисним та таким, що вартий уваги і впровадження в Україні. Хоча слід відмітити, що державна реєстрація створення юридичних осіб в Україні є більш доступною з фінансової точки зору, оскільки не вимагає сплати адміністративного збору.

В сфері ліцензування відзначимо досвід Німеччини та США. Так, німецьке законодавство, на відміну від українського, містить конкретні критерії віднесення тих або інших видів діяльності до таких, що потребують отримання ліцензії. А досвід США щодо ліцензування професійної діяльності з акцентом на особистих якостях та компетентності представників певної професії, а також можливість застосування професійного саморегулювання можуть бути враховані та значно збагатять підходи в сфері адміністративно-правового регулювання процедур ліцензування господарської діяльності

нашої держави.

3.3. Шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб в Україні

Україна робить активні кроки на шляху вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб, що є важливою складовою загальної політики дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату в Україні, необхідними умовами підвищення позиції нашої держави в рейтингу Світового банку “Ведення бізнесу” (“Doing Business”). Рівень успішності країни у проведенні зазначеної політики та її місце в рейтингу Світового банку в свою чергу використовуються міжнародними інвесторами при виборі держави для здійснення інвестицій. Держави, що займають вищі місця в рейтингу, залучають зазвичай більше прямих іноземних інвестицій.

Рейтинг Світового банку “Doing Business” (далі – Рейтинг) представляє собою інтегрований показник легкості ведення бізнесу в країні, а також являє собою результат щорічного дослідження, що оцінює простоту зайняття підприємництвом за 10 показниками у 190 країнах світу. Компоненти Рейтингу оцінюють законодавчі акти, що регулюють увесь життєвий цикл малих та середніх підприємств, та їх використання на практиці. В межах Рейтингу аналізуються правові норми, що застосовуються у відношенні приватних підприємств по 12 сферах їх життєвого циклу: “створення підприємств”, “отримання дозволів на будівництво”, “реєстрація власності”, “підключення до системи електропостачання”, “вирішення питання неплатоспроможності”, “отримання кредитів”, “захист міноритарних інвесторів” тощо [307]. Отже, нормативне регулювання процесу створення юридичних осіб є важливим показником бізнес-привабливості держави та одним з пріоритетних напрямків державної економічної політики.

Слід відмітити певні успіхи нашої держави в даному напрямку: за

результатами Рейтингу “Doing Business – 2020” Україна за сукупністю показників посіла 64 місце. Для порівняння у 2019 році наша країна посідала 71 місце, в 2018 – 76 місце, а у 2012 – 152 [307]. В планах уряду на 2021 рік є підвищення позицій України на 10 сходинок, а амбітною ціллю є підняття на 20 позицій, що, за словами прем’єр-міністра України, дійсно на практиці надасть можливість отримати полегшення умов ведення бізнесу [204].

Підвищення позиції України в Рейтингу визначено одним з ключових завдань уряду, закріплених Указом Президента України від 08.11.2019 №837 “Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави” [222]. З цією метою, а також для дерегуляції господарської діяльності урядом прийнято План заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату (далі – План дерегуляції) та План дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» («Doing Business») (далі – План «Doing Business»), що затверджені його розпорядженням від 04.12.2019 № 1413-р [204].

В межах Плану дерегуляції на 2020 рік було передбачено низку заходів щодо спрощення адміністративних процедур регулювання господарської діяльності, зокрема, в сфері створення юридичних осіб, а саме: «удосконалення дозвільних процедур у сфері господарської діяльності шляхом запровадження можливості отримання документів дозвільного характеру в електронній формі; оптимізація дозвільних процедур шляхом запровадження декларативного принципу провадження господарської діяльності (або окремих дій, об’єктів, які не становлять загрози життю та здоров’ю людей, навколишньому природному середовищу та безпеці держави), а також зменшення кількості документів дозвільного характеру; здійснення заходів щодо забезпечення функціонування сервісної держави - держави для громадян і бізнесу в частині створення зручних та доступних електронних сервісів для надання публічних послуг, зокрема адміністративних», а також ряд інших заходів [204].

Планом «Doing Business» визначено та виконано ряд завдань, зокрема

відмітимо ті з них, що стосуються процедур створення юридичних осіб:

1) визначення механізму, за яким під час державної реєстрації юридичної особи можливо буде одночасно зареєструвати таку особу як платника ПДВ та платника податку за спрощеною системою оподаткування. Завдання є виконаним шляхом прийняття Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві” від 16.01.2020 № 466-ІХ, що передбачило для новостворюваних суб’єктів господарювання можливість реєстрації як платника ПДВ та платника податку за спрощеною системою оподаткування вже під час державної реєстрації створення юридичної особи [191];

2) позбавлення необхідності нотаріального посвідчення картки зі зразком підпису для відкриття рахунку у банку. Виконане шляхом внесення змін до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджених наказом Мін’юсту від 13.01.2020 № 109/5 [189];

3) забезпечення функціонування сервісу онлайн- реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю. Виконано шляхом доповнення Порядку функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, що затверджений наказом Мін’юсту від 23.03.2016 № 784/5, новим додатком «Єдиний алгоритм формування цифрового коду модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю» [210] та цілий ряд інших завдань [204].

Існує ряд проблемних моментів правового регулювання, що впливають на процес створення юридичних осіб ще до його початку, але прямо позначаються на ньому.

Юридичні особи є важливими учасниками товарно-грошових відносин, формою підприємницької ініціативи громадян, формою участі держави у економічних відносинах, а також керуванні суспільними справами. Створюється велика кількість організацій, абсолютно різних за своїми

характеристиками, але які мають статус юридичної особи. Упорядкування всієї різноманітності зазначених суб'єктів, їх класифікація є важливим завданням. Відсутність єдиних підходів до класифікації юридичних осіб у законодавстві призводить до виникнення проблем в процесі створення, а також діяльності юридичних осіб, визначенні їх правового статусу, обсягу правоздатності. [97, с. 229].

Проблема класифікації юридичних осіб, їх поділу на види є досить дискусійним і обговорюється вже багато років, особливо гостро з моменту прийняття та введення в дію Цивільного і Господарського кодексів. Положення ГК України стосовно юридичних осіб не зовсім відповідають, а іноді несумісні з положеннями ЦК України, на чому постійно наголошують вчені і практики. ГК України в принципі не оперує категорією «юридична особа», застосовуючи поняття «підприємство».. Підприємство, яке за ЦК України є об'єктом права як єдиний майновий комплекс, в ГК України вважається суб'єктом господарювання [96, с. 6].

Деякими спеціальними законами також вводяться «особливі» види юридичних осіб, що не передбачені ЦК України і ГК України. Зокрема, ст. 13 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» вводиться поняття «благодійний фонд», що визначений як «вид» благодійної організації [185]; в ч.2 ст.1 Закону України «Про громадські об'єднання» в якості організаційно-правової форми громадського об'єднання визначається громадська організація та громадська спілка [193]. Також спостерігаємо підміну поняття організаційно-правової форми на вид юридичної особи [96].

Слід зазначити, що певний системний підхід до поділу юридичних осіб на види та організаційно-правові форми на рівні законодавства передбачають ЦК України, ГК України, також наказ Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт) від 28.05.2004 №97, яким затверджено Класифікацію організаційно-правих форм господарювання, що на даний момент є найповнішим документом, що врахував всі існуючі форми організацій [200]. Діють також спеціальні закони,

що регулюють правовий статус окремих юридичних осіб.

Вважаємо, що поділ на юридичних осіб публічного та приватного права, товариства й установи є недостатнім, щоб врахувати все різноманіття організацій, які функціонують в різних сферах. Навіть організації зі схожими назвами, організаційно-правовими формами можуть суттєво відрізнятися одна від одної.

Крім цього, законодавством фактично передбачено класифікацію лише юридичних осіб приватного права. Визначити вичерпний перелік видів, організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права, на думку вчених, видається неможливим [93, с. 305]. Між тим статусом юридичної особи наділяються також публічно-владні органи, а саме державні органи, органи місцевого самоврядування. Їх відносять до юридичних осіб публічного права, але вони займають особливе місце в системі юридичних осіб через свій особливий публічно-правовий статус, бо, окрім іншого, самі створюють і ліквідують юридичних осіб і приватного, і публічного права.

Юридичні особи приватного права можуть бути створені у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом (ч. 1 ст. 83 ЦК України). Не зважаючи на те, що в ЦК України це названо організаційно-правовими формами юридичних осіб, на наш погляд, товариства та установи – це види юридичних осіб, визначені за відповідним критерієм, оскільки, зокрема, підприємницькі товариства можуть бути створені вже у конкретній організаційно-правовій формі виробничого кооперативу чи акціонерного товариства (чи іншого виду господарського товариства). Створити юридичну особу у формі просто «товариства» не уявляється можливим. Більше того, припинення юридичної особи у формі перетворення передбачає зміну її організаційно-правової форми (ч. 1 ст. 108 ЦК України), тобто спираючись на подібне формулювання ЦК України, можливо було б товариство перетворити в установу і навпаки, що є неприпустимим. Але в ч. 4 ст. 104 ЦК України зазначено, що установа не може бути перетворена. Це ще раз доводить справедливість запропонованого нами підходу [96, с. 6].

Що стосується поділу товариств в ЦК України, то слід зазначити, що межа між підприємницькими та непідприємницькими товариствами досить хитка, адже і перші, й другі можуть займатися підприємництвом (непідприємницькі товариства – в межах основної мети їх створення) [261, с. 75]. Також існують непідприємницькі товариства, які створюються практично в організаційно-правовій формі, властивій підприємницьким товариствам (АТ або ТОВ). Це – товарні та фондові біржі. Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», фондова біржа утворюється та діє в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю [237]. На наш погляд, це наслідки законодавчої невизначеності правового статусу та системи непідприємницьких юридичних осіб.

Таким чином, на законодавчому рівні, зокрема, на рівні ЦК України важливо внести ясність в зазначені питання, а саме:

- певним чином уніфікувати категорію «юридична особа»;
- визначити чіткі критерії поділу юридичних осіб публічного і приватного права, що враховують природу акту, що може бути підставою створення, та характер цілей (інтерес) – публічний чи приватний;
- коректно визначити види та організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: товариства та установи – це види юридичних осіб;
- законодавчо регламентувати правовий статус та організаційно-правові форми установ та непідприємницьких товариств.

Якщо законодавча перспектива передбачає існування лише двох видів юридичних осіб (товариств та установ), то варто передбачити перехідні положення чи особливості перехідного статусу для юридичних осіб в організаційно-правовій формі державних і комунальних підприємств, інших пострадянських форм існування організацій зі статусом юридичної особи.

Також необхідно більш детально визначити поняття «юридична особа публічного права», окреслити її види та в цілому врегулювати правовий статус юридичних осіб публічного права в окремому законі, або ж в ЦК

України, який регулює інститут юридичної особи в цілому і запровадив поділ на осіб приватного і публічного права.

Нами виявлено також ряд проблем правового регулювання, що безпосередньо стосуються процесу створення юридичних осіб.

Слід зазначити, що в науці та законодавстві допускається паралельне застосування понять «створення» та «заснування» юридичної особи. Так, розділ 2 Закону України «Про акціонерні товариства» має назву «Заснування акціонерного товариства», а стаття 9 – «Створення акціонерного товариства»; ч.2 ст.10 Закону України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» визначає, що договір про створення товариства може встановлювати порядок заснування товариства, а сама стаття 10 має назву «Створення товариства» [182; 234].

На нашу думку, «створення» є поняттям більш широким і передбачає багатоетапну процедуру, що включає дії і засновників, і органів публічної влади, передбачає різні способи виникнення юридичної особи, в той час як «заснування» є етапом створення юридичної особи, що полягає у здійсненні засновниками необхідних дій, що передують її державній реєстрації.

Таким чином, для позначення процесу виникнення юридичної особи слід вживати єдиний термін «створення» і з метою уніфікації законодавчої термінології, внести відповідні зміни до законодавчих актів.

Також слід звернути увагу на правову коректність застосування термінів «засновник» та «учасник», які в законодавстві часто застосовуються як синоніми, що є неправильним, адже при створенні юридичної особи шляхом заснування (тобто «з нуля») не існує таких суб'єктів, як учасники, вони виникають тільки після створення юридичної особи, тому застосування до таких осіб, які створюють юридичну особу, у ч.2 ст. 87 ЦК України, а також в інших законах, терміну “учасник” не відповідає правовому положенню таких суб'єктів.

Слід зазначити, що ч. 1 ст. 57 ГК України до установчих документів також віднесено рішення про створення суб'єкта господарювання-юридичної

особи. Рішення фіксує волевиявлення засновника, є відправною точкою процесу створення юридичної особи, але на відміну від установчих документів, не закріплює її структуру та правовий статус, тому, на нашу думку, не може бути віднесено до установчих документів.

В законодавстві спостерігаємо використання як поняття «засновницький договір», так і поняття «установчий договір», яке застосовувалося в законодавстві раніше, і це створює проблеми для правозастосування сьогодні.

Так, за ч.3 ст.119 ГК України на підставі установчого договору та/або статуту діють господарські об'єднання. За статтями 31 і 32 Закону України «Про кооперацію», кооперативне об'єднання створюється за рішенням установчих зборів, а установчі збори (конференція, з'їзд) ухвалюють установчий договір [215], який все рівно не має статусу установчого документа, оскільки на його підставі формується статут кооперативного об'єднання. Виходячи зі змісту ч.2 ст.121 ГК України, що використовує формулювання «установчий договір про створення підприємства», та змісту самого поняття «установчий договір» в цивільному та господарському законодавстві до прийняття ГК України та нового ЦК України, можемо зробити висновок, що установчий договір використовується як підтвердження домовленості про заснування юридичної особи, тобто по суті відповідає змісту «засновницького договору».

З метою уніфікації законодавства вважаємо за необхідне в ГК України, законі України «Про кооперацію» та в законодавстві в цілому застосовувати єдине поняття «засновницький договір», яке також використовується в ЦК України, законі України «Про акціонерні товариства».

Також підтримуємо позицію вчених про закріплення статуту в якості єдиного установчого документа юридичних осіб приватного права [91, с. 15; 136, с. 7; 76; 20, с. 94], оскільки суть засновницького договору відповідно до його назви та змісту, визначеного законодавцем, – врегулювання відносин між засновниками щодо створення юридичної особи, але після виникнення

останньої як суб'єкта права має бути документ, що врегулює внутрішній зміст (устрій) самої юридичної особи: мету та предмет діяльності, порядок управління, компетенцію та порядок прийняття рішень її органами управління, розмір та порядок утворення статутного й інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків тощо, тобто фактично стане «паспортом» юридичної особи, а не її засновників. Таким документом для всіх юридичних осіб приватного права повинен стати статут.

Як ми вже неодноразово зазначали, створення юридичної особи є багатоетапним процесом, що включає в себе різні стадії. В законодавстві етапність створення юридичних осіб не міститься в єдиному нормативно-правовому акті. Навіть загальні етапи для юридичних осіб приватного права доводиться «збирати» по різних законах та підзаконних нормативно-правових актах. Це є величезною проблемою як теоретичною, так і практичного характеру.

Вважаємо, що загальна процедура створення юридичних осіб має міститися в одному нормативно-правовому акті, бути уніфікованою для більшості юридичних осіб та визначати основну етапність в залежності від підстав створення та класифікаційних груп юридичних осіб. Ми не вважаємо за доцільне видання окремого нормативно-правового акту про створення юридичних осіб, але впевнені, що таку нормативно-правову задачу може виконати ЦК України.

Нагальною потребою є прийняття Адміністративно-процедурного кодексу, останній проект якого був поданий ще у 2012 році [238]. Це питання є актуальним для України, оскільки досі багато процедурних аспектів відносин органів влади з громадянами та юридичними особами або недостатньо врегульовані законодавством, або ж регулюються підзаконними нормативно-правовими актами. Крім того, більшість європейських країн мають кодифіковані акти, що детально регламентують процедури діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у частині їх взаємовідносин з юридичними та фізичними особами.

Слід зазначити, що у травні 2020 року до парламенту було внесено проект Закону про адміністративні процедури [239], в основу якого був покладений текст проекту Адміністративно-процедурного кодексу 2012 року. На наше переконання, з метою більш детальної і всеохоплюючої регламентації адміністративних процедур в сфері створення юридичних осіб, визначення всієї послідовності зазначених процедур більш доцільним є прийняття саме кодифікованого акту, в особливій частині якого передбачити процедури державної реєстрації, ліцензування та дозвільні процедури. Це дозволило б систематизувати та стандартизувати зазначені процедури і вирішити проблему розпорошення етапів одного процесу по різних нормативно-правових актах.

Також пропонуємо внести відповідні зміни до КУпАП і передбачити адміністративну відповідальність юридичних осіб, належним чином врегулювавши загальний інститут такої відповідальності. В сфері створення юридичних осіб значна частина правопорушень за характером передбачає дії самої юридичної особи, а не лише окремих службових осіб, що її представляють і, відповідно, виправданим є передбачення і застосування санкцій до юридичної особи.

Незважаючи на те, що на сьогоднішній день в Україні політика дерегулювання господарської діяльності є одним із пріоритетних напрямків державної політики та впроваджуються заходи, якими зменшується втручання держави у діяльність юридичних осіб, суб'єктів господарювання, адміністративне законодавство у сфері державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур містить ряд недоліків, що призводить до неефективного адміністративно-правового регулювання відносин в межах різних процедур створення.

Деякі аспекти процедури державної реєстрації також потребують уваги. Ч. 3 ст. 7 Закону про державну реєстрацію передбачаються вимоги до програмного забезпечення ЄДР, що впливає на забезпечення важливих технічних аспектів проведення реєстраційних дій та функціонування ЄДР. На

нашу думку, ряд цих вимог має бути окремо деталізовано, а саме:

- п. 9 передбачено «програмне забезпечення інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром та інформаційними системами державних органів, у тому числі автоматизований, безпосередній доступ державних реєстраторів до реєстрів, автоматизованих інформаційних систем, держателем (розпорядником, володільцем, адміністратором) яких є державні органи, у тому числі до тих, що містять персональні дані особи» [194].

Вважаємо за доцільне регламентувати особливості такої взаємодії. Оскільки йдеться про різні рівні якості доступу до мережі Інтернет, необхідно забезпечити гарантовані години підтримки взаємодії, інакше неможливо забезпечити виконання державними реєстраторами своїх функцій, якщо, наприклад, не буде технічної можливості доступу до ЄДР та інших державних реєстрів чи баз даних. Наслідком цього можуть бути порушення з боку державного реєстратора строків прийняття рішення щодо певних реєстраційних дій, в тому числі в сфері створення юридичних осіб;

- п. 10 передбачено «зберігання відомостей про юридичних осіб, інші організації та фізичних осіб - підприємців протягом 75 років з дати внесення запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи, іншої організації або припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця» [194].

Вважаємо, що зберігання має здійснюватися в певній базі даних, до якої в умовах поглиблення процесів цифрової трансформації повинні бути чіткі вимоги, наприклад, доцільним можна вважати застосування технологій блокчейн. Резервне копіювання також має бути регламентовано для унеможливлення втрати будь-якої інформації.

За результатами дослідження на тему «Практика і законодавчі проблеми у сфері реєстрації громадських об'єднань у 2018-2019 роках», проведеного у 2020 році, було виявлено ряд проблем в сфері державної реєстрації зазначених об'єднань, серед яких: відсутність державного реєстратора на робочому місці; недостатня кваліфікація окремих державних

реєстраторів; важкодоступність місця реєстрації для маломобільних громадян; неактуальні зразки документів та відсутність інструкції на сайті Міністерства юстиції; недостатньо зручний сервіс «Онлайн будинку юстиції»; неефективність інструментів оскарження рішень, дій та/або бездіяльності державного реєстратора; випадки отримання неправомірної вигоди державними реєстраторами; недосконалий механізм отримання статусу неприбутковості [139]. Серед них є проблеми організаційного, технічного, законодавчого характеру.

З метою підвищення рівня надання послуг в сфері державної реєстрації юридичних осіб вважаємо за необхідне посилити кваліфікаційні вимоги до державних реєстраторів, встановивши для них вимогу щодо наявності не лише вищої, а вищої юридичної освіти, виклавши ч. 1 ст. 5 Закону про державну реєстрацію у наступній редакції: «державним реєстратором може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, відповідає кваліфікаційним вимогам, визначеним Міністерством юстиції України, та перебуває у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації (крім нотаріусів), та нотаріус».

Проблемним питанням також може бути строк проведення державної реєстрації створення юридичних осіб, який на сьогоднішній день складає 24 години. На перший погляд це швидко і зручно для заявників, але з урахуванням того, що 12 годин – це неробочий час, залишається приблизно 12 годин для проведення всього масиву реєстраційних дій, що передбачено Законом про державну реєстрацію. А це включає в себе сканування документів, внесення до реєстру, перевірку документів на наявність підстав для зупинення розгляду заяви, аналіз наданих документів і це без врахування складності і об'ємів наданих документів та ін. А якщо в один день буде декілька реєстраційних дій, то в цій ситуації все рівно треба паралельно здійснювати всі ці дії, щоб вкластися у відведений законодавцем 24-годинний період закриття реєстраційних дій. Деякі фахівці вважають, що існування такого 24-годинного терміну створено зумисне, для можливості існування

масового шахрайства або ж навіть рейдерських схем у цій галузі [224]. Отже, варто ретельніше вивчити обґрунтованість такого стислого строку, відведеного на вчинення реєстраційних дій, реальні людські і технічні можливості виконання норми закону без порушення строків та без шкоди для якості та обґрунтованості прийнятих адміністративних рішень.

На правовідносини у сфері господарювання негативно впливають господарські правопорушення, які вчиняються правопорушниками від імені фіктивних суб'єктів господарювання. Серед таких правопорушень є і сам факт створення суб'єкта господарювання з ознаками фіктивності, за допомогою якого в подальшому вчиняються господарські правопорушення. Виходячи з європейських принципів регулювання господарської діяльності, вітчизняна нормативно-правова база, що регулює державну реєстрацію суб'єктів господарювання, інші нормативні акти комплексно потребують суттєвих змін і доповнень, переслідуючи, таким чином, одну мету – унормувати таку діяльність так, щоб не було місця господарським правопорушенням [77, с. 75].

Фіктивні суб'єкти господарювання створюються, як правило, для таких цілей: скоєння злочинів майнового характеру (насамперед, привласнень і шахрайств), злочинів у фінансово-кредитній та банківській сферах; легалізація (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом; проведення безтоварних операцій з легально працюючими суб'єктами господарювання, що дає можливість створити для них податковий кредит і таким чином зменшити розмір податкових зобов'язань з ПДВ, а також конвертація безготівкових коштів у готівку; уникнення перерахування до бюджету податку з доходів фізичних осіб, а також ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування шляхом реєстрації фізичними особами-підприємцями найманих працівників, до яких застосовується спрощена система оподаткування та звітності; ухилення від сплати податків великими підприємствами шляхом подрібнення їхнього бізнесу та інших цілей [77, с. 76].

На нашу думку, правовим захистом від подібних дій і явищ стало включення до КК України статті 205⁻¹ «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців», об'єктивною стороною якої є умисні дії: «внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи - підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості» [128].

В КК України ст. 205⁻¹ з'явилася із прийняттям Закону України від 10 жовтня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 10.10.2013 № 642-VII [187] та вважається «антирейдерською», і її важливе значення полягає в тому, що вона позначає відповідальність за зловживання на початковому етапі існування юридичної особи – на етапі її створення.

Що стосується сфери ліцензування як процедури створення юридичних осіб, тут відмічаються наступні проблеми.

Скорочення кількості ліцензованих видів діяльності в цілому відповідає сучасній політиці влади щодо дерегуляції в Україні та скорочення кількості послуг з боку органів влади, які слугують додатковими перепонами як бізнесу і для пересічних громадян. Новою редакцією Закону про ліцензування скасовано ліцензування 24 видів господарської діяльності, згодом додано 3 види. Безумовно, скорочення видів діяльності, що потребують отримання ліцензії, - це позитивний крок на шляху дерегуляції та покращення умов здійснення підприємницької діяльності та інвестиційного клімату, однак настільки часті зміни до їх переліку, звичайно, не є бажаними і свідчать про те, що включення або виключення тих чи інших видів діяльності відбувається безсистемно під впливом необґрунтованих швидкоплинних причин і факторів [30, с. 162].

Аналізуючи причини нестабільності у законодавчому визначенні видів

діяльності, що підлягають ліцензуванню, особливу увагу слід звернути на відсутність у Законі про ліцензування критеріїв, за якими окремі види господарської діяльності підлягають ліцензуванню.

Отже, включення у передбачений ст. 7 Закону про ліцензування перелік нових видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, а також виключення з цього переліку конкретного виду діяльності повинні здійснюватися на основі правових критеріїв, визначених у цьому Законі.

Н. О. Саніахметова акцентувала увагу на тому, що критерії віднесення того або іншого виду підприємницької діяльності до таких, що підлягають ліцензуванню, мають бути науково обґрунтованими і перш за все враховувати ступінь зачіпання цим видом діяльності суспільного інтересу (інтересів здоров'я і безпеки населення) та інтересів держави (державної безпеки) [250, с. 166].

Ліцензування буде повною мірою ефективним, якщо буде орієнтованим на забезпечення публічних і приватних інтересів та обмежуватиме приватний інтерес суб'єкта господарювання лише в тій мірі, яка необхідна для реалізації публічних інтересів. Отже, при виробленні, а особливо при законодавчому закріпленні юридичних підстав введення ліцензування, слід дотримуватися паритету, максимальної збалансованості публічних інтересів держави, суспільства та споживачів продукції та приватних інтересів суб'єкта господарювання.

На думку Є. Провоторової слід законодавчо закріпити віднесення виду господарської діяльності до такого, що підлягає ліцензуванню, в разі, якщо він відповідає одному з таких критеріїв: наявність державного (публічного) інтересу до зазначеного виду діяльності; небезпека нанесення шкоди правам, законним інтересам, моральності та здоров'ю громадян у результаті провадження діяльності; необхідність спеціальних знань для провадження господарської діяльності, де такі знання є основним засобом провадження зазначеного виду діяльності [173, с. 387; 30].

Слушною вважаємо пропозицію А. А. Баженової закріпити у Законі

про ліцензування [217] такі критерії визначення видів діяльності, що підлягають ліцензуванню: 1) провадження діяльності у сферах природних монополій та на суміжних ринках; 2) недостатність інших засобів державного регулювання цього виду господарської діяльності, якщо здійснення такої діяльності створює підвищений ризик заподіяння шкоди життю та здоров'ю, правам та свободам людей, навколишньому природному середовищу, безпеці держави [31, с. 141].

Також залишається проблемним питання щодо створення та функціонування ліцензійних реєстрів, що ведуть органи ліцензування, відповідно до Закону про ліцензування із змінами, внесеними Законом України від 02.10.2019 № 139-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку ліцензування господарської діяльності» [217]. Але наразі, функціонування ліцензійних реєстрів не забезпечено. На це звертає увагу ДРС у своєму Аналітичному звіті за 2020 рік [26].

Україна зробила важливі кроки щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб шляхом прийняття Плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату та Плану дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» («Doing Business»), затверджених розпорядженням КМ України від 04.12.2019 № 1413-р [204], якими було визначено і частково виконано цілу низку завдань на 2020 р., велика частина яких стосувалася процедур створення юридичних осіб.

На законодавчому рівні, зокрема, на рівні ЦК України важливо внести ясність в ряд питань, а саме: певним чином уніфікувати категорію «юридична особа»; визначити чіткі критерії поділу юридичних осіб публічного і приватного права, що враховують природу акту, що може бути підставою створення, та характер цілей (інтерес) – публічний чи приватний; коректно визначити види та організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: товариства та установи – це види юридичних осіб; законодавчо

регламентувати правовий статус та організаційно-правові форми установ та невідприємницьких товариств.

Якщо законодавча перспектива передбачає існування лише двох видів юридичних осіб (товариств та установ), то варто передбачити перехідні положення чи особливості перехідного статусу для юридичних осіб в організаційно-правовій формі державних і комунальних підприємств, інших пострадянських форм існування організацій зі статусом юридичної особи.

Також необхідно більш детально визначити поняття «юридична особа публічного права», окреслити її види та в цілому врегулювати правовий статус юридичних осіб публічного права в окремому законі, або ж в ЦК України, який регулює інститут юридичної особи в цілому і запровадив поділ на осіб приватного і публічного права.

Для позначення процесу виникнення юридичної особи слід вживати єдиний термін «створення» і з метою застосування єдиної законодавчої термінології, внести відповідні зміни до законодавчих актів.

З метою уніфікації законодавства вважаємо за необхідне в ГК України, Законі України «Про кооперацію» та в законодавстві в цілому застосовувати єдине поняття «засновницький договір», яке також використовується в ЦК України, Законі України «Про акціонерні товариства». В подальшому єдиним документом для всіх юридичних осіб приватного права повинен стати статут.

В ч. 1 ст. 57 ГК України слова «рішення про його утворення» виключити, оскільки таке рішення не може вважатися установчим документом.

Вважаємо, що загальна процедура створення юридичних осіб має міститися в одному нормативно-правовому акті, бути уніфікованою для більшості юридичних осіб та визначати основну етапність в залежності від підстав створення та класифікаційних груп юридичних осіб. Ми не вважаємо за доцільне видання окремого нормативно-правового акту про створення юридичних осіб, але впевнені, що таку нормативно-правову задачу може виконати ЦК України.

Нагальною потребою є прийняття Адміністративно-процедурного кодексу, а також визначення на законодавчому рівні (у КУпАП) адміністративної відповідальності юридичних осіб.

В Законі про державну реєстрацію: в ч. 3 ст. 7 – деталізувати особливості завдань програмного забезпечення ЄДР, що впливає на виконання державними реєстраторами своїх функцій; ч. 1 ст. 5 викласти у наступній редакції: «державним реєстратором може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, відповідає кваліфікаційним вимогам, визначеним Міністерством юстиції України, та перебуває у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації (крім нотаріусів), та нотаріус»

В Законі про ліцензування визначити критерії віднесення видів господарської діяльності до тих, що потребують одержання ліцензії.

Висновки до розділу 3

Юридичну відповідальність в сфері створення юридичних осіб можна визначити як передбачений законом юридичний обов'язок правопорушника зазнати позбавлення певних цінностей, що йому належали, в добровільному або примусовому (судовому, юрисдикційному) порядку за правопорушення в сфері створення юридичних осіб. Її види можна класифікувати за наступними ознаками: 1) за галузевим принципом: дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна; 2) в залежності від суб'єктів відповідальності: а) відповідальність юридичних осіб, їх власників (засновників, учасників, акціонерів), службових осіб юридичної особи; б) відповідальність органів публічної адміністрації, суб'єктів делегованих повноважень, їх посадових осіб; в) відповідальність інших осіб, залучених до процедур створення; 3) в залежності від процедури легітимації: а) відповідальність учасників процедури державної реєстрації створення юридичних осіб; б) відповідальність учасників процедури ліцензування; в)

відповідальність учасників дозвільних процедур.

В результаті аналізу іноземного та, зокрема, європейського досвіду адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб слід констатувати, що Україна успішно впроваджує високі стандарти надання адміністративних послуг в сфері легітимації, зокрема, державної реєстрації юридичних осіб із врахуванням найпрогресивнішого досвіду країн Європи і у відповідності до програм імплементації норм ЄС до національного законодавства.

Стосовно процедур державної реєстрації, корисним є досвід Іспанії – щодо необхідності реєстрації в податкових органах та відкриття рахунку в банку зі сплатою всього розміру статутного капіталу до проходження процедури державної реєстрації; та досвід Великої Британії – щодо зведення більшості публічних послуг на одному державному веб-порталі із розміщенням зрозумілих покрокових інструкцій щодо проходження різних процедур. В сфері ліцензування відзначимо досвід Німеччини та США. Так, німецьке законодавство, на відміну від українського, містить конкретні критерії віднесення тих чи інших видів діяльності до таких, що потребують одержання ліцензії. А досвід США щодо ліцензування професійної діяльності з акцентом на особистих якостях та компетентності представників певної професії, а також можливість застосування професійного саморегулювання можуть бути враховані та значно збагатять підходи в сфері адміністративно-правового регулювання процедур ліцензування господарської діяльності нашої держави.

В результаті дослідження виявлено ряд проблем та запропоновано шляхи їх вирішення: 1) необхідність прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України; 2) визначення на законодавчому рівні (в КУпАП) адміністративної відповідальності юридичних осіб; 3) на рівні Цивільного кодексу України: визначити чіткі критерії поділу юридичних осіб на осіб приватного і публічного права; врегулювати правовий статус юридичних осіб публічного права; регламентувати правовий статус установ

та непідприємницьких товариств; 4) в ч. 1 ст. 57 Господарського кодексу України слова «рішення про його утворення» виключити; 5) на рівні законодавства в цілому: для позначення процесу виникнення юридичної особи слід вживати єдиний термін «створення», виключивши «заснування»; ввести єдиний термін «засновницький договір», виключивши «установчий договір»; закріпити статут в якості єдиного установчого документа юридичних осіб приватного права; 6) на рівні Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»: в ч. 3 ст. 7 - деталізувати особливості завдань програмного забезпечення Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; у ч. 1 ст. 5 - підвищити кваліфікаційні вимоги до державних реєстраторів; 7) у Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначити критерії віднесення видів господарської діяльності до тих, що потребують одержання ліцензії.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України і практики його реалізації, здобутків правової науки та наукових праць у різних галузях права, запропоновано наукове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні теоретичних засад адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб і відповідно до якого сформульовано ряд висновків та пропозицій.

1. Визначено, що юридична особа – це організація, створена у передбаченій законом організаційно-правовій формі та у встановленому законом порядку, що має відокремлене майно, може від свого імені вступати у правовідносини, бути позивачем і відповідачем у суді. До ознак, спільних для всіх видів юридичних осіб, віднесено: 1) організаційну єдність; 2) існування у передбаченій законом організаційно-правовій формі; 3) створення у встановленому законом порядку; 4) наявність відокремленого майна; 5) вступ у правовідносини від свого імені. Юридичних осіб поділено на такі види: 1) підприємницькі (комерційні) юридичні особи; 2) непідприємницькі (некомерційні) юридичні особи; 3) органи публічної влади.

2. Стверджується, що створення юридичних осіб є предметом адміністративно-правового регулювання з огляду на те, що всі юридичні особи незалежно від їх правових характеристик проходять визначені законом державні процедури визнання їх як учасників обороту, що передбачають участь у цьому процесі суб'єктів владних повноважень. Створенням юридичної особи є процес її заснування, що полягає у виконанні певних дій та проходженні законодавчо визначених процедур, результатом яких стає виникнення юридичної особи, а також набуття нею права здійснювати свою діяльність. Виділено такі стадії створення юридичних осіб: 1) ініціативна; 2) організаційна; 3) легітимаційна.

Аргументовано, що адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб – це заснована на адміністративно-правових нормах діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації в сфері регулювання створення юридичних осіб шляхом застосування адміністративно-правових засобів, методів і у визначених законодавством формах.

3. Здійснено періодизацію розвитку законодавства про створення юридичних осіб із виділенням таких періодів: 1) дорадянський (імперський); 2) радянський; 3) законодавство незалежної України. Систему нормативно-правових актів, що регулюють створення юридичних осіб, поділено на окремі види за такими критеріями: 1) залежно від охоплення процесу створення; 2) залежно від процедур створення.

4. З'ясовано, що механізм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб – це сукупність адміністративно-правових засобів, що застосовуються органами публічної адміністрації та суб'єктами делегованих повноважень з метою упорядкування суспільних відносин у процесі створення юридичних осіб і спрямовані на забезпечення прав та законних інтересів юридичних осіб, їх засновників та учасників під час створення.

До складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб віднесено: адміністративно-правові норми; адміністративно-правові відносини у сфері створення юридичних осіб; акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків учасників процесу створення; форми та методи адміністративно-правового регулювання; процедуру легітимації юридичних осіб.

5. Суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері створення юридичних осіб поділено на: 1) фізичні особи: а) із загальним статусом; б) зі спеціальним статусом у сфері створення юридичних осіб; 2) юридичні особи, не наділені владними повноваженнями; 3) суб'єкти публічної адміністрації.

Зазначено, що суб'єкти адміністративно-правового регулювання в

сфері створення юридичних осіб – це суб'єкти публічної адміністрації, діяльність яких спрямована на реалізацію регулюючого впливу на суспільні відносини у сфері створення юридичних осіб. Серед суб'єктів публічної адміністрації в сфері створення юридичних осіб виділено: 1) органи публічної адміністрації; 2) суб'єкти делегованих повноважень. Систему органів публічної адміністрації в сфері створення юридичних осіб класифіковано за такими критеріями: 1) за територіальною ознакою; 2) за змістом компетенції у сфері створення юридичних осіб; 3) залежно від процедур створення.

6. Доведено, що формами адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб є зовнішнє вираження адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації у межах визначеної законом компетенції з метою належного забезпечення процесу створення юридичних осіб. До форм адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб віднесено: 1) видання підзаконних нормативно-правових актів; 2) видання індивідуальних адміністративних актів у сфері створення юридичних осіб; 3) укладення адміністративних договорів; 4) процедури легітимації юридичних осіб (державна реєстрація, ліцензування, дозвільні процедури).

З'ясовано, що методами адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб слід вважати способи та прийоми здійснення суб'єктами публічної адміністрації адміністративно-правового регулюючого впливу в сфері створення юридичних осіб у межах закріпленої за ними компетенції та у відповідних формах. Методи адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб класифіковано на такі групи: 1) залежно від ступеню використання владних повноважень у сфері створення юридичних осіб; 2) залежно від характеру регулюючого впливу.

7. Визначено, що процедура легітимації юридичних осіб – це певний порядок дій адміністративно-правового характеру, визначених законом і направлених на узаконення юридичних осіб та їх діяльності, і включає процедуру державної реєстрації створення юридичних осіб, а також

ліцензування та дозвільні процедури у визначених законом випадках. Процедура легітимації юридичних осіб є адміністративно-правовою за характером, як і окремі процедури, з яких вона складається, а отже, становить публічно-правову частину процесу створення юридичних осіб і є предметом адміністративно-правового регулювання.

Процедура державної реєстрації створення юридичних осіб виконує такі функції: легітимаційну, контрольню-облікову, інформаційну та охоронну. Стадіями процедури державної реєстрації створення юридичних осіб визначено такі: 1) подання документів для державної реєстрації; 2) перевірка документів, поданих для проведення державної реєстрації; 3) прийняття рішення про державну реєстрацію (про відмову в реєстрації або зупинення розгляду документів, поданих для державної реєстрації); 4) оскарження прийнятого рішення. Процедуру ліцензування і дозвільні процедури слід розмежовувати, оскільки вони не завжди мають місце одночасно щодо одного суб'єкта. Зазначені процедури можуть проходити лише юридичні особи-суб'єкти господарювання і лише у випадках, прямо передбачених законом.

8. Запропоновано під юридичною відповідальністю в сфері створення юридичних осіб розуміти передбачений законом юридичний обов'язок правопорушника зазнати певних втрат особистого, організаційного чи майнового характеру в добровільному або примусовому порядку за правопорушення в сфері створення юридичних осіб. Види юридичної відповідальності в сфері створення юридичних осіб класифіковано: 1) за галузевим принципом; 2) залежно від суб'єктів відповідальності в сфері створення юридичних осіб; 3) залежно від процедури легітимації.

9. Важливим для подальшого розвитку адміністративно-правового регулювання в сфері створення юридичних осіб є прогресивний досвід зарубіжних країн щодо вдосконалення процедур державної реєстрації, ліцензування, дозвільних процедур. З цією метою було проаналізовано досвід Німеччини, США, Великої Британії, Іспанії, а також Польщі, Латвії, Данії та

інших країн. Встановлено, що в сфері державної реєстрації корисним для України є досвід Іспанії та Великої Британії, у сфері ліцензування – Німеччини і США.

10. У результаті дослідження виявлено ряд проблем і запропоновано шляхи їх вирішення: 1) необхідність прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України; 2) визначення на законодавчому рівні (у КУпАП) адміністративної відповідальності юридичних осіб; 3) врегулювання правового статусу юридичних осіб публічного права; 4) на рівні Цивільного кодексу України: визначити загальну процедуру створення юридичних осіб; встановити чіткі критерії поділу юридичних осіб на осіб приватного і публічного права; 5) у ч. 1 ст. 57 Господарського кодексу України слова «рішення про його утворення» виключити; 6) на рівні законодавства в цілому: для позначення процесу виникнення юридичної особи слід вживати єдиний термін «створення», виключивши «заснування»; ввести єдиний термін «засновницький договір», виключивши «установчий договір»; закріпити статут як єдиний установчий документ юридичних осіб приватного права; 7) на рівні Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань»: у ч. 3 ст. 7 – деталізувати особливості завдань програмного забезпечення Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань; ч. 1 ст. 5 викласти у наступній редакції: «державним реєстратором може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, відповідає кваліфікаційним вимогам, визначеним Міністерством юстиції України, та перебуває у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації (крім нотаріусів), та нотаріус»; 8) у Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» - визначити критерії віднесення видів господарської діяльності до тих, що потребують одержання ліцензії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапов А. Б. Административное право. М.: Издательство Юрайт, 2009. 813 с.
2. Агапова М. А. Институт лицензирования в административном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Моск. ун-т МВД России. М., 2006. 24 с.
3. Административное право России: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / под ред. П.И. Кононова, В.Я. Кикотя, И.Ш. Килясханова. М., 2009. 687 с.
4. Административное право Украины: Учебник / Под общ. ред. С. В. Кивалова. Одесса: Юрид. литература, 2003. 920 с.
5. Административное право: Учебник / Под ред. Л. Л. Попова. М.: Юристъ, 2002. 697 с.
6. Административное право: Учебник / Под ред. Ю.М. Козлова, Л. Л. Попова. М.: Юристъ, 2001. 728 с.
7. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Авт.–упоряд. В. П. Тимошук. К.: Факт, 2009. 496 с.
8. Адміністративне право України : підручник. / за ред. Коломоець Т. О. Київ: Істина, 2008. 457 с.
9. Адміністративне право України : підручник : у 2-х т. / Галуцько В. В., Олефір В. І., Гридасов Ю. В. [та ін.]. Херсон: ХМД, 2013. Т. 1. Загальне адміністративне право. Академічний курс. 393 с.
10. Адміністративне право України в сучасних умовах: монографія / В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін.; за аг. ред. В.В. Галуцька. Херсон : ВАТ «Херсонська міська друкарня», 2010. 376 с.
11. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. К, 2007. 592 с.

12. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.

13. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

14. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 272 с

15. Адміністративне право України: підруч. / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

16. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем): навч. посіб. / О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, М.В. Плугатир, М.В. Співак. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 232 с.

17. Адміністративно правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина: навч. посіб. / Ієрусалімова І. О., Ієрусалімов І. О., Павлик П. М., Удовенко Ж. В. Київ: Знання, 2007. 223 с.

18. Аксенова Е. В. Реорганизация юридических лиц по законодательству Российской Федерации: проблемы теории и практики. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03. М, 2007. 162 с.

19. Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. / за ред. В.С. Щербини. К.: Юрінком Інтер, 2013. 528 с.

20. Албегов Р.З. Особенности создания юридических лиц и индивидуальных предпринимателей – субъектов малого и среднего предпринимательства. *Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К.Л. Хетагурова. Общественные науки.* 2012. № 3. С. 93-98.

21. Алексеев С. С. Общая теория права. В двух томах. Т. II. М. : Юрид. лит., 1982. 360 с.

22. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования. Москва: Статут, 1999. 710 с.

23. Алёхин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации: Учебник. М.: Изд-во ЗЕРЦАЛО, 1996. 680 с.

24. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2011. 216 с.

25. Аналітичний звіт Державної регуляторної служби України за 2019 рік. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/analitichnyj-zvit-drs-za-2019-rik/> (дата звернення 21.11.2020).

26. Аналітичний звіт Державної регуляторної служби України за 2020 рік. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/analitichnyj-zvit-drs-za-2020-rik/> (дата звернення 28.02.2021).

27. Апанасенко К. І. Про особливості дозвільних правовідносин у сфері господарської діяльності. *Економіка та право*. 2019. № 4 (55). С. 13-23.

28. Асосков А. В. Правовые формы участия юридических лиц в международном коммерческом обороте. М. : Статут, 2003. 219 с.

29. Багандов А. Б. Административно-правовой механизм лицензирования в Российской Федерации: автореф. дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.14 / ГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет». М., 2008. 48 с.

30. Баженова А. А. Адміністративно-правове регулювання ліцензування господарської діяльності. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Універ. держ. фіск. служби України., Терноп. нац. екон. ун-т, Тернопіль, 2017. 218 с.

31. Баженова А. А. Предмет ліцензування господарської діяльності // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. Випуск 8. С. 139-142.

32. Бахрах Д. Н. Административное право России: учебник. М.: Эксмо, 2011. 624 с.

33. Бахрах Д. Н. Форма государственного управления. *Советское государство и право*. 1983. № 4. С. 20–27.
34. Баштанник В. В., Шумляева І. Д. Адміністративне право: навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.
35. Бевз С. І. Адміністративно-правове регулювання державного управління у сфері господарської діяльності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. авіац. ун-т. Київ, 2020. 422 с.
36. Беленькова Д.В. История акционерного законодательства в России. *Северо-кавказский юридический вестник*. 2002. №3. С.146-156.
37. Беркутова О. С. Административно-процедурные производства в сфере исполнительной власти : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14. М., 2005. 205 с.
38. Бобровник С. В., Оніщенко Н. М. Соціальна та юридична ефективність законодавства. *Законодавство: проблеми ефективності*. К.: Наукова думка, 1995. С. 13-26.
39. Богданов Е. В. Правовое положение органа юридического лица. *Журнал российского права*. 2001. № 3. С. 108-113.
40. Борисова В. І. Інститут юридичної особи у праві України. *Право України*. 2010. № 12. С. 25-31.
41. Борисова В. Теорії сутності юридичної особи: історія і сучасність. *Вісник Академії правових наук*. 2001. № 4/27. С. 117—130. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4616> (дата звернення: 26.11.2020).
42. Братусь С. Н. Юридические лица в советском гражданском праве: (понятие, виды, государственные юридические лица). М., 1947. 364 с.
43. Валькова Є. В. Форми адміністративно-правового регулювання у сфері охорони права інтелектуальної власності. *Право і безпека*. 2012. №5 (47). С. 61-64.
44. Ведерніков Ю. А., Грекул В. С. Теорія держави і права: навч. посіб. К., 2005. 224 с.
45. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права: навч.

посіб. Київ: Знання, 2008. 333 с. URL: https://pidru4niki.com/15660212/pravo/ponyattya_osnovni_elementi_mehanizmu_pravovogo_regulyuvannya#65 (дата звернення 12.11.2020).

46. Веленто И. И. Отражение прав собственника и его представителя в теориях юридических лиц. *Вестник Гродненского государственного университета им. Я. Купала*. 2004. № 3 (27). С. 128-136.

47. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность. М.-Л.: Изд-во Акад. наук СССР, 1948. 839 с.

48. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Львів. націон. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2006. 19 с.

49. Вінник О. М., Щербина В. С. Акціонерне право: навчальний посібник / За ред. В. С. Щербини. К.: Атіка, 2000. 544 с.

50. Власюк А. В. Зарубіжний досвід використання дозвільних процедур у сфері підприємницької діяльності. *Право і суспільство*. 2014. №2. С. 76-80.

51. Галаган И. А. Административная ответственность в СССР. Воронеж: ВГУ, 1970. 267 с.

52. Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163-177.

53. Галіцина Н. В. Адміністративно-правові засади процедури створення та функціонування товариств з обмеженою відповідальністю в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. / Класич. Приват. Ун-т. Запоріжжя, 2010. 20 с.

54. Галуцько В. В. Правознавство : навчальний посібник : в 6 частинах. К: Університет «Україна», 2013. Ч. 2. 222 с.

55. Гарагонич О. В. Загальні й особливі умови легітимації акціонерних товариств. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 7. С. 70-74.

56. Гладун З. С. Адміністративне право України: навч. посіб. довід. для підгот. до іспиту. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. 172 с.

57. Гнидюк Н. Визначення поняття публічної адміністрації в acquis

communautaire. *Законодавство України: науково-практичні коментарі*. 2006. № 10. С. 74–77.

58. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф., Золотарьова Н. І. *Адміністративне право України: основні поняття. Навчальний посібник*. / За заг. ред. І. П. Голосніченка. К.: ГАН, 2005. 232 с.

59. Гончарук С. Т. *Адміністративне право України : навчальний посібник*. Київ, 2000. 240 с.

60. Гончарук С. Т. *Основи адміністративного права: навч. посіб.* К.: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2004. 200 с.

61. Горлов В. А. *Правовое положение обществ с ограниченной ответственностью: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04*. Екатеринбург, 1998. 172 с.

62. *Господарське право України: Навчальний посібник* / За заг. ред. Н. О. Саніахметової. Х.: «Одіссей», 2005. 608 с.

63. *Господарське право: підручник: у 2 ч. Ч. 1.* / За ред. В. Ф. Опришка та Н. С. Хатнюк. К.: КНЕУ, 2011. 507 с.

64. *Господарський кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 22.01.2021).

65. *Гражданское и торговое право капиталистических государств: учебник*. / отв ред. Е. А. Васильев. М., 1993. 560 с.

66. *Гражданское право Украины: Учебник для вузов системы МВД Украины: В 2-х частях. Часть 1* / А. А. Пушкин, В. К. Самойленко, Р. Б. Шишка и др.; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. Х. : Ун-т внутр. дел; «Основа», 1996. 440 с.

67. Гурковський М. До питання класифікації державної реєстраційної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/03_2011/11gmpdrd.pdf (дата звернення 21.11.2020).

68. Давыдова Г. Н. *Юридическая процедура в гражданском праве*.

Общая характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2004. 27 с.

69. Дашковська О. О. Юридична особа як суб'єкт правовідносин: загальнотеоретичний підхід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 21-24.

70. Деревянко Б. В., Туркот О. А. Захист прав суб'єктів господарювання: навчальний посібник / за ред. Б. В. Деревянка; 2-е вид., переробл. і доповн.; МВС України, Донецький юридичний інститут. Львів : Ліга-Прес, 2019. 150 с.

71. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2019 № 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/367-2019-%D0%BF> (дата звернення: 09.01.2021).

72. Деякі питання Державної регуляторної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 № 724. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/724-2014-%D0%BF> (дата звернення: 13.01.2021).

73. Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики: монографія. Харків: Діса плюс, 2015. 685 с.

74. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС : Директива; Європейський Союз від 30.05.2018 № 2018/843. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_010-18 (дата звернення: 29.12.2020).

75. Довідник підприємств, установ (закладів) та організацій Міністерства юстиції України та підпорядкованих організацій. Відомості із сайту Мін'юсту. 2016. URL: <http://old.minjust.gov.ua/section/559> (дата звернення: 15.11.2020)

76. Долинская В. В. Акционерное право: основные положения и тенденции: монография. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 736 с.

77. Дудник Л. М. Протидія фіктивному господарюванню на стадії

державної реєстрації. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. №4 (81). С. 75-82.

78. Дудоров О. О., Титаренко С. С. Проблеми кримінально-правової оцінки реєстраційних зловживань. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації* : матеріали міжнар. наук..практ. круглого столу (Харків, 15 трав. 2020 р.). Харків : Право, 2020. С. 129-146.

79. Ейдельберг М. М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин з приводу володіння земельною ділянкою. *Форум права*. 2010. № 2. С. 145–150. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10emmpzd.pdf> (дата звернення 21.11.2020).

80. Жидченко К. П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 67-72.

81. Жилинский С. Э. Правовая основа предпринимательской деятельности: (Предпринимательское право): Курс лекций. М.: НОРМА: ИНФРА, 1998. 661 с.

82. Жуков М. С. Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №2. С. 215-218.

83. Завірюха Г. С. Дозвільні процедури у сфері підприємницької діяльності (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. наук.-дослід. ін-т МВС України; Запорізьк. нац. ун-т. Київ, 2011. 23 с.

84. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

85. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.

86. Загальне адміністративне право : підручник / Гриценко І. С.,

Мельник Р. С., Пухтецька А. А. та інші; за заг. ред. І. С. Гриценка. К. : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

87. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Правове регулювання та правовий вплив: взаємозумовленість та відмінність. *Законодавство України. Проблеми та перспективи розвитку*. К., 2005. С. 6-10.

88. Залесский В В. Комментарий к Федеральному Закону "О государственной регистрации юридических лиц и индивидуальных предпринимателей". М., 2003.

89. Зарубіжний досвід державного управління: доцільність і можливості застосування в Україні : наук. розробка / авт. кол. : І. А. Грицяк, Л. А. Шереметьєва, К. К. Баранцева та ін. К. : НАДУ, 2012. 56 с.

90. Захаров В. А. Создание юридических лиц: правовые вопросы. М.: Норма, 2002. 208 с.

91. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Прикарпат. Націон. ун-т імені Василя Стефаника; Наук.-дослід. ін-т прив. права і підприємн. імені академіка Ф. Г. Бурчака. К, 2017. 38 с.

92. Зима О. Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 17 с.

93. Зубар В. М. Участь юридичних осіб публічного права у цивільних правовідносинах. *Молодий вчений*. 2016. № 11 (38). С. 304-307.

94. Ионова Ж. А. Правовые проблемы легитимации предпринимательства. *Государство и право*. 1997. № 5. С. 46-50.

95. Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. К., 2008. 18 с.

96. Ільницька Н. Проблеми класифікації юридичних осіб за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №9. С. 5-10.

97. Ільницька Н. Ф. До проблем класифікації юридичних осіб за національним законодавством. *Римське право і сучасність (Шерешевські читання)*: матеріали міжнар. наук. конфер. (м. Одеса, 4 грудня 2010 р.). Одеса: Фенікс, 2010. С. 229-233.

98. Ільницька Н. Ф. Співвідношення понять «державне управління», «державне регулювання», «публічне адміністрування»: сучасні тенденції. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: матер. міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 28 лют. 2018 року). К., 2018. С. 52-55.

99. Ільницька Н. Ф. Сутність державного регулювання діяльності юридичних осіб приватного права. *Юридична Україна*. 2012. № 10. С. 18-25.

100. Кагановська Т. Є. Організаційно-правові форми адміністративної првосуб'єктності юридичних осіб публічного права. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2015. Вип. 20. С. 7-12.

101. Кашперський О. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів ліцензування господарської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Київ. міжнар. ун-т. Х., 2011. 193 с.

102. Квасніцька О. О. Інститут державної реєстрації суб'єктів підприємництва. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1-2 (13-14). С. 146-150.

103. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підручник. К.: Кондор, 2006. 477 с.

104. Кібенко О. Система реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: додаткові функції. Досвід України та Великобританії. *Юридичний журнал*. 2003. № 10. С. 84-89.

105. Класифікатор організаційно-правих форм господарювання, затверджений Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт) від 28.05.2004 № 97. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk002_2016.htm (дата звернення: 02.01.2021).

106. Князька Л. А. Адміністративно правове регулювання в галузі соціального захисту населення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. К., 2010. 22 с.
107. Коваль Л. В. Адміністративне право: курс лекцій для студ. юрид. вузів та фак-тів. 3-тє вид. К.: Вентурі, 1998. 208 с.
108. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 02.01.2021).
109. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення: 03.02.2021).
110. Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации: учебник. М.: Зерцало-М, 2010. 608 с.
111. Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица. Очерк истории и теории. М., 2003. 318 с.
112. Коломоець Т. О. Адміністративне право України: підручник. К.: Істина, 2012. 528 с.
113. Коломоець Т. О. Адміністративне право: акад. курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
114. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
115. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
116. Комментарий к Гражданскому кодексу Украины. Том 2 / Под ред. А. Довгерта, Н. Кузнецовой, А. Подопригоры и др. Х.: ООО «Одиссей», 2005. 1040 с.
117. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Договір від 07.02.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06 (дата звернення: 02.01.2021).

118. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.01.2021)
119. Корнієць А. В. Зарубіжний досвід функціонування адміністративно-правових режимів обігу зброї та вибухових речовин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 2. С. 88-93.
120. Котяш Л. П. Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації юридичних осіб в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07 / Наук.-дослід. інститут публ. права. К., 2017. 217 с.
121. Кочин В. В. Теоретичні проблеми системи непідприємницьких товариств як юридичних осіб приватного права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип.1. С. 119-122.
122. Кочин В. Правова сутність юридичної особи. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 43-48.
123. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. К.: Істина, 2005. 720 с.
124. Кравчук В. М. Соціально-правова природа юридичної особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Львів. націон. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2000. 21 с.
125. Красавчиков О. А. Сущность юридического лица. *Советское государство и право*. 1976. № 1. С. 51-55.
126. Крегул Ю. І., Банк Р. О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно- правовий аспект : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.
127. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.
128. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 03.02.2021).
129. Кузнецова В. Лицензирование хозяйственной деятельности в Германии. *Закон*. 1994. № 6. С. 146-150.

130. Кузнєцова Н. С. Поняття й класифікація юридичних осіб в цивільному праві України: теорія і практика. *Сучасні проблеми приватного права* : зб. наук. праць, присвячених 80-й річниці з Дня народження Ярослави Миколаївни Шевченко / відп. ред. Н. С. Кузнєцова, Р. О. Стефанчук. Київ, Кам'янець Подільський, 2012. 464 с.
131. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу : монографія. К. : Атіка, 2005. 352 с.
132. Кузьменко О. В., Чорна В. Г. Публічне адміністрування позашкільної освіти України: монографія. Харків: Ніка-Нова, 2011. 233 с.
133. Куракін О. М. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2016. 40 с.
134. Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко [та ін.] / за ред. В. В. Коваленка. К.: Юрінком Інтер, 2012. 808 с. URL: https://pidruchniki.com/1896080148173/pravo/kurs_administrativnogo_prava_ukrayini (дата звернення: 23.10.2020).
135. Курс римського частного права. Учебник: перевод с итальянского / Санфилиппо Ч.; под ред.: Дождев Д. В. М., 2000. 400 с.
136. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2004. 475 с.
137. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 328с.
138. Лазарев И. М. Административные процедуры в сфере взаимоотношений граждан и их организаций с органами исполнительной власти в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14. М., 2002. 199 с.
139. Лапін О. Практика і законодавчі проблеми у сфері реєстрації

громадських об'єднань у 2018-2019 роках. 11.12.2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/problemu-u-sferi-reiestratsii-ho-u-2018-2019-rokakh/> (дата звернення: 23.12.2020).

140. Лаптев В. В. Современные проблемы предпринимательского (хозяйственного) права. Предпринимательское (хозяйственное) право. Избранные труды. Екатеринбург, 2008. 536 с.

141. Лахижа М. І. Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. 289 с.

142. Личенко І. О. Адміністративно деліктні аспекти захисту права власності: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 216 с. URL: http://info.library.com/book/31_Administrativno_deliktni_aspekti_zahisty_prava_vlasnosti.html (дата звернення: 23.12.2020).

143. Літошенко О. С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київський націон. екон. ун-т. Київ, 2005. 16 с.

144. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2007. 39 с.

145. Лютіков П. С. Юридичні особи як суб'єкти адміністративного права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Відкр. міжнар. ун-т розв. людини «Україна». Київ, 2013. 28 с.

146. Лютіков П. С. Юридичні особи-суб'єкти адміністративного права: оновлені підходи до класифікації. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2011. № 1. С. 138-142.

147. Лютіков П. С. Юридичні особи як суб'єкти адміністративного права. дис....д.ю.н. 12.00.07. Запоріжжя, 2013. 427 с.

148. Майданик Р. Юридичні особи публічного права в Україні: поняття, моделі регулювання. *Юридична Україна*. 2010. №3. с. 11.

149. Малько А. В. Теория государства и права в вопросах и ответах. Москва : Юристъ, 1998.
150. Матросова Є. Правове регулювання системи державної реєстрації: компаративний аналіз права України та Іспанії. *Національний юридический журнал*. 2018. №6. С. 32-35. URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/6/part_1/7.pdf (дата звернення: 9.11.2020).
151. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. К., 2004. 208 с.
152. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник. К.: Ваіте, 2014. 376 с.
153. Минюк О. Ю. Адміністративно правове регулювання біржової діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 20 с.
154. Мисник Н. Н. Понятие и признаки юридического лица. Правосубъектность юридических лиц. Ростов-на-Дону, 2002. 17 с.
155. Мосьондз С. О. Адміністративне право України у визначеннях та схемах: навч. посібник. Київ: Прецедент, 2006. 176 с.
156. Мосьондз С. О. Адміністративне право України. К.: Атіка, 2008. 272 с.
157. Нашинець-Наумова А. Ю. Методи адміністративно-правового регулювання діяльності корпорацій в Україні. *Юридичний вісник*. 2012. №2(23). С. 56-59.
158. Нечипоренко В. Суспільство потребує легітимності соціальних дій та інституцій, щоб інституціональний порядок мав сенс для всіх. *Філософська думка*. 2009. № 5. С. 62-74.
159. Нікітін В. В. Адміністративно-правовий статус державних (публічних) реєстраторів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 207 с.
160. Нікітін В. Поняття адміністративно-правового забезпечення

державної реєстрації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 125-129.

161. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах / Под ред. проф. М.Н. Марченко. М. : Изд-во «Зерцало», 1998. Т. 2. Теория права. 1998. 656 с.

162. Омельченко А. В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні: монографія. К.: КНЕУ, 2011. 309 с.

163. Опольська Н. М. Механізм забезпечення прав і свобод дитини. *Держава і право*. 2007. № 35. С. 94-100.

164. Орехов С. М. Адміністративно-правове регулювання в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. К., 2011. 20 с.

165. Основи бізнесу: навчальний посібник / Добрава Н.В., Осипова М.М. Одеса: Бондаренко М. О., 2018. 305 с.

166. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про оренду: Закон від 23.11.1989 № 810-І. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0810400-89> (дата звернення: 03.01.2021).

167. Остапенко О. І., Остапенко Л. О. Адміністративно правове забезпечення захисту права власності в Україні: навч. посіб. Львів, 2007. 149 с.

168. Паращевіна О. А. Співвідношення понять «юридична особа» та «колективний суб'єкт права» в контексті обґрунтування категорії «складовий колективний суб'єкт права». *Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / кер. авт. кол. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л. І. Кормич. О. : Фенікс, 2011. Вип. 43.*

169. Пастух І. Критерії ліцензування підприємницької діяльності. *Право України*. 2000. № 5. С. 33-34.

170. Патерило І. В. Інструменти діяльності публічної адміністрації: сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія : Право. 2014. Вип. 27 (2). С. 174–178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_27%282%29__45 (дата звернення: 20.09.2020).

171. Печений О. П. До питання про місце юридичних осіб публічного права в системі юридичних осіб. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Випуск 30. С. 62-29.

172. Піддубна В. Ф. Класифікація юридичних осіб за критерієм способу утворення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Випуск 53. Том 1. С. 136-138.

173. Піцикевич В. Критерії впровадження ліцензування. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 385-390.

174. Покровский И. А. История Римского права. СПб., 1915.

175. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. М.: Статут, 2001. 354 с.

176. Поленак-Акимовская М., Пухан И. Римское право / Под ред. Тимсинова В. А. М, 1999.

177. Постановление ЦИК СССР, СНК СССР от 17 августа 1927 г. «Об утверждении Положения об акционерных обществах» (утратило силу) // СЗ СССР. 1927. № 49. Ст. 499.

178. Постановление ЦИК СССР, СНК СССР от 31 августа 1927 г. "Об утверждении Положения о торговой регистрации" // Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства СССР. 1927. №57. Ст. 578-579.

179. Потапов К. А. Административно-правовое регулирование предпринимательской деятельности юридических лиц: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Московск. госуд. юрид. акад. М., 2002. 202 с.

180. Прилуцький Р. Б. Основні теорії юридичної особи та їх вплив на розвиток організаційних форм суб'єктів господарювання. *Юридична наука*. 2013. № 3. С. 35-49.

181. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 №

5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5203-17> (дата звернення: 09.01.2021).

182. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/514-17> (дата звернення: 29.12.2020).

183. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3659-12> (дата звернення: 14.01.2021).

184. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14> (дата звернення: 13.01.2021).

185. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5073-17> (дата звернення: 05.02.2021).

186. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/638-15> (дата звернення: 03.02.2021).

187. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців : Закон України від 10.10.2013 № 642-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/642-18> (дата звернення: 24.01.2021).

188. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23.05.2013 № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/314-18> (дата звернення: 12.01.2021)..

189. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України : Наказ Міністерства юстиції України від 13.01.2020 № 109/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0054-20> (дата звернення: 06.01.2021).

190. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України : Наказ Міністерства юстиції України від

20.03.2020 № 1162/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0295-20> (дата звернення: 06.01.2021).

191. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві : Закон України від 16.01.2020 № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/466-20> (дата звернення: 07.02.2021).

192. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1576-12> (дата звернення: 03.01.2021).

193. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4572-17> (дата звернення: 05.02.2021).

194. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/755-15> (дата звернення: 18.01.2021).

195. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2806-15> (дата звернення: 13.01.2021).

196. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3262-15> (дата звернення: 03.01.2021).

197. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20> (дата звернення: 02.01.2021).

198. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1160-15> (дата звернення: 03.01.2021).

199. Про затвердження Вимог до написання найменування юридичної

особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки : Наказ Міністерства юстиції України від 05.03.2012 № 368/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0367-12> (дата звернення: 17.01.2021).

200. Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. N 59 та скасування нормативних документів. (Класифікація форм власності ДК 001:2004). (Класифікація організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004) : Наказ від 28.05.2004 № 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0097609-04> (дата звернення: 03.02.2021).

201. Про затвердження переліку вибухових матеріалів промислового призначення, виробництво яких підлягає ліцензуванню : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2015 № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1137-2015-%D0%BF> (дата звернення: 14.01.2021).

202. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/609-2015-%D0%BF> (дата звернення: 13.01.2021).

203. Про затвердження переліку особливо небезпечних хімічних речовин, виробництво яких підлягає ліцензуванню : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 № 1287. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1287-98-%D0%BF> (дата звернення: 14.01.2021).

204. Про затвердження Плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату, плану дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку “Ведення бізнесу” (“Doing Business”) та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 1413-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1413-2019-%D1%80> (дата звернення: 30.12.2021).

205. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/228-2014-%D0%BF> (дата звернення: 21.12.2020).

206. Про затвердження Порядку здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією або ліквідацією міністерств, інших центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.10.2011 № 1074. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1074-2011-%D0%BF> (дата звернення: 03.01.2021).

207. Про затвердження Порядку проведення спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування планових та позапланових перевірок додержання органами ліцензування вимог законодавства у сфері ліцензування : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/182-2016-%D0%BF> (дата звернення: 14.01.2021).

208. Про затвердження Порядку розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1128-2015-%D0%BF> (дата звернення: 06.01.2021).

209. Про затвердження Порядку формування і ведення ліцензійного реєстру : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 № 755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/755-2020-%D0%BF> (дата звернення: 14.01.2021).

210. Про затвердження Порядку функціонування порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи : Наказ Міністерства юстиції України від 23.03.2016 № 784/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0427-16> (дата звернення: 04.01.2021).

211. Про затвердження форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2016 № 3268/5. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/z1500-16> (дата звернення: 03.02.2021).

212. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2210-14> (дата звернення: 13.01.2021).

213. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/810/98> (дата звернення: 15.09.2020).

214. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-18> (дата звернення: 03.01.2021).

215. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1087-15> (дата звернення: 29.12.2020).

216. Про кооперацію в СРСР : Закон від 26.05.1988 № 8998-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v8998400-88> (дата звернення: 03.01.2021).

217. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/222-19> (дата звернення: 13.01.2021).

218. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.02.2021).

219. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/586-14> (дата звернення: 03.01.2021).

220. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14> (дата звернення: 14.01.2021).

221. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23.11.2011 № 1063/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1063/2011> (дата звернення: 14.01.2021).

222. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08.11.2019 № 837/2019. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/837/2019> (дата звернення: 07.02.2021).

223. Про оновлення форм заяв у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 19.05.2020 № 1716/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0454-20> (дата звернення: 01.12.2020).

224. Про основні проблеми в сфері держреєстрації: огляд від партнера. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/pro-osnovni-problemi-v-sferi-derzreestracii-oglad-vid-partnera> (дата звернення: 03.10.2020).

225. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 № 698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/698-12> (дата звернення: 03.01.2021).

226. Про підприємства в СРСР : Закон від 04.06.1990 № 1529-I. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1529400-90> (дата звернення: 03.01.2021).

227. Про підприємства в Україні : Закон України від 27.03.1991 № 887-XII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/887-12> (дата звернення: 03.01.2021).

228. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2365-14> (дата звернення: 31.03.2021).

229. Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.1998 № 740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/740-98-%D0%BF> (дата звернення: 03.01.2021).

230. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/987-12> (дата звернення: 26.12.2020).

231. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21.07.2020 № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/819-20> (дата звернення: 29.12.2020).

232. Про споживчу кооперацію : Закон України від 10.04.1992 № 2265-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2265-12> (дата звернення:

29.12.2020).

233. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 31.12.2020).

234. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2275-19> (дата звернення: 29.12.2020).

235. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/185-16> (дата звернення: 31.12.2020).

236. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3166-17> (дата звернення: 21.01.2021).

237. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3480-15> (дата звернення: 05.02.2021).

238. Проект Адміністративно-процедурного кодексу від 3 грудня 2012 № 11472. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893 (дата звернення: 20.11.2020).

239. Проект Закону про адміністративну процедуру від 14.05.2020 № 3475. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834 (дата звернення: 20.11.2020).

240. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. Київ: Атіка. 2001. 176 с.

241. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2017/1001 від 14.06.2017 про торговельну марку Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_003-17 (дата звернення: 24.12.2020).

242. Реєстрація бізнесу в Іспанії. URL: <https://tcg.net.ua/uk/attorney-registrasia-bisnesa-spain-lawyer-law-firm> (дата звернення: 5.01.2021).

243. Рестрація підприємства в Іспанії. URL:

<https://www.openeuropeancompany.com/uk-ua> (дата звернення: 05.01.2021).

244. Римское частное право / Хутиыз М. Х.; Отв. ред.: Чибиряев С. А. М., 1995. 170 с.

245. Розгон О. Г. Адміністративно-правове регулювання малої приватизації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. 2019. 243 с.

246. Рой О. В. Правові акти суб'єктів владних повноважень як предмет публічно-правового спору: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України. Київ, 2019. 219 с.

247. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина. Академічний курс : підручник. Київ : Атіка, 2005. 560 с.

248. Российское гражданское право: Учебник. Т. 1. Общая часть / Отв. ред. Е. А. Суханов. М : Статут, 2011. 958 с.

249. Рябченко О. П. Державне управління економікою України (адміністративний аспект): дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07 / Університет внутрішніх справ МВС України. Харків, 2000. 466 с.

250. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право: навч. посібник, 2-е вид. К.: А.С.К., 2002. 704 с.

251. Свод законов Российской империи. Законы гражданские межевые. Ч.1. Т.Х. СПб, 1835. Ст. 2139 -2198.

252. Серова О. А. Классификация юридических лиц: монография. М.: «Юрист», 2009. 232 с.

253. Серьезнова О. А. Создание коммерческих организаций: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М, 2009. 24 с.

254. Сіверін В. І. Адміністративно-правові засади надання дозвільних послуг суб'єктами публічної адміністрації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 192 с.

255. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учебник. Х.: Консум, 2000. 704 с.

256. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос.

Харків: Консум, 2001. 656 с.

257. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. К., 1974. 776 с.

258. Смолин Г. В. Господарське право України. Загальна частина : навчальний посібник. Львів :Ліга-Прес, 2008. 372 с.

259. Солошкіна І. В. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності щодо підприємництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харків. націон. ун-т внутр. справ. Х., 2006. 195 с.

260. Спасибо-Фатєєва І. Деякі розсуди про юридичні особи та їхні організаційно-правові форми. *Право України*. 2007. № 2. С. 118-123.

261. Спасибо-Фатєєва І. Юридичні особи за Цивільним кодексом України. *Право України*. 2014. № 2. С. 70-79.

262. Створення власного бізнесу: навч. посібник / А. М. Колот, Г. О. Швиданенко та ін. К.: КНЕУ, 2017. 311 с.

263. Стеценко С. Г. Адміністративне право України. К.: Атіка, 2007. 624 с.

264. Суворов Н. С. Об юридических лицах по римскому праву. М.: Статут, 2000. 299 с.

265. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / С. О. Сліпченко, О. В. Синегубов, В. А. Кройтор та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.

266. Тарасов О. И. Юридические лица публичного права: административно-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. Санкт-Петербург, 2013. 27 с.

267. Теория государства и права / Под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. М.: НОРМА-ИНФРА, 1988. 570 с.

268. Теория государства и права: Учебник / Под. ред. В. К. Бабаева М.: Юрист, 2002. 259с.

269. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.

справ, 2016 ; Ліра ЛТД. 480 с.

270. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

271. Теорія держави і права: навч. посіб. / А.М. Колодій та ін.; за заг. ред. С. Л. Лисенкова. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

272. Теорія держави і права: навчальний посібник / За заг. ред. В. К. Шкарупи. Херсон: ХЮІ ХНУВС, 2007. 280 с.

273. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

274. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 1 (35). С. 50-54.

275. Терещук О. До питання розуміння делегування повноважень в адміністративно-правовій науці та судовій практиці. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 125-129.

276. Тимошук В. П. Адміністративні процедури за участю громадян. *Державне управління: проблеми адміністративної теорії та практики* / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Факт, 2003. С. 195-211.

277. Толстой Ю. К. К разработке теории юридического лица на современном этапе. *Проблемы современного гражданского права: сборник статей*. М., 2000. С. 108-109

278. Тониян В. В. Актуальные проблемы совершенствования законодательства о создании коммерческих организаций. *Юрист*. 2005. №8. С. 3-5.

279. Тониян В. В. Создание коммерческих организаций: понятие, принципы, признаки. *Юрист*. 2005. № 4. С. 29-32.

280. Трофимова Е. В. Правовые механизмы легитимации субъектов предпринимательства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Москов. госуд. юрид. ун-т имени О. Е. Кутафина. М., 2013. 31 с.

281. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права. СПб.: Изд-во «Лань», 1999. С. 175-177.
282. Удальцова Н. Г. К вопросу о необходимости введения в гражданское право категории «юридическое лицо публичного права». *Государственный аудит. Право. Экономика*. 2009. № 2. С. 80–85.
283. Хангельдыев Б. Б. Некоторые актуальные вопросы управления федеральной государственной собственностью. *Государственное управление в сфере экономики*. М., 2009. С. 16-19.
284. Хомко Л. В. Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності: сутність та законодавче забезпечення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 142-151.
285. Хорошак Н. В. Адміністративні стягнення та їх застосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2003. 16 с.
286. Хропанюк В. Н. Теория государства и права: учеб. пособ. / под ред. проф. В. Г. Стрекозова. Москва, 1995. 377 с.
287. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
288. Цивільне право України: підручник : у 2 кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. К. : Юрінком Інтер, 2002. 640 с.
289. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 03.01.2021).
290. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Довгерт А. С. (кер. авт. кол), Кузнецова Н. С., Луць В. В. та ін.]; За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К. : Істина. 928 с.
291. Цивільний кодекс Української РСР : Закон від 18.07.1963 № 1540-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1540-06> (дата звернення: 03.01.2021).

292. Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 26 с.
293. Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 224 с.
294. Чигир В. Ф. Физические и юридические лица как субъекты гражданского права. Минск: Амалфея, 2000. 215 с.
295. Чиркин В. Е. Юридическое лицо публичного права. М.: Норма, 2009. 352 с.
296. Чуряев А. В. Административно-правовое регулирование государственной регистрации субъектов предпринимательской деятельности. автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М, 2009. 30 с.
297. Шевченко Я. М. Роль і значення суб'єктів цивільного права в суспільстві. *Юридичний вісник*. 2009. № 2 (11). С. 39-46.
298. Шестак Л. В. Ліцензування як адміністративно-правовий інститут: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Націон. Акад. держ. податк. служби України. Ірпінь, 2005. 188 с.
299. Шишка Р. Б. Поняття юридичної особи за законодавством України. *Вісник ЗНУ. Юридичні науки*. 2011. № 4. С. 66-70.
300. Шкуропацький О. І. До питання визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу збройних сил України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «ПРАВО»*. 2017. Випуск 23. С. 109-112.
301. Шумляєва І. Удосконалення надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання в контексті європейської інтеграції України. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03\(10\)/11sideiu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_03(10)/11sideiu.pdf) (дата звернення: 03.10.2020).
302. Юридична енциклопедія: в 6 т. / гол. редкол. Ю. С. Шемшученко. К. : Укр. енцикл., 1998. Т.5 : П-С. 2003. 736 с.

303. Юридична енциклопедія: в 6 т. / гол. редкол. Ю. С. Шемшученко. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 6 : Т-Я. 2004. 768 с.
304. Юркевич Ю. До розмежування статусу юридичних осіб (їх об'єднань) публічного та приватного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 46-50.
305. Яковчук М. Ю. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності в Україні : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2009. 244 с.
306. Ярмакі Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Х., 2006. 438 с.
307. Doing Business. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=05376d6c-3772-4027-ac6f-73e33e2905a8&title=DoingBusiness2019> (дата звернення: 03.01.2021).
308. Ihering R. v. Der Geist des romischen Rechts: Bd. I–III. Leipzig, 1888. Bd. III. S. 356–360.
309. Register your company. GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/limited-company-formation/register-your-company?step-by-step-nav=37e4c035-b25c-4289-b85c-c6d36d11a763> (дата звернення: 18.11.2020).
310. The Oxford English Dictionary [Text]. Vol.VI (L-M). Oxford: At the Clarendon Press, 1970. P. 189.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Баторшина Н. Ф. Дочірні підприємства: деякі особливості порядку створення, функціонування та припинення за законодавством України. *Правове регулювання економіки: збірник наукових праць*. К, 2001. Вип. 2. С. 86–96.
2. Баторшина Н. Ф. Особливості порядку створення підприємницьких юридичних осіб. *Правове регулювання економіки: збірник наукових праць*. К, 2002. Вип. 3. С. 67–75.
3. Ільницька Н. Ф. Сутність державного регулювання діяльності юридичних осіб приватного права. *Юридична Україна*. 2012. № 10. С. 18-25.
4. Ільницька Н. Проблеми класифікації юридичних осіб за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 5-10.
5. Nadira Ilnytska. Termination of legal entities under the legislation of Ukraine: terms issues. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. 4 (volume 3). P. 96-102.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Баторшина Н. Ф. Роль парламенту України у здійсненні державного управління діяльністю юридичних осіб. *Парламентаризм в Україні: теорія та практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 черв. 2001 р.)*. Київ, 2001. С. 492-497.
7. Баторшина Н. Ф. Проблеми державного управління діяльністю комерційних юридичних осіб. *Сучасні проблеми управління: збірник матеріалів першої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 лист. - 1 груд. 2001 р.)*. Київ, 2001. С. 113–115.

8. Ільницька Н. Ф. До проблем класифікації юридичних осіб за національним законодавством. *Римське право і сучасність (Шерешевські читання)*: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 4 груд. 2010р.). Одеса: Фенікс, 2010. С. 229-233.

9. Ільницька Н. Ф. Проблеми ефективності державного управління. *Розвиток України у XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми*: збірник тез допов. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 5 лист. 2010 р.). Тернопіль, 2010. С. 146-148.

10. Ільницька Н. Ф. Співвідношення понять «державне управління», «державне регулювання», «публічне адміністрування»: сучасні тенденції. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 28 лют. 2018 р.). Київ, 2018. С. 52-55.

11. Ільницька Н. Ф. Щодо поняття припинення суб'єктів господарювання за законодавством України. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 березня 2018 р.). Львів, 2018. С. 76-79.

12. Ільницька Н. Ф. Питання правового регулювання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29-30 березня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С. 104-106.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

13. Ільницька Н. Ф. Правове регулювання діяльності акціонерних товариств: навч.- метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2005. 126 с.

14. Ільницька Н. Ф. Порядок створення та припинення суб'єктів господарювання. *Правове регулювання господарської діяльності*: навчальний посібник / За ред. О. С. Літошенко, І. А. Галіахметова. К.: КНЕУ, 2019. Розд. 2, підрозд. 2.2. С. 32-44.

УКРАЇНА
ВІННИЦЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул.Хмельницьке шосе,17, м. Вінниця, 21036, тел (0432) 67-01-93, факс (0432) 66-07-09
 E-mail: vin-rda@vin.gov.ua Код ЄДРПОУ 04050975

29.12.2020 № 01-53/2095
 на № _____ від _____

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Відділ з питань надання адміністративних послуг та державної реєстрації Вінницької районної державної адміністрації розглянув результати дисертаційного дослідження Ільницької Надіри Фатехівни на тему «Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» у вигляді пропозицій щодо вдосконалення механізму державної реєстрації створення юридичних осіб-суб'єктів підприємництва; нормативно-правової регламентації процедур легітимації юридичних осіб; оптимізації системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб; удосконалення форм та методів адміністративно-правового регулювання створення юридичних осіб в контексті дерегуляції господарської діяльності, підвищення кваліфікації та ефективності роботи державних реєстраторів.

В результаті вивчення обґрунтувань запропонованих автором пропозицій ми дійшли висновків, що такі пропозиції мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та при можливості будуть використані у діяльності Відділу з питань надання адміністративних послуг та державної реєстрації Вінницької районної державної адміністрації.

Заступник голови районної
 державної адміністрації

Микола ЧУХРІЙ

**НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ
З ЦІННИХ ПАПЕРІВ
ТА ФОНДОВОГО РИНКУ**

вул. Московська, 8, корпус 30
м. Київ, 01010, Україна
тел./факс 280-40-95
тел./факс 254-23-31
Код ЄДРПОУ 37956207
Web: [http:// www.nssmc.gov.ua](http://www.nssmc.gov.ua)

**NATIONAL SECURITIES
AND STOCK MARKET
COMMISSION**

Building 30, 8, Moskovska St.,
Kyiv, 01010, Ukraine
phone/fax +38(044)254-25-70
phone/fax +38(044)254-23-77
Code of USRCOU 37956207
Web: [http:// www.nssmc.gov.ua](http://www.nssmc.gov.ua)

26.11.2012 12/02/970

На № _____

**АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку розглянула результати дисертаційного дослідження Ільницької Надіри Фатехівни на тему «Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

В дисертаційній роботі надано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання процесу створення юридичних осіб, зокрема процедур державної реєстрації публічних та приватних акціонерних товариств, порядку реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій під час створення публічних та приватних акціонерних товариств, звіту про результати приватного розміщення акцій, вимог до змісту рішення про розміщення акцій, а також удосконалення інструментів адміністративно-правового регулювання та розвитку нормативно-правового забезпечення створення юридичних осіб.

Вивчення обґрунтувань запропонованих автором пропозицій дає підстави вважати, що такі пропозиції мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість. Окремі висновки та рекомендації Ільницької Н.Ф. використовуються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку під час нормотворчої та правозастосовчої діяльності.

230116

Керівник апарату НКЦПФР

О.А.Сахнацька

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Проректор з наукової роботи
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
 д.е.н., професор Л.Л.Антонюк
 «14» 2020 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Проректор з науково-педагогічної роботи
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
 д.е.н., професор А.М.Колот
 «14» 2020 р.

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Ільницької Надіри Фатехівни на тему «Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб» у освітній процес та наукову діяльність ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Комісія у складі: директора Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», доктора юридичних наук, професора Колодія Анатолія Миколайовича (голова), завідувача кафедри підприємницького та корпоративного права, доктора юридичних наук, професора Шимон Світлани Іванівни, кандидата юридичних наук, доцента кафедри конституційного, адміністративного та кримінального права Нечипорук Юлії Михайлівни, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Ільницької Надіри Фатехівни на тему «Адміністративно-правове регулювання створення юридичних осіб» впроваджені у освітній процес та в наукову діяльність ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

1. Матеріали дисертаційного дослідження Ільницької Н.Ф. використовуються при підготовці та проведенні лекцій та практичних занять зі студентами з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Цивільне право», «Господарське право», «Корпоративне право», «Легітимація суб'єктів підприємницької діяльності».

2. Дисертаційне дослідження Ільницької Н.Ф. пов'язане з виконанням комплексної науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (державний реєстраційний № 0115U003418).

3. Результати дисертаційного дослідження Ільницької Н.Ф. відображено у науково-практичних та навчально-методичних матеріалах для студентів магістратури та аспірантів, де в якості джерел рекомендовано наступні публікації:

- Баторшина Н. Ф. Дочірні підприємства: деякі особливості порядку створення, функціонування та припинення за законодавством України. *Правове регулювання економіки*. 2001. Вип. 2. С.86–96;
- Баторшина Н. Ф. Особливості порядку створення підприємницьких юридичних осіб. *Правове регулювання економіки*. 2002. Вип. 3. С.67–75;
- Ільницька Н. Ф. Сутність державного регулювання діяльності юридичних осіб приватного права. *Юридична Україна*. 2012. № 10. с.18-25;

- Ільницька Н. Проблеми класифікації юридичних осіб за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №9. с.5-10;
 - Nadira Ilnytska. Termination of legal entities under the legislation of Ukraine: terms issues. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. 4 (volume 3). P. 96-102;
 - Ільницька Н. Ф. Співвідношення понять «державне управління», «державне регулювання», «публічне адміністрування»: сучасні тенденції. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*: збірник матеріалів міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 28 лют. 2018 р.). Київ, 2018. С. 52-55;
 - Ільницька Н. Ф. Щодо поняття припинення суб'єктів господарювання за законодавством України. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 березня 2018 р.). Львів, 2018. С.76-79;
 - Ільницька Н. Ф. Питання правового регулювання державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29-30 березня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С. 104-106;
4. В результаті використання під час підготовки та проведення навчальних занять зазначені публікації підтвердили належний теоретичний та навчально-методичний рівень, практичне значення та доцільність у використанні в навчальному процесі та науково-методичній роботі профільних кафедр.

Голова комісії:
доктор юридичних наук, професор

 А.М. Колодій

Члени комісії:
доктор юридичних наук, професор

 С.І. Шимон

кандидат юридичних наук, доцент

 Ю.М. Нечипорук